

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojevých a environmentálních studií

Bc. Kateřina Dostálová

**Udržitelný turismus do rozvojových zemí
z perspektivy České republiky**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.

Olomouc 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Udržitelný turismus do rozvojových zemí z perspektivy České republiky vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

Olomouc 8. května 2017

Kateřina Dostálová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Zdeňku Opršalovi, Ph.D. za cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat paní Lidmile Stellové za poskytnutí informací nad rámec mých dotazů během výzkumu, poděkování patří také pracovníkům v mořském centru Marine Savers za ochotu a za to, že mi věnovali čas během návštěvy v mořském centru a za sdělení cenných informací, které jsem v práci využila. Nakonec bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům, kteří mě při psaní podporovali, zejména pak mé sestře, která se chopila jazykové korektury.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina DOSTÁLOVÁ**
Osobní číslo: **R140988**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Udržitelný turismus do rozvojových zemí z perspektivy České republiky**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce je zaměřená na nabídku a poptávku v segmentu udržitelného turismu do zahraničních destinací (rozvojových zemí) ze strany českých cestovních kanceláří a spotřebitelů. První část práce je teoretická, pojednává o turismu, jeho alternativních formách a jeho vývoji. Druhá část je zaměřena na výzkum. Výzkum v této práci je rozdělen do dvou částí: v první části je analyzována nabídka na trhu ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí, druhá část, která je prováděna formou dotazníkového průzkumu, se zabývá poptávkou v České republice po ekoturistických zájezdech.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.**
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: **28. ledna 2015**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2016**

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

L.S.

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 28. ledna 2015

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

1. WEARING, Stephen, NEIL John. 2009. Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities. Second edition. Oxford: Butterworth-Heinemann.
2. FENNEL, David. 2008. Ecotourism. London; New York: Routledge.
3. HONEY, Marha. 1999. Ecotourism and sustainable development. Washington: Island Press.
4. GOELDNER, Charles R., RITCHIE, J. R. Brent. 2014. Cestovní ruch: Principy, příklady, trendy. Praha: BizBooks.
5. PALATKOVÁ, Monika. 2011. Mezinárodní cestovní ruch. Praha: Grada.
6. KAŠŤÁK, Ondřej, KITTNER, Milan, MRÁČKOVÁ, Eva, PALATKOVÁ, Monika, ŠESTÁK, Josef. 2012. Management cestovních kanceláří a agentur. Praha: Grada.
7. JOB, Hubert, LI, Jianxin. 2006. Natural heritage, ecotourism and sustainable development. Kallmünz; Regensburg: Michael Lassleben.
8. DUFFY, Rosaleen. 2002. A trip too far: ecotourism, politics and exploitation. London: Earthscan Publications.
9. AGUNG, Putu, AGUNG, Anak. 2015. The Influence of Ecotourism Development of Jatuluwih Village in Tabanan Regency of Bali Province to the Development of Economy, Social Culture and Environment. International Journal of Information, Business & Management, Vol. 7 Issue. 10.
10. BARKAUSKIENE, Kristina, SNIESKA, Vytautas. 2013. Ecotourism as an Integral Part of Sustainable Tourism Development. Economics & Management, Vol. 18 Issue 3.
11. CATALIN CRETU, Romeo. 2013. The Certification Systems in Ecotourism. Agricultural Management, Vol. 15 Issue 4.
12. PERERA, Priyan, VLOSKY, Richard. 2013. How Previous Visits Shape Trip Quality, Perceived Value, Satisfaction and Future Behavioral Intentions: The Case of Forest-Based Ecotourism in Sri Lanka. International Journal of Sport Management, Recreation & Tourism, Vol. 11.
13. WALKER, Kaye. 2014. Encouraging Sustainability beyond the Tourist Experience: Ecotourism, Interpretation and Values. Journal of Sustainable Tourism, Vol. 22 Issue 8.
14. DOAN, Tiffany. 2013. Sustainable Ecotourism in Amazonia: Evaluation of Six Sites in Southeastern Peru. International Journal of Tourism Research, Vol. 15 Issue 3.
15. SAKATA, Hana, PRIDEAUX, Bruce. 2013. An Alternative Approach to Community-based Ecotourism: A Bottom-up Locally Initiated Non-monetised Project in Papua New Guinea. Journal of Sustainable Tourism, Vol. 21 Issue 6.
16. WEARING, Stephen, POINTING, Jess, MCDONALD, Matthew, SCHWEINSBERG, Stephen. 2013. Managing Nature and the Ecotourism Experience. Australasian Parks & Leisure, Vol. 16 Issue 4.
17. BUCKLEY, Ralph. 2002. Tourism Ecocertification in the International Year of Ecotourism. Journal of Ecotourism, Vol. 1 Issue 2.
18. ECOTOURISM. 2014. What is Ecotourism? [online]. Dostupné z: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>.
19. MMR. 2009. Konference o ekocertifikaci trvale udržitelných aktivit v cestovním ruchu [online]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Cestovni-ruch/Informace-Udalosti/Konference-o-certifikaci-trvale-udrzitelnych-aktiv/3-Konference-o-certifikaci-trvale-udrzitelnych-ak>
20. TAGUA TOURS. 2014. Proč s Tagua Tours vyzkoušet ekoturistiku váš návrat k přírodě? [online]. Dostupné z: <http://www.taguatours.cz/ecotourism.html>
21. BRAZILIE. 2013. Ekoturistika v Brazílii [online]. Dostupné z: <http://www.brazilie.cz/zajezdy/ekoturistika/>
22. MAGICAL KENYA. 2013. Ekoturistika [online]. Dostupné z: <http://www.magical-kenya.cz/prehled-aktivni-dovolena/ekoturistika>
23. SOKOTRA ECO-TOURS. 2014. Ekoturistika na Sokotře [online]. Dostupné z: <http://www.socotra-eco-tours.com/products/cz-eco-tourism/>
- 24.

EKOTOURIMS KENYA. Nedatováno. What we do [online]. Dostupné z:
<http://www.ecotourismkenya.org/> 25. ECOTOURISM. What is an eco
certification [online]. Dostupné z:
<http://www.ecotourism.org.au/our-certification-programs/eco-certification> 26.
UNEP. 2002. Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability
[online]. Dostupné z:
<http://www.unep.fr/scp/publications/details.asp?id=WEB/0137/PA>

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na nabídku a poptávku v segmentu udržitelného turismu do zahraničních destinací (rozvojových zemí) ze strany českých cestovních kanceláří a spotřebitelů. První část práce je teoretická, pojednává o turismu, jeho dopadech na životní prostředí, sociokulturní sféru a ekonomiku, dále se práce věnuje udržitelné formě cestovního ruchu s důrazem na ekoturismus. Druhá část je praktická, zaměřená na výzkum. Ten je v této práci rozdělen do dvou částí: V první části je analyzována nabídka trhu ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí českými cestovními kancelářemi, druhá část je prováděna formou dotazníkového šetření a zabývá se poptávkou v České republice po ekoturistických zájezdech a povědomí o pojmu ekoturismus mezi českými cestovateli.

Klíčová slova: turismus, ekoturismus, udržitelnost, udržitelný turismus, negativní dopady turismu, environmentální dopady, cestovní kancelář, zájezdy

Abstract

This Master's thesis is focused on demand and supply in the field of sustainable tourism to destinations abroad (developing countries) that is provided by Czech travelling agencies and consumers. The first part of the thesis is theoretical and is focused on tourism, its impacts on environment, socio-cultural aspects and economics, further it is focused on sustainable form of tourism with emphasis on ecotourism. The second part of the thesis is practical and it is focused on research. The research is divided into two parts: the first one is an analysis of a supply of market with ecotouristic tours to the developing countries that is provided by Czech travelling agencies, the other part is done through questionnaire and asks about demand for ecotouristic tours made by Czech travelers in the Czech Republic and their knowledge about the term ecotourism.

Key words: tourism, ecotourism, sustainability, sustainable tourism, negative impacts of tourism, environmental impacts, travelling agency, tours.

Obsah

Seznam obrázků, grafů a tabulek.....	11
Seznam zkratk 12	12
Úvod.....	13
Cíle a metody práce	14
1. Mezinárodní turismus a jeho význam ve světové ekonomice	15
1.1 Turismus a rozvoj	17
1.2 Rizika cestovního ruchu.....	20
1.2.1 Environmentální dopady	20
1.2.2 Sociokulturní dopady	27
1.2.3 Ekonomické dopady	28
2. Udržitelný turismus	31
2.1 Ekoturismus.....	36
2.1.1 Principy ekoturismu	36
2.1.2 Podmínky pro úspěšné zavedení ekoturismu	39
2.1.3 Kritika, potenciální negativní dopady a rizika ekoturismu	40
2.1.4 Přístup rozvojových zemí k ekoturismu	42
2.2 Případová studie – Maledivy, Four Seasons a Marine Savers	47
3. Zhodnocení nabídky ekoturistických zájezdů cestovními kancelářemi v ČR	55
3.1 Socotra Eco-Tours a Socotra.cz	56
3.2 Tagua Tours	57
3.3 Stella Travel Agency	57
3.4 Kinich Tours Mexiko	58
3.5 JTB Czech Republic	59
3.6 CK Adventura.....	59
3.7 Amarradero	60
3.8 MLT Mexiko	60
3.9 Další cestovní kanceláře s nabídkou ekoturistiky.....	61
4. Interpretace dat získaných z dotazníkového šetření	63
4.1 Obecné informace o respondentech.....	65
4.2 Hypotézy.....	69
4.2.1 Hypotéza 1.....	69
4.2.2 Hypotéza 2.....	70
4.2.3 Hypotéza 3.....	76

4.3 Diskuze a limity.....	77
Závěr	78
Seznam literatury.....	82
Přílohy	92
Příloha 1.: Dotazník	92
Příloha 2: Foto k případové studii	95

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Skládka na ostrově Bodu Huraa	48
Obrázek 2: Ukázka korálového rámu	50
Obrázek 3: Věkové zastoupení respondentů	66
Obrázek 4: Vzdělání respondentů	66
Obrázek 5: Zastoupení pohlaví respondentů	67
Obrázek 6: Zaměstnanecký status.....	68
Obrázek 7: Výše příjmů respondentů.....	68
Obrázek 8: Četnost využití služeb cestovních kanceláří.....	76
Obrázek 9: Zachráněná želva v mořském centru při Four Seasons.....	95
Obrázek 10: Foto mořského centra při Four Seasons	95
Obrázek 12: Odlehlá část ostrova Vili Gili	96
Obrázek 13: Pláž na odlehlé části ostrova Vili Gili.....	96

Seznam grafů

Graf 1: Povědomí vysokoškolsky vzdělaných lidí o negativních environmentálních dopadech turismu	70
Graf 2: Povědomí respondentů o význam termínu „ekoturismus“	71

Seznam tabulek

Tabulka 1: Odpovědi respondentů podle vzdělání	75
--	----

Seznam zkratek

BRICS	Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika
CK	Cestovní kancelář
CREST	<i>Centre for Responsible Travel</i>
ICAO	<i>International Civil Aviation Organization</i> (Mezinárodní organizace pro civilní letectví)
IUCN	<i>International Union for Conservation of Nature</i> (Mezinárodní svaz ochrany přírody)
LDCs	<i>Least Developed Countries</i> (Nejméně rozvinuté země)
MHD	Městská hromadná doprava
OSN	Organizace spojených národů
SDGs	<i>Sustainable Development Goals</i> (Cíle udržitelného rozvoje)
SIDCs	<i>Small Island Developing States</i> (Malé ostrovní státy)
TIES	<i>The International Ecotourism Society</i>
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Rozvojový program OSN)
UNEP	<i>United Nations Environment Programme</i> (Program OSN pro životní prostředí)
UNWTO	<i>World Tourism Organization</i> (Světová organizace cestovního ruchu)
WCED	<i>World Commission on Environment and Development</i>
WTO	<i>World Trade Organization</i> (Světová obchodní organizace)
WWF	<i>World Wildlife Fund</i> (Světový fond na ochranu přírody)

Úvod

Cestování je jednou z nejoblíbenějších volnočasových aktivit lidí po celém světě. Rozvoj nízkonákladových leteckých společností a alternativních ubytovacích zařízení umožňuje stále většímu počtu lidí vycestovat za poměrně nízké náklady, čímž každým rokem roste počet cestujících a rostou také vzdálenosti, které lidé překonávají. Turismus poslední dobou proniká i do odlehlých oblastí, které byly donedávna cestovního ruchu neznalé. Turismus do takových končin přináší řadu výhod, zejména těch ekonomických, ale souvisí s ním i řada rizik, která mohou mít na destinaci negativní dopady. Nejvýraznějšími z nich jsou environmentální dopady, které se projevují na stavu dříve nenarušeného životního prostředí, zejména v oblastech, kde jsou křehké ekosystémy, jako horské krajiny či tropické deštné lesy. Tyto ekosystémy a jejich jedinečnou přírodu je třeba chránit před neregulovaným množstvím cestovatelů, kteří se zde mnohdy nechovají ohleduplně.

Diplomová práce, která se dělí na teoretickou a praktickou část, představuje šetrnější způsob cestování v souladu s udržitelným rozvojem, konkrétně ekoturismus, který je jeví jako vhodný kompromis mezi ekonomickými výhodami z cestovního ruchu a minimalizací environmentálních a sociokulturních dopadů. Teorie práce začíná popisem významu současného mezinárodního turismu, pro lepší pochopení situace jsou uvedeny také jeho environmentální, sociokulturní a ekonomické dopady, z nichž některé nemusí být na první pohled zjevné. Po krátkém představení udržitelného cestovního ruchu se práce zaměřuje na ekoturismus jako koncept udržitelnosti, jaké jsou podmínky pro to, aby byl tento druh turismu úspěšně zaveden; část práce je věnovaná také jeho rizikům a kritice. Prostor je věnován příkladům zemí, které se na ekoturismus začínají orientovat, aby ochránily své přírodní bohatství i integritu lokálních komunit. Teoretická část je uzavřena případovou studií z ostrovního státu Maledívy a zdejších dopadů cestovního ruchu. Případová studie je doplněna poznatky z návštěvy mořského centra při resortu Four Seasons Kuda Huraa.

V praktické části je pozornost věnovaná situaci v České republice. Zaměřuje se na nabídku a poptávku ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí z perspektivy českého spotřebitele. Tato část se dělí na dvě menší sekce, první z nich se soustředí na analýzu nabídky ekoturistických zájezdů cestovních kanceláří pomocí internetového průzkumu, kde je důraz kladen na ty cestovní kanceláře, které se na tuto problematiku přímo specializují. Druhá část je vypracovaná na základě internetového dotazníku, který je zaměřen na poptávku českých turistů po ekoturistických zájezdech a povědomí respondentů o existenci ekoturismu a negativních impaktů turismu na životní prostředí v destinaci.

Cíle a metody práce

Úvodní kapitoly diplomové práce se soustředí na teoretické vymezení uvedených pojmů. S tím úzce souvisí také popis současného stavu mezinárodního turismu a pro lepší pochopení problematiky jsou uvedeny jeho negativní dopady na destinace. Z teoretické části vyplývá výzkumná otázka: Je ekoturismus vhodnou náhradou konvenčního turismu, zejména pro rozvojové země jako jeden z nástrojů rozvoje? Pro odpověď na tuto otázku byla provedena rešeršně-kompilační metoda sběru dat z relevantní literatury, které se skládá z odborných článků, editovaných knih a informací poskytnutých mezinárodními organizacemi. Kvůli nedostatku česky psaných zdrojů je většina informací přejata z anglického jazyka. Z důvodu relativně krátké existence konceptu ekoturistiky (vznik v 80. letech 20. století) a jeho neustálého vývoje byly vybírány, až na výjimky, co nejnovější zdroje, které shrnují poznatky za poslední roky, proto je použitá literatura v této práci zřídka vydaná před rokem 2000. Starší, sporadicky se vyskytující zdroje, se věnují obecně platným skutečnostem. Pro teoretický rámec a některé překlady termínů byla v práci často využita jedna z mála českých publikací věnující se turismu, *Mezinárodní turismus* Moniky Palatkové (2014), která se věnuje jak situaci a vývoji cestovního ruchu a jeho dopadům, tak i udržitelné stránce cestovního ruchu.

K případové studii se k situaci na Maledivách a vlivu turistů na okolí odborně vyjádřili pracovníci již zmíněného centra. Zde byl také pořízen obrazový materiál uvedený v práci a v přílohách. Celá část je doplněna poznatky z internetových zdrojů a odborných článků.

Pro zhodnocení nabídky cestovních kanceláří bylo použito internetové vyhledávání ekoturistických zájezdů a je nastíněna charakteristika cestovních kanceláří, které se touto problematikou zabývají. Pro upřesnění některých informací byly cestovní kanceláře kontaktovány e-mailem. Výzkum pokračuje vyhodnocením dotazníkového šetření, které se soustředilo na povědomí spotřebitelů o ekoturismu a o environmentálních dopadech cestovního ruchu. Pro obsazení většího počtu respondentů v krátkém časovém období byl použit online dotazník. Z výsledků dotazníkového šetření vplynuly odpovědi na tři hypotézy, které jsou uvedené ve čtvrté kapitole. Výsledky jsou ilustrovány pomocí grafů a tabulky, která shrnuje odpovědi respondentů na otázku: Co si představíte pod termínem *ekoturismus*. Dotazník je kvalitativní metodou sběru dat, při jeho vyhodnocení byly použity kvantitativní aspekty, jako grafové znázornění a rozdělení výsledků podle četností. Limity tohoto sběru dat a proces vyhodnocení dotazníku jsou zmíněny v diskuzi.

Při posuzování, zda je uvedená země rozvojová, byla použita kritéria Světové banky, která se řídí velikostí HDP země.

1. Mezinárodní turismus a jeho význam ve světové ekonomice

Cestovní ruch je dlouhodobě považován za jedno z největších a nejstabilnějších hospodářských odvětví v mezinárodním měřítku a díky rozvoji a zlevňování letecké dopravy se stává stále dostupnější a proniká do nejuzdálenějších míst světa. Je s ním spojen výrazný ekonomický příjem do oblastí realizace a pro rozvojové země může znamenat dobré rozvojové příležitosti, ale i různá rizika. Palatková (2014) definuje turismus jako „činnost osoby cestující na přechodnou dobu do místa mimo její domácí životní prostředí, a to po dobu kratší, než je stanoveno, přičemž hlavní úděl její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě. Doba pobytu mimo běžné životní prostředí je v domácím turismu do šesti měsíců, v mezinárodním turismu do jednoho roku“ (Palatková, 2014: 11). Mezinárodní turismus je vymezen překročením hranice národního státu. Jednou z často zmiňovaných výhod cestovního ruchu je, že je považován za prostředek porozumění mezi turisty a rezidenty v destinaci a za způsob udržení dobrých vztahů mezi národy. I když je ale střetávání rozdílných kultur považované za pozitivní, může mít i negativní následky, které vedou až k degradaci sociokulturního prostředí destinace. (Palatková, 2014).

Turismus je bezesporu jednou z nejoblíbenějších volnočasových aktivit a také hnací síla socioekonomického pokroku, která vytváří pracovní příležitosti a podnikatelské prostředí, exportní zisky a podněcuje rozvoj infrastruktury v oblastech, kam směřuje. Množství destinací rok od roku roste a za posledních šest let se turismus stal nejrychleji rostoucím ekonomickým sektorem, který průběžně posiluje i navzdory různým šokům, je tedy považován za jeden z nejrezilientnějších průmyslových oborů, o čemž svědčí i následující data vývoje mezinárodního cestovního ruchu. V roce 1950 bylo na světě zaznamenáno 25 milionů mezinárodních turistických příjezdů, o 30 let později již 278 milionů, v roce 2000 se zvýšil počet na 674 milionů a o 15 let později, v roce 2015, uvádí Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO) údaj 1 186 milionů mezinárodních turistů. (UNWTO, 2016)

Mezinárodní cestovní ruch je možné dle UNWTO považovat za zvláštní formu exportu, která se porovnává s tradičním exportními odvětvími (např. export surovin). Zmíněné porovnání umožňuje odhadnout, nakolik mezinárodní turismus dokáže substituovat exportní příjmy z jiných, na exploataci přírodních zdrojů založených hospodářských odvětvích (Weibing a Xingqun, 2005). UNWTO (2016) uvádí, že mezinárodní turismus reprezentuje 7 % světového exportu a je třetí v žebříčku světového exportu (vedle pohonných hmot a chemikálií). V některých rozvojových zemích ovšem zastává první příčku exportních příjmů (UNWTO, 2016).

Podle UNWTO byl v roce 2015 mezinárodní turismus ovlivněn zejména třemi negativními vlivy – nebývale silnými fluktuacemi směnných kurzů, poklesem ceny ropy¹ a dalších komodit a zvýšenou globální obavou o bezpečnost. Regiony Jižní a Severní Ameriky, Asie a Pacifiku zaznamenaly 6% růst mezinárodních turistických příjezdů, Evropa (nejnavštěvovanější region světa) 5% růst, a Blízký východ 2% růst; naproti tomu příjezdy do Afriky klesly o 3 %, což bylo způsobeno zejména slabými výsledky regionu severní Afriky. UNWTO pro rok 2016 odhadla globální nárůst mezinárodních turistických příjezdů o 3,5 až 4,5 %. (UNWTO 2016)

Data ze září 2016 ukazují, že v první polovině roku 2016 vykazovaly některé kontinenty jiné výsledky růstu mezinárodních příjezdů, než se očekávalo – v Evropě mezi lednem a červnem došlo k 3% nárůstu. V návštěvnosti vedly zejména severské regiony a střední a východní Evropa, zato v západní a jižní Evropě byl zaznamenán jen mírný růst (1 %). Naopak Afrika vykazovala 5% růst, přičemž povzbudivé výsledky jsou to především pro subsaharskou Afriku, kam se vydalo o 12 % více návštěvníků. Severní Afrika zaznamenala slabé výsledky s poklesem o 9 %. Na Blízkém východě byl přístup k datům v průběhu roku 2016 omezen, ale odhaduje se 9% pokles mezinárodních příjezdů od roku 2015, přestože se výsledky mezi různými destinacemi v tomto regionu liší. (UNWTO, 2016) Panel expertů pro UNWTO předpokládá stejné výsledky i pro druhou polovinu roku². Předpovědi Světové turistické organizace očekávají obdobný trend růstu i do budoucna – za období 2010 až 2030 se předpokládá nárůst počtu mezinárodních příjezdů o 3,3 %. (UNWTO, 2016)

Co se týče mezinárodního turismu jako exportního sektoru, v roce 2015 byl zaznamenán jeho růst o 4 %. Sektor turistického ruchu tak rostl více než mezinárodní obchod se zbožím a v roce 2015 představoval 7 % celosvětového exportu. Příjmy z ubytování, stravování, zábavy, nakupování a dalších služeb a zboží spojených s cestovním ruchem vzrostly v roce 2015 o 3,6 % (1 110 miliard euro/1 232 miliard dolarů). (UNWTO, 2016).

Generální tajemník Světové organizace cestovního ruchu, Taleb Rifai, tyto výsledky okomentoval slovy, že turismus opět dokázal svoji pozici jednoho z nejodolnějších ekonomických sektorů na světě. Vytváří podle něj práci pro miliony lidí a má schopnost poskytovat lepší vyhlídky budoucnosti pro lidi ve všech světových regionech, které navíc spojuje je tím, že bourá vzájemné stereotypy a pomáhá bojovat se strachem a nedůvěrou, což jsou v této době aktuální společenské výzvy. Dodal, že hlavním předpokladem dalšího rozvoje

¹ Ač se může zdát, že pokles cen ropy je pro cestovní ruch spíše výhodou, protože se předpokládá, že povede ke slevě ceny transportu, vzhledem k tomu, že si společnosti nemohou být jisté, jak dlouho bude pokles cen trvat, jsou zdrženlivější, protože při poklesu cen ropy mají zkušenosti spíše se ztrátovostí. Například ceny letenek jsou tak stále stejné. (Tipping et al., 2015)

² Aktuálnější data nebyla k datu zpracování kvalifikační práce k dispozici.

mezinárodního turismu je posílení bezpečnostní situace ve světě a zajištění bezpečného cestování. (UNWTO, 2016)

Cestovní ruch přirozeně ovlivňuje cílové destinace – Palatková (2014) tyto efekty dělí na přímé a nepřímé. Přímé dopady souvisí s odvětvími, která jsou přímo napojená na cestovní ruch a dochází v nich k přímému kontaktu mezi poskytovatelem/zprostředkovatelem turistické služby a zákazníky. Jedná se například o zakoupení pobytu v hotelu, objednání balíčku cestovní kanceláře nebo koupě letenky. Nepřímé efekty souvisí s dodavatelským odvětvím a mají multiplikační charakter. V tomto případě nedochází k přímému kontaktu zákazníka a poskytovatele služby, jde o směnu v oblasti dodavatelsko-odběratelských vztahů. Je to například poskytování marketingových služeb pro hotel, stavební služby pro turistickou infrastrukturu či nákup vybavení pro hotelový řetězec, ale například i nákup potravin a zemědělských produktů pro restauraci. (Palatková, 2014)

Charakteristickým trendem současného růstu mezinárodního turismu je rozvoj nízkonákladového cestování, který je mimo jiné zapříčiněný cenově stále dostupnějšími letenkami a různými promoakcemi leteckých společností nebo internetovými aplikacemi umožňujícími porovnání cen různých ubytování. Garibaldi (2015) také upozorňuje na boom alternativního ubytování prostřednictvím služeb Airbnb a podobných serverů. Jiným typem je nízkonákladový CoachSurfing, založený na komunitní nabídce ubytování zdarma. Tato levnější alternativa může být vykoupena menší mírou pohodlí, na druhou stranu umožňuje poznat autentické prostředí místních obyvatel cílových destinací, čímž je cestovatel obohacen o autentické zážitky (Garibaldi, 2015). Tyto faktory spolu s obrovským rozvojem sociálních sítí vytvořily i nové pracovní příležitosti – mezi ně se dají zahrnout například autoři internetových blogů o cestování, lidé, kteří na server Youtube.com nahrávají svá videa zážitků během cest a v neposlední řadě i digitální nomádi, kteří mají pracovní příjem z práce na internetu a tudíž mohou pracovat odkudkoliv, kde je připojení k internetu, cestování je tak možné po celém světě bez omezení vyčerpání dovolené v práci (Digitální nomád, 2011–2016). Zejména mezi mladšími cestovateli je tedy velká míry svobody a možnost cestovat po celém světě za relativně dostupné ceny a cestování se tak stává snadnější a dostupnější pro všechny.

1.1 Turismus a rozvoj

Turismus je jeden z nejvýznamnějších zdrojů ekonomického příjmu a zaměstnanosti na světě (UNEP, nedatováno). Podle údajů z předchozí kapitoly je zřejmé, že rozvinutý cestovní ruch může cílové zemi přinést významný ekonomický zisk, který lze využít pro rozvoj země. To si také stále více uvědomují vlády rozvojových zemí a zahrnují podporu cestovního ruchu do

svých rozvojových strategií (Weibing a Xingqun, 2005). Rozvojové země se zároveň začínají větší mírou podílet na růstu světového turismu jak z pohledu nabídky, tak i poptávky – v posledních letech roste podíl turismu díky zapojení zemí skupiny BRISCS³ a dalších menších nově industrializovaných asijských zemí (Palatková, 2014). Rozmach turismu v rozvojových zemích může mít pozitivní multiplikační efekt i na ostatní ekonomická odvětví, jako jsou drobná podnikání nebo zemědělství (Palatková, 2014). Zapojení rozvojových zemí do turismu je velmi úzce spojeno s celkovým růstem a rozvojem země, a proto představuje velkou výzvu zejména pro skupinu Nejméně rozvinutých států světa (označovanou jako LDCs). Tyto země čelí společně s vnitrozemskými a malými ostrovními státy v oblasti rozvoje cestovního ruchu několika překážkám. LDCs se obecně potýkají s problémy se zajištěním dopravní infrastruktury včetně dostačujícího a bezpečného leteckého spojení, výzvu navíc v některých oblastech představuje zajištění pitné vody (včetně jejího zásobování a následného čištění), spolehlivé zásobování elektrickou energií a likvidace odpadu. Mimoto zde hrozí zvýšené riziko nerovnoměrného rozdělení příjmu mezi destinací a zahraničním zprostředkovatelem služeb z důvodu silnější vyjednávací pozice zahraničních firem (Palatková, 2014). Rozvojové země mají často slabý legislativní a politický rámec v oblasti regulace a rozvoje turismu a otevřený trh, který na jedné straně láká zahraniční investory, na druhé straně může vést k nadměrné repatriaci zisků z turistických destinací do mateřských zemí vlastníků kapitálu, čímž se pro místní ekonomiky oslabuje pozitivní efekt turistického ruchu (Weibing a Xingqun, 2005). Vnitrozemské země se nadto potýkají s nevýhodnými geografickými faktory, které rozvoj turismu limitují – jedním z nich je absence přístupu k moři. Další z nevýhod pro zavedení turismu do rozvojových zemí je fakt, že nejhudší země světa a malé ostrovní státy mají nedostatečně rozvinutý trh a průmysl, proto jsou pro zajištění poptávky ze strany turistického sektoru odkázány na import zboží z jiných zemí, kvůli čemuž jsou citlivé na externí šoky, jako je například kolísání měnových kurzů. (Palatková, 2014) Za specifický limit rozvoje cestovního ruchu v chudých zemích je možné považovat to, že turisté z vyspělých zemí obvykle požadují vyšší kvalitu zboží a služeb, než je v cílové destinaci obvyklé. Proto je pro ně nezbytné uchýlovat se k importu zboží (např. potravin, ale i stavebního materiálu, vybavení hotelů apod.) ze zahraničí na úkor místního průmyslu. Vzrůstající nároky na kvalitu služeb mohou představovat omezení také pro zaměstnávání místních obyvatel na pozice vyžadující vyšší kvalifikaci, specifické znalosti (včetně jazykové výbavy) apod. (Weibing a Xingqun, 2005).

Cestovní ruch sice má potenciál podpořit ekonomický růst a celkový rozvoj cílové země, měl by však dbát na okolnosti a výchozí podmínky země. Cílem by měla být

³ Státy s rychle rostoucí ekonomikou – Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jihoafrická republika (Investia, 2011).

maximalizace pozitivních dopadů a omezení negativních externalit, a to nejlépe již ve fázi plánování, v opačném případě se necitlivě implementovaný turismus stává neudržitelným a ne tak výhodným pro rozvoj zemí, jak se na první pohled může zdát (Kruja; Lufi a Kruja, 2012).

Vzhledem ke zdánlivým ekonomickým přínosům se řada turistických destinací soustředí na propagaci, marketing a zpřístupnění svého regionu. Neuvážená podpora turistického ruchu však může na druhou stranu vyústit ve výrazné zvýšení počtu turistů, přičemž hrozí vznik některých negativních environmentálních dopadů. Mezi nástroje regulace turistického ruchu patří například omezení podpory charterových letů nebo zavedení či změny výše pobytových turistických poplatků (Xing a Dangerfield, 2011). Ostrovní destinace v jižní Evropě například zavedly v minulých desetiletích podporu charterových letů⁴ – prostřednictvím dotací pro cestovní kanceláře za každého turistu, kterého na ostrov pošlou. Xing a Dangerfield (2011) vysvětlují, že je tímto krokem umožněno navýšení počtu charterových letů na ostrovy, čímž se podporuje nárůst masového turismu.

V řadě turistických destinací je běžnou praxí vybírat od návštěvníků turistické poplatky, obvykle jde o relativně nízkou peněžní částku za každý den strávený v lokalitě. Se zavedením této taxy však mohou souviset jisté problémy. Turistická taxa byla navzdory negativním ohlasům ze strany španělské centrální vlády a také anglických a německých cestovních kanceláří zavedena v roce 2001 na Baleárských ostrovech s cílem snížit negativní dopady rychlého rozmachu masového turismu na ostrovech. Turisté hradili poplatek ve výši jedno euro za den a výtěžek měl financovat environmentální projekty na ostrovech. Podle Tremletta (2002, In Xing a Dangerfield, 2011) byla taxa mezi turisty i provozovateli ubytování nepopulární a dopad příjmů z taxy byl nízký. Poté, co provozovatelé hotelů odmítly poplatek vybírat, byla v roce 2003 zrušena (Xing a Dangerfield, 2011). Dalším příkladem může být Bhútán, kde turistický poplatek ve výši 200 dolarů za den⁵ plní výraznou regulační funkci (Bhattarai et al., 2005; Xing a Dangerfield, 2011). Bhútánská vláda hodnotí zavedení poplatku jako úspěch, protože souvisí s jejím záměrem orientovat se na nižší počet relativně movitých turistů (Tourist Authority of Bhutan, 2005, In Xing a Dangerfield, 2011). Je tedy evidentní, že má cestovní ruch velkou tržní sílu, ale pokud je provozován zahraničními vlastníky turistické infrastruktury a podporován importem zboží z původních zemí, ze kterých turisté vyrážejí, není pro rozvojové země tím nejvhodnějším řešením pro podporu rozvoje. Zvláště je-li neuváženě propagován a není integrován na základě výchozích podmínek dané země a kontextem kultury. Řešením

⁴ Charterové lety jsou nepravidelné lety, uskutečňovány podle požadavků nájemce letadla, letenky jsou často levnější než při pravidelných letech (Letecká společnost, 2008–2017).

⁵ Tento poplatek zahrnuje náklady na ubytování, jídlo a průvodce.

může být co největší realizace místních obyvatel a vlád při rozhodovacích a plánovacích procesech implementování turismu s důrazem na rozvoj místního podnikatelského sektoru, který by byl úzce spjatý s cestovním ruchem, stejně jako regulace počtu turistů, aby se zabránilo masovému přívalu cestovatelů.

1.2 Rizika cestovního ruchu

V následujících podkapitolách budou uvedena a popsána rizika spojená s masovým cestovním ruchem. Největší prostor je věnován dopadům na životní prostředí, které jsou z níže uvedeného výčtu nejzřetelnější.

1.2.1 Environmentální dopady

Environmentální rizika cestovního ruchu spočívají především ve zvýšeném tlaku na přírodní zdroje v cílové destinaci. Intenzivnější využívání vody souvisí jak s vysokým počtem návštěvníků, tak se specifickým využitím vody pro rekreační účely (např. v hotelových bazénech, při závlahách golfových hřišť apod.). Je zřejmé, že míra rizika či negativních dopadů nadměrné spotřeby vody je výraznější v klimaticky sušších oblastech. Jedním z důležitých předpokladů turistického ruchu je zachovalé přírodní prostředí v místě cílové destinace, které přispívá k pozitivní percepci lokality ze strany návštěvníků. Přesto ale cestovní ruch zahrnuje aktivity, které mohou mít na životní prostředí nepříznivé dopady. Příklady je celá řada, může se jednat o necitlivou výstavbu infrastruktury, jako jsou dopravní sítě, letiště, přístavní terminály, golfové hřiště, turistické resorty, restaurace a jiné objekty služeb. (UNEP, nedatováno) Přestože oblasti energetiky, odpadového hospodářství či dopravy nejsou s turistickým ruchem vždy spojovány, úzce s ním souvisejí (Xing a Dangerfield, 2011). Negativní dopady typicky nastávají tehdy, když je úroveň návštěvníků větší, než je pro okolní životní prostředí únosné. Necontrollable masový turismus představuje potenciální hrozbu v podobě zvýšené eroze půdy následkem nevhodné stavební činnosti, zvýšené znečištění v podobě odpadních vod vypouštěných do moře, ztrátu přírodních stanovišť, zvýšený tlak na ohrožené druhy v důsledku nekontrolovaného pohybu neukázněných turistů, zvýšení rizika vzniku lesních požárů či snížení dostupnosti a kvality pitné vody pro místní obyvatele (Sunlu, 2003).

Podle Palatkové (2014) se vliv turismu na fyzické, sociokulturní a ekonomické prostředí projevuje ve dvou fázích – ve fázi přípravy a výstavby infrastruktury pro cestovní ruch, kdy dochází k záboru půdy, odlesňování a změně charakteru krajiny výstavbou zařízení pro turismus, a ve fázi realizace cestovního ruchu, který je typický rozvojem dopravy a dalších

služeb souvisejících s turismem, jako jsou kulturní, ubytovací či sportovní aktivity. Podobnou klasifikaci uvádí IUCN (nedatováno), podle kterého lze environmentální zatížení rozdělit na přímé a nepřímé. V obou případech je možné podle WTO (1997) rozlišit tři oblasti dopadů na životní prostředí v podobě i) tlaku na přírodní zdroje, ii) znečištění okolního prostředí a iii) dopadů na ekosystémy. Negativní dopady na životní prostředí turistické lokality se mohou objevit také tehdy, pokud úroveň turistů přesáhne nosnou kapacitu prostředí, do které má okolní prostředí schopnost změny vyrovnávat (UNEP, nedatováno).

V následující části jsou podrobněji rozebrány zmíněné oblasti dopadů na životní prostředí.

1.2.1.1 Přírodní zdroje

Turismus klade vysoké nároky na vodní zdroje, což je zvláště akutní problém v zemích, kde je vody nedostatek (např. z klimatických důvodů). Nadměrná spotřeba vody se týká provozu hotelových bazénů, zavlažování zeleně či provozu golfových hřišť, která jsou v blízkosti luxusních resortů poměrně časté (Palatková, 2014). Při nadměrném čerpání podzemní vody hrozí zejména v přímořských oblastech podle UNEP (nedatováno) pronikání slané vody do podzemních zásobníků, čímž dochází k jejímu znehodnocení. Gösslin et al. (2010) dodávají, že k environmentální stopě turistického ruchu je možné přičíst také nepřímou spotřebu vody nutnou například pro produkci potravin či paliv. Množství spotřebované vody se podle stejných autorů liší v závislosti na typu turistického resortu, přičemž platí, že čím je resort luxusnější, tím vyšší je průměrná spotřeba. Přímá spotřeba vody se pak podle Gössling et al. (2010) pohybuje v širokém rozmezí 80 až 2000 litrů na turistu a den.

Dopady turistického průmyslu v oblasti vodních zdrojů se netýká jen zvýšených nároků na spotřebu, ale také znečištění. Nedostatečně čištěná odpadní voda může způsobit eutrofizaci a být příčinou šíření některých nemocí. Splašky ve vodě ohrožují citlivé mořské ekosystémy, zejména pak korálové útesy, jelikož podporují růst řas, které korály vytlačují z jejich přirozeného prostředí (UNEP, nedatováno). V některých vodních zdrojích v turistických oblastech Číny bylo naměřeno zvýšené množství patogenních bakterií (Zhong et al., 2011). Kvalita vody a životního prostředí obecně je ovlivněna provozem lodí, ať už používáním menších motorových člunů, u kterých dochází k únikům paliv a maziv (Lv, 2003, In Zhong et al., 2011), nebo v podobě velkých výletních turistických lodí. Jedna taková loď podle Palatkové (2014) vyprodukuje v oblasti Karibského moře více než 70 tisíc tun odpadu ročně.

Masový turismus představuje riziko také pro půdu. Zřejmě nejvýraznější jsou v tomto ohledu zábory půdy pro výstavbu turistických resortů a navazující volnočasové i dopravní

infrastruktury. Wang a Liu (2013) uvádějí příklad ostrova Hainan v Jihočínském moři, kde bylo zastavěno velké množství úrodné zemědělské půdy hotely (v roce 1991 zde bylo necelých 140 tisíc hotelů, v roce 2007 se jejich počet zvýšil na 2,78 milionu). Podobné problémy jsou popisovány také v dalších turisticky oblíbených zemích a lokalitách, např. v oblasti Střední Ameriky (Noorloos, 2013). Vedle záboru půdy je ve spojitosti s turismem popisováno riziko zvýšené eroze půdy, zejména pak v okolí turistických stezek. Příkladů je celá řada, od turistických chodníků v okolí Machu Picchu v Peru (Wilson, 2008), až po trekkingové trasy v horské oblasti indického Ladakhu (Geneletti a Dawa, 2009)

Znečištění

Mimo již zmíněné znečištění vodních zdrojů jsou turistické lokality ovlivněny i znečištěním vzduchu, nadměrným hlukem spojeným s turismem, a hromaděním pevného odpadu. Palatková (2014) sem zahrnuje také estetické znečištění ležící na pomezí environmentální a sociokulturní oblasti.

Hlukové znečištění je nejznatelnější zejména v průběhu výstavby infrastruktury, ale je spojené i s leteckou a motorovou dopravou. Hluk může vést k iritaci, stresu a v extrémních případech ke ztrátě sluchu. Stres z hlučného prostředí neovlivňuje pouze člověka, ale má dopad i na divokou přírodu, zejména v křehkých ekosystémech. (UNEP, nedatováno)

Znečištění ovzduší

Letecká a motorová doprava při přepravě turistů emituje velké množství skleníkových plynů, což posiluje lokální znečištění vzduchu, zároveň má i globální dopad posilováním skleníkového efektu, v důsledku čehož přispívá ke změně klimatu (Wong, 2002). Podle studie ICAO (2001) se do atmosféry dostane při jednom zpátečním letu přes Atlantský oceán téměř polovina emisí oxidu uhličitého, kterou za jeden rok způsobí průměrný člověk při spotřebě ostatních zdrojů energie (elektřina, vytápění, použití automobilu). Lokální zhoršení kvality ovzduší bylo zaznamenáno například v některých čínských turistických destinacích, kde dochází k vysoké koncentraci látek způsobených pálením uhlí v elektrárnách pro zajištění dodávek energie a topení pro turisty (Li et al., 2003, In Zhong et al., 2011). UNEP (nedatováno) například upozorňuje, že v turistických destinacích je běžnou praxí nechávat nastartované motory autobusů, které turisty rozvázejí po destinaci, aby byl dopravní prostředek pro komfort cestujících klimatizovaný či vytopený.

Znečištění životního prostředí

Znečištění fyzického prostředí je způsobeno především ukládáním pevného odpadu. Řada rozvojových zemí nemá prostředky pro odpadový management, a na mnohých místech tak vznikají obrovské skládky, kde se odpady nadále kumulují. Nahromaděné odpady mají neblahý vliv na řeky, vodní toky, přírodní scenérie a negativně ovlivňují také faunu a flóru v mnoha křehkých ekosystémech. (Palatková, 2014)

Za ilustrační příklad může posloužit turisticky oblíbený ostrov Bali, kde je management odpadu dlouhodobým problémem. Akumulace odpadků je primárně přisuzována právě rapidnímu rozvoji masového turismu, který s sebou do oblasti přinesl import zahraničního zboží pro uspokojení potřeb turistů (MacRae, 2010). Vzhledem k tomu, že místní lidé byli zvyklí ve všech aspektech života tradičně používat organické materiály, které se po použití relativně rychle rozloží, je pro ně nerozložitelný odpad koncept, který doposud nezvládají vyřešit. Podle MacRae (2010) je jen část odpadků z Indonésie, jejímž je Bali součástí, recyklovaná a odhaduje, že polovina veškerého odpadu v této zemi skončí na skládkách, což celý problém prohlubuje. Jedním ze způsobů nakládání s odpadem je spalování, často na veřejných místech, z čehož vznikají emise nebezpečných chemických látek, jako je metan⁶ nebo benzen, které jsou pro člověka zdraví nebezpečné. Mezi důsledky dlouhodobého pobytu v takových podmínkách patří respirační onemocnění, selhání imunitního systému nebo zvýšené riziko onemocnění rakovinou. (R.O.L.E., 2017)

S odpady souvisí i další problémy – ve skládkách se množí různí škůdci, například krysy a mouchy, kteří zvyšují riziko šíření nebezpečných nemocí. Ve směsi rozložitelného a nerozložitelného opadu dochází při rozkladu k akumulaci plyných látek, čímž vzniká nebezpečí výbuchu. (MacRae, 2010) Takové případy byly zaznamenány v mnoha rozvojových zemích, naposledy v hlavním městě Srí Lanky. Došlo zde k sesuvu skládky, jež usmrtila nejméně 19 lidí⁷. Hromada odpadků se sesunula na rezidenční oblast a zavalila několik domů. Příčinou sesuvu byla pravděpodobně exploze metanu, který se přirozeně tvoří při rozkladu odpadu. Podobné případy z roku 2016 se staly v Addis Abebě, kde při sesuvu skládky zahynulo 113 lidí a čtyři lidé zahynuli v Guatemale (Barry, 2017).

Další důsledky znečištění ukazují Wang a Liu (2013) na příkladu čínského ostrova Hainan v oblastech, které jsou populárními turistickými destinacemi – znečištění zde zavinilo

⁶ Metan je jedním z nejsilnějších skleníkových plynů, který přispívá k posilování skleníkové efektu, a tedy ke globální změně klimatu (EPA, 2017).

⁷ V době psaní této práce nebylo známé konečné číslo úmrtí, nezvěstných bylo 30 lidí (The Independent, 2017).

poškození přírodního habitatu, které vyústilo v úbytek korálů, mangrovů a mořských řas. Úbytek těchto organismů způsobil odhalení půdního pokryvu, který se stal náchylnějším k erozi. Čínská státní oceánská administrativa⁸ (2006) udává, že linie pobřeží v této oblasti ustoupila mezi lety 2002 a 2006 o 1 až 2 metry (Zhong et al., 2011).

Necitlivá zástavba resorty a jinými zařízeními pro turisty zapříčiňuje *estetické znečištění*. Stavby často nerespektují původní architektonický sloh v destinaci a mohou působit rušivě až nepatříčně, zejména kvůli své rozlehlosti. V závislosti na lokalitě těchto zástaveb mohou také narušovat estetiku krajiny. (UNEP, nedatováno)

Fyzický vliv

Turistický ruch v nemalé míře ovlivňuje ekosystémy, které jsou v rozvojových zemích citlivé na vnější disturbance. Nejcitlivější ekosystémy ohrožené degradací v důsledku cestovního ruchu jsou (vysoko)horské regiony, deštné pralesy, mokřady, mangrovové lesy, korálové útesy a ložiska mořských řas. Během fáze infrastrukturální výstavby dochází k již zmíněné rozsáhlé deforestaci a neudržitelnému využívání půdy. Výrazný zásah do ekosystému způsobuje stavba přístavů a výstavba v pobřežních oblastech, která může způsobit změny v mořském proudění a přetvoření pobřežní linie a ekosystémy může ohrozit zásahy do pobřeží a mořského podloží, v případě využití dynamitu a při těžbě korálové pokrývky, což například na Maledivách či Filipínách způsobilo poničení korálových útesů a k poklesu rybí populace, přičemž rybolov je důležitý jak pro živobytí místních rybářů, tak funguje i jako lákadlo pro turisty. (UNEP, nedatováno) Identifikovány byly nepříznivé vlivy na vegetaci v důsledku ježdění terénních vozidel mimo cesty, poničení požáry a narušení původních organismů zavlečením invazivních druhů a disturbance prostředí vlivem šíření patogenů (Vaughan, 2000).

Stavba v pobřežních oblastech způsobuje destrukci habitatu živočichů jako v případě oblastí hnízdění mořských želv – na několika místech v Karibiku potápěči narušili vzorce líhnutí, našly se zde i známky poničení želvích vajíček (Wilson, 2008). Negativní dopad na jedny z nejcitlivějších ekosystémů na světě – korálové útesy – má v některých oblastech potápění a jeho neustále se rozšiřující nabídka (Van Treeck a Schumacher, 1998, In Poonian et al., 2010). Velký bariérový útes doplácí podle výzkumů především na chování jednotlivých potápěčů, samotná činnost totiž korály neovlivňuje (pomineme-li faunu v blízkosti útesu) – pokud se tedy potápěči při exkurzi na tato místa chovají zodpovědně a citlivě, není dopad nijak závažný (Rouphael a Inglis, 2002, In Buckley, 2009). Neplatí to však pro karibský ostrov Bonaire, kde

⁸ China's State Oceanic Administration

byly negativní vlivy pozorovány i při nízkém počtu potápěčů – došlo k poškození celkové korálové pokrývky a korály se po rozvoji turismu v oblasti méně rozrůstaly (Buckley, 2009). Negativní dopad mělo také potápění v oblasti Kajmanských ostrovů a na severu Rudého moře; skutečné dopady je však těžké stanovit vzhledem k chybějícím výzkumům před zahájením turismu (Zakai a Chadwick-Furman, 2002).

Pro předcházení podobným rizikům je vhodné potápěče vzdělávat a informovat je o jejich vlivu na korálové ekosystémy a tím omezovat nežádoucí chování v oblasti. Potřeba je také určit nosnou kapacitu prostředí pro určení limitů počtu potápěčů, aby nebyla ohrožena stabilita korálové pokrývky. (Wong, 2004) Dlouhodobé dopady potápění na korálové útesy zatím nejsou známy, jelikož neproběhlo monitorování v delším časovém horizontu, nicméně je žádoucí se touto problematikou dále zabývat a v ohrožených lokalitách monitorovat přítomnost potápěčů k určení všech rizikových faktorů (Hughes 2002, In Buckley, 2009). Ostatně pro samotné potápěče i realizátory turismu je respektování nosné kapacity prostředí důležité – v důsledku značného poškození oblasti ztrácí korálové útesy na atraktivitě, čímž poklesne zájem turistů a s tím samozřejmě souvisí pokles ekonomických příjmů do oblasti.

Mnohé krajiny se potýkají s dalšími hrozbami: ztráta biodiverzity a habitatu, spotřebovávání přírodních zdrojů, negativní vliv na divočinu a venkovské oblasti a na malé ostrovy. (Wong, 2002) Co se týká dopadu turismu na zvířata, Liddle (1997, In Wong, 2002) klasifikoval tři druhy:

- Disturbance typu 1: zvířata jsou si vědoma fyzické přítomnosti rekreatantů
- Disturbance typu 2: je ovlivněn habitat
- Disturbance typu 3: dochází k přímému a ničivému kontaktu se zvířaty

Studie na Novém Zélandu naznačuje, že přestože jsou některé divoké druhy zvířat tolerantní k turistům, dopady mohou být významné (Wong, 2004). Higham (1998) však kontruje tvrzením, že se jedná o specifický druh i lokalitu, a pro důkladné porozumění dopadů je nezbytné dlouhodobé pozorování. Další studie z norského Národního parku Rondane ukazuje, že se zvířata vyhýbala místnímu zimnímu středisku v pětikilometrovém perimetru a sobě se mu dokonce vyhýbali v 10kilometrové vzdálenosti (Nellemann et al. 2000, In Wong, 2004). Vzdalování zvěře, související s antropogenními disturbancemi, by mohlo být v delším časovém úseku vážnější a mohlo by mít dopad na nosnou kapacitu prostředí (Wong, 2004). Uvedené dlouhodobé změny jsou problematické zejména v nedotknutých přírodních oblastech, jako jsou národní parky, přírodní rezervace a další zranitelné oblasti (Buckley, 2009).

Do této oblasti spadá i pozorování divokých zvířat – ta mohou některým druhům působit nadměrný stres, v jehož důsledku může dojít ke změně vzorce chování zvířete. Jedním z případů je safari, při němž je pozorování zvěře spojeno s mimořádným hlukem a někdy dokonce s naháněním zvířat v terénních automobilech, aby mohli turisté zvěř spatřit. V Keni došlo ke změnám chování vlivem stresu z turistů, zvířata při útěku opustila svá mláďata, v jiném případě došlo k narušení období páření. (UNEP, nedatováno) Zvýšený výskyt turistů v krajině může také modifikovat krmící a pářící zvyky živočichů (Mathieson and Wall, 2006).

Mezi fyzické vlivy lze dále zařadit pošlapání lokality turisty (zmíněno výše), ke kterému nedochází jen na vytyčených stezkách, ale i mimo ně, kam neukáznění turisté záměrně schází; kotvení v přístavech a jiné přístavní aktivity a změny ekosystémů turistickou aktivitou.

Míru dopadů turismu na navštívené destinace ovlivňuje sezónnost – mimo sezónu má životní prostředí možnost regenerace. Problémem je však kumulace impaktů v čase i prostoru, dopady na životní prostředí se zvětšují, jako příklad lze uvést posilování klimatické změny, kvůli již zmíněnému cestování, které má dopad zejména na horské oblasti a na malé ostrovy (Nurse et al. 2001).

Je obecně známé, že environmentální dopady masového turismu jsou negativní, což dokazuje řada studií. Aby byly tyto dopady zmírněny, či úplně eliminovány, je třeba rozumět benefitům a dobré praxi. Samotný turistický průmysl se pokouší o vlastní regulaci a stále více se šíří myšlenka udržitelného rozvoje, kterou podporují i mnohé organizace jako Světová turistická organizace (Wong, 2004). Negativní dopady turismu mohou být efektivně zvládnuty, pokud jsou předem identifikovány, měřeny a evaluovány (Kruja; Lufi a Kruja; 2012). Hodnocení environmentálních dopadů cestovního ruchu je komplikované vzhledem k neexistenci dat z výzkumů a monitoringů impaktů na ekosystémy před rozvojem turismu (Gladstone et al., 2012, In Wong, 2004). Při budoucích výzkumech, díky kterým bude možné omezit negativní dopady, je třeba položit si tyto otázky: Jaké regionální efekty mohou vzniknout z kumulace lokálních dopadů? Do jaké míry by fyzické a biologické efekty změnil nadbytek druhů a druhovou diverzitu s následnými dopady na hodnotu divočiny v přírodních oblastech? (Wong, 2004)

Na druhé straně turismus poskytuje potenciál k vytvoření benefitů pro životní prostředí tím, že přispěje k environmentální ochraně a konzervaci, k vytvoření povědomí o těchto rizicích mezi turisty a jako nástroj finanční ochrany přírodních oblastí, který zvýší jejich ekonomickou důležitost. (UNEP, nedatováno)

1.2.2 Sociokulturní dopady

Na hostitelské komunity má cestovní ruch jak pozitivní, tak negativní dopady. S turisty, stejně jako s turistickým průmyslem, mají místní přímý i nepřímý kontakt. Je nutné podotknout, že sociokulturní dopady nejsou vždy zjevné a těžko se měří a identifikují. (UNEP, nedatováno) Sociokulturní prostředí je charakterizováno rezidencí v oblasti realizace cestovního ruchu a jeho sociálními, kulturními, ekonomickými a politickými vazbami. Ve vztahu rezidentů s turisty hraje roli, kdo se vzniklým změnám přizpůsobí, jak a za jakých podmínek se tak stane a kdo bude ze změn způsobených turismem ekonomicky profitovat (Palatková, 2014). Mezi negativa je možné zařadit změny hodnotového žebříčku, orientace na materialismus a ohrožení domorodé identity (McCool a Moisey, 2008). Z mnoha důvodů je hostitelská komunita vůči turistům ve slabší pozici a je tak náchylnější k ovlivnění těmito návštěvníky. Pod vlivem turistů se mohou měnit komunitní struktury, morální hodnoty místních, rodinné vztahy či kolektivní způsob života (UNEP, nedatováno). S turismem může být také spojena vyšší kriminalita a nelegální aktivity, jako jsou drogy, prostituce a drobné krádeže, i když to nemusí nutně platit ve všech destinacích (McCool a Moisey, 2008). Podle Mathiesona a Walla (2006) je vzrůstající kriminalita typická především během hlavní sezóny v oblastech, kde se pohybuje velké množství turistů; je vyšší zejména v oblastech blízko národních hranic a také v místech, kde panuje velký rozdíl v příjmech cestovatelů a místních lidí. Také se ale vyskytují se případy vandalismu spáchaného turisty (Mathieson a Wall, 2006).

Ve spojitosti s kulturou může nastat opačný negativní efekt, než je ztráta kulturních tradic – s ohledem na poptávku turistů po autentických zážitcích v zemi a po místní kultuře byla v mnoha lokalitách zaznamenána ztráta skutečné podstaty lokálního produktu v souvislosti s vytvořením konzumního „ekonomického trhu s uměním“. Některé objekty, které mají pro původní obyvatele kulturní význam, jsou přetvořeny v pouhé suvenýry určené k prodeji návštěvníkům. Různé události a posvátné obřady se tak stávají spíše představením pro potěšení turistů a ztrácí svůj původní význam. Za příklad může posloužit reggae hudba z Jamajky – žánr spojený s africkými kořeny místní populace, který v sobě skrývá spojitost s náboženstvím i politickou situací na Jamajce, se rozšířil po celém světě. Tato hudba však byla pozměněna zábavním průmyslem a tím ztratila část svých nehlubších kořenů. Naopak je tento dopad pozitivní v tom smyslu, že se část místní kultury může rozšířit po celém světě, čímž se rozmáhá povědomí o jiných kulturách a jejich hodnotách. S tím se pojí i možnost prezentace umění rozvojových zemí po celém světě. (Kruja, Lufi a Kruja, 2012)

Negativa kontaktu s turismem ilustruje například situace v Dominikánské republice, kde byly zaznamenány případy sociálního odsunutí, narušení kulturních vzorců, zvýšení konzumace drog a jejich prodeje drog, pašování žen a dětí do lokality, zavlečení konzumerismu, vnitřní migrace a prostituce (Cabezas, 2008). Britton (1996, In Cabezas, 2008) zmiňuje prohlubování existující disparity, fiskální problémy a sociální napětí. V turistickém sociokulturním prostředí dochází také k nárůstu konkurence v destinaci a k tlaku v poskytování zázemí přednostně pro turisty, takže je menší šance využití zařízení (například restaurace) rezidenty, může docházet i k zpoplatnění či zvýšení ceny za využívání těchto zařízení. Hrozí také sociální konflikty v komunitě či mezi turisty a rezidenty kvůli nárůstu sociální nerovnosti (McCool a Moisey, 2008). Palatková (2014) ještě dodává, že při příjezdu turistů do destinace hrozí zatažení cizorodých prvků včetně nemocí či posílení negativních stereotypů. Faktorem je i nárůst populace v oblasti, způsobený především vnitřní migrací, ale i migrací obyvatel jiných zemí za pracovními podmínkami, které mohou vést k přelidnění, kriminalitě či dopravním zácpám. Mezi pozitivní impakty lze zařadit motivace učit se cizí jazyk (především těch turistů, kteří do destinace míří nejhojněji), naopak obnova zájmu o užívání místního jazyka nebo rozvoj zařízení pro turisty, které mohou využívat i rezidenti (například dětská hřiště, sportoviště, parky). (Palatková, 2014) Velkým problémem, který se při realizaci turismu objevuje, je zábor půdy ve prospěch velkých investorů pro výstavbu zařízení pro turisty. Zábor probíhá v neprospěch znevýhodňovaných místních lidí, kteří jsou často nedobrovolně vystěhováni a odsunuti do prostor mimo turistickou destinaci (Tourism Watch, nedatováno).

Přínosem vyplývajícím z vyšší míry turismu a zájmu turistů o místní kulturu je posílení identity a hrdosti na svoji kulturu, dochází k projevům etnické sounáležitosti a k rozšíření znalosti tradic, hodnot a místních zvyků do světa. Naopak však může dojít ke ztrátě místní kultury v závislosti na kulturní kolonizaci, která vzniká tlakem příjezdu turistů. Tento trend je možné spatřit zejména u mladých lidí, kteří opouštějí zažité kulturní hodnoty, stále častěji se odvracejí od tradiční kultury i náboženství a vyhledávají životní styl, který je typický pro industrializované země (Mathieson a Wall, 2006). Oproti zmíněnému posilování stereotypů má turismus při přímém kontaktu cestovatelů s rezidenty příležitost stereotypy bořit, záleží sice na konkrétních situacích, ale obecně platí, že turismus napomáhá porozumění mezi různými kulturami.

1.2.3 Ekonomické dopady

Pozitivní ekonomické dopady už byly zmíněny – jako hlavní pozitivní ekonomický dopad turismu je vnímán hospodářský rozvoj destinace a přispívání turistického průmyslu

do hrubého domácího produktu země. Rozdíly mezi sociokulturními a ekonomickými dopady se často stírají a nelze je zcela odlišit, například větší příležitost pro zaměstnanost v destinaci. Dalším příkladem je podpora ostatních podnikatelských sektorů, kam mohou turisté směřovat svoje finance, či vytvoření poptávky po řemeslných výrobcích, které mohou přinést finance i do rurálních oblastí (Briassoulis a Straaten, 2000).

K zaměstnanosti se váže i sezónnost, zvláště pak u destinací, které jsou na turismu závislé. Nejistota pracovní pozice a benefitů pramenících z práce (léčebné výlohy apod.) jsou příklady rizik, které s sebou sezónnost nese, jelikož v mimoturistickém období není možné pracovníka zaplatit. Pracující navíc často ani nemají jistotu, jestli stejnou práci dostanou i v příští sezóně. Závislost na turismu není pro lokalitu výhodná, je totiž zranitelnější vůči situacím negativně ovlivňujícím turismus, například strach z terorismu, vojenský konflikt či hrozící přírodní katastrofa, což může ekonomické klima zásadně poškodit. (CoastLearn, 2012)

Negativní se jeví možný únik kapitálu, kdy jen malé množství přímých příjmů z turismu zůstává v oblasti, a to z důvodu platby daní, profitů a mezd putujících mimo oblast a výdajů na import. Taková situace nastává zejména v případě, kdy turisté požadují zařízení, potraviny či jiné produkty, které hostitelská země nemá a musí je importovat. Například v zájezdech, které jsou v balíčku all-inclusive, je zaznamenáván až 80% únik kapitálu (pro aerolinky, mezinárodní společnosti, které často sídlí v jiných, ekonomicky vyspělých zemích). Místní podniky mají kvůli těmto zájezdovým balíčkům omezené možnosti se realizovat, protože turista ve svém resortu často zůstává po celou dobu pobytu a neutrací peníze mimo něj. (Tourism Concern, 2013) Mbaiwa (2003) zmiňuje příklad z Botswany, z různých zdrojů vychází, že turismus do země nepřináší takový podíl HDP, jak se předpokládalo, a to zejména kvůli únikům kapitálu. Dodává, že kvůli importu má turismus slabé vazby na další sektory v zemi, například na zemědělství, výrobu či stavebnictví.

Při realizaci turismu místním lidem hrozí zvýšení cen kvůli poptávce turistů po službách a zboží, což negativně ovlivňuje platební schopnost mnohdy chudých rezidentů, jejichž příjem proporcionálně neroste. To samé ohrožuje také cenu pozemků a stavebních nákladů – právě toto je jeden z důvodů, proč kromě problematiky obstarání základních potřeb místními, roste napětí mezi rezidenty a turisty. Podobná situace občas ústí až v migraci místních lidí do jiných, levnějších oblastí. Je důležité zmínit také cenu výstavby infrastruktury, kterou na nátlak developerů financují vlády země. Často jsou tato vylepšení financovaná z daní rezidentů. (CoastLearn, 2012). Mbaiwa (2003) při svém výzkumu v deltě Okavango zjistil, že během 10 let přinesla realizace turismu výhody i nevýhody, přičemž nevýhody značně převažují. Při realizaci turismu je tedy nezbytné se na tato rizika zaměřit a snažit se je limitovat nebo alespoň zmírnit.

Žádoucí je opatrné plánování se znalostí kontextu dané destinace se snahou maximalizovat výhody turismu ve prospěch místních lidí a ekonomiky země.

2. Udržitelný turismus

Na existenci negativních impaktů se snaží reagovat mnoho druhů⁹ alternativního turismu, které se snaží vyvarovat rizikům masového cestovního ruchu. Pro zmírnění rizik a negativních jevů a zároveň udržení si výhod, které z turismu plynou, je možné v zemích aplikovat komplexní koncept udržitelnosti, který je založen na myšlence, že přírodní či kulturní zdroje na naší planetě jsou limitované, a proto je nutné s nimi optimálně nakládat, aby byla možná jejich obnova a zachování. (Palatková, 2014) Přestože se udržitelný turismus jeví jako vhodná alternativa, která má potenciál nahradit masový cestovní ruch v jakékoliv oblasti, jeho zavedení je vhodné zejména v turismem málo dotčených oblastech. Zde by byl cestovní ruch implementován jako průmysl respektující místní mnohdy křehké životní prostředí a lokální komunity tak, aby byla jejich jedinečnost zachována i do budoucna i bez větších známek poškození.

UNWTO (2005) definuje udržitelný turismus jako takový, který „bere plně ohled na současné i budoucí ekonomické, sociální a environmentální dopady, adresuje potřeby návštěvníků, průmyslu, životního prostředí i hostitelských komunit.“ Graci a Dodds (2010) podotýkají, že existuje více než 200 definic udržitelného rozvoje a udržitelného turismu, které se liší v pojetí konceptu od těch zaměřených na turismus přes ekonomicky orientované definice až po ty, které cílí na životní prostředí. Nejvhodnější definici turismu v rámci udržitelného rozvoje, která zahrnuje všechny tři složky udržitelného rozvoje, formuluje Butler (1993, In Graci, Dodds, 2010: 9): „Turismus, který je v oblasti rozvíjen a udržován takovým způsobem a rozsahem, že zůstane životaschopný na dobu neurčitou a nezhoršuje nebo nemění tamější prostředí do takové míry, že by znemožňoval úspěšný rozvoj a blahobyt další aktivit a programů.“ Udržitelný turismus je tedy postaven na třech pilířích rozvoje – ekonomickém, sociálním a environmentálním – které jsou vzájemně v rovnováze, a zároveň jsou zachovány významné prvky místa, jakožto kulturní integrita, zásadní ekologické procesy, biodiverzita a systémy podstatné pro život (Palatková, 2014). Centrum pro udržitelnost¹⁰ (2016) dodává, že cílem udržitelného turismu je snížit negativní dopady cestování a zároveň maximalizovat pozitiva pro cestovatele stejně jako pro hostitelskou komunitu. UNEP (nedatováno) uvádí, že zajištění dlouhodobě udržitelného turismu vyžaduje informovanou participaci všech relevantních účastníků a silné politické vedení, které participaci podníká a podpoří dosažení konsenzu. Jedná se o souvislý proces, během něhož je nezbytné monitorovat dopady,

⁹ Například zelený turismus, geo-turismus, zodpovědný turismus apod. (Buckley, 2009).

¹⁰ Center for Sustainability in East Carolina University (ECU)

a v případě potřeby implementovat preventivní nebo korektivní opatření. UNWTO (2004) doplňuje, že vedle zajištění vysoké míry spokojenosti turistů je žádoucí podpořit jejich zážitek informovaností o problematice udržitelnosti.

Palatková (2014: 170) výše zmíněné základy udržitelného cestovního ruchu popisuje následovně:

- Environmentální pilíř zajišťuje udržitelnost životního prostředí tak, že se snaží o rozvoj turismu, jenž je kompatibilní s ekologickými procesy v přírodě, s biologickou diverzitou a biologickými zdroji.
- Sociální pilíř znamená udržitelnost sociokulturního prostředí, kdy lidé profitují z turismu, přičemž jeho rozvoj zvyšuje kontrolu místních nad jejich životy a zároveň nenarušuje kulturu a hodnoty komunity, ale naopak posiluje její identitu.
- Ekonomický pilíř se soustřeďuje na udržitelnost ekonomického prostředí a dbá na to, aby byl turistický rozvoj ekonomicky efektivní a aby se hospodařilo se zdroji účinně a ty mohly být využívány budoucími generacemi.

WTO (1997: 232) v rámci definice udržitelného rozvoje zdůrazňuje tři zásadní charakteristiky:

- kvalita – udržitelný rozvoj poskytuje návštěvníkům kvalitní zážitek, přičemž zlepšuje kvalitu života hostitelské komunity a chrání kvalitu životního prostředí,
- kontinuita – zajišťuje kontinuitu dostupnosti přírodních zdrojů, na nichž je postaven, a kontinuitu existence kultury místních obyvatel, aniž by byl návštěvník ochuzen o kvalitu zážitku,
- rovnováha – udržitelný cestovní ruch vyvažuje potřeby turistického průmyslu, ochrany životního prostředí a místních komunit.

Udržitelný turistický ruch by měl naplňovat principy, ke kterým podle Palatkové (2014) patří informační a výchovný charakter, kdy jsou vzděláváni místní i turisté; měl by podporovat neporušenost místa, za kterou turisté míří (jedinečnost dané lokality), na čem může místní komunita získat příjem; zmiňuje, že by měl obyvatele destinace zvýhodňovat v několika složkách realizace turismu jako zaměstnanost, turisté by měli být podporováni k nákupu místních produktů; důležitá je i účast místních na plánování cestovního ruchu a v neposlední řadě by měl udržitelný cestovní ruch zachovávat zdroje (tj. omezovat negativní impakty a podporovat pozitivní efekty). Dále zdůrazňuje, že v kontextu respektování místní kultury a tradic by měli místní návštěvníci převzít místní pravidla chování, zatímco obyvatelé navštěvované lokality se učí s turisty jednat; podstatné je upřednostňovat kvalitu nad

kvantitou, zejména s přihlédnutím k vyváženosti mezi počtem turistů a s nimi spojenými ekonomickými efekty a kvalitou jejich prožitku. Při implementaci těchto principů budou turisté motivováni k návratu do lokality, čímž je možné podpořit dlouhodobější rozvoj destinace. Server Lorton Consulting¹¹ (nedatováno) dodává další příklady: pokud se turistická destinace zaměří na dosažení autenticity v oblasti historie, průmyslu, kultury nebo životního stylu, zvýší se její atraktivita. Připomíná, že pro efektivní implementaci udržitelného turismu je nezbytné porozumět trhu a dokázat ho využít, zároveň je podněcující vytvořit tzv. „dobrý příběh“, který v sobě zahrnuje kulturní, historické a přírodní souvislosti, které návštěvníkovi poskytnou hodnotnější zážitek, což ve svém důsledku může vést k lepší ochraně místa. S tím se pojí také vhodný design, který jednak plní svou prvotní funkci (například ubytování), ale zároveň díky zakomponovaným hodnotám komunity vyvolává v turistech pozitivní emoce a chuť se na místo vrátit. Příkladem může být tzv. *Gibbon experience* v Laosu, kde mají turisté možnost jedinečného ubytování vysoko v korunách stromů v dřevěných tradičních chatkách (Visit Laos, 2016). WCTE¹² (1987, In Grada a Dodds, 2010) považuje za neméně důležité následující klíčové body: udržování ekologické diverzity, zvyšování sociální rovnosti, zajišťování větší produktivity v rozvojových oblastech, intenzivnější kontrola komunity, prohloubení regionální samostatnosti, vládní intervence, podnikatelské a vládní partnerství, ekonomická soběstačnost.

Důležitost rozvoje udržitelného turismu dokazuje i fakt, že jej podporují a prosazují i mezinárodní instituce, mezi nimi jsou UNEP, UNWTO, UNESCO či WCTE, a své zastoupení má i v Udržitelných rozvojových cílech (SDGs), kde hraje roli zejména ve třech ze sedmnácti cílů:

- **Cíl 8.** Důstojná práce a ekonomický růst, kdy OSN cílí na to, aby byly do roku 2030 zavedeny strategie na podporu udržitelného turismu, který vytváří práci a podporuje místní kulturu a produkty.
- **Cíl 12.** Odpovědná výroba a spotřeba, tedy rozvoj a zavedení nástrojů pro monitorování udržitelných rozvojových dopadů na udržitelný cestovní ruch.
- **Cíl 14.** Život ve vodě – zvýšit do roku 2030 pro malé ostrovní rozvojové státy (SIDCs) a nejméně rozvinuté země světa (LDCs) ekonomické benefity z využití udržitelných mořských zdrojů včetně udržitelného managementu rybníkářství, akvakultury a turismu (UNWTO, 2015).

Význam udržitelného turismu potvrzuje i Světová turistická organizace (UNWTO), která vyhlásila rok 2017 Mezinárodním rokem udržitelného turismu, aby zvýšila povědomí o dědictví

¹¹ Lorton Consulting je konzultační firma, která se zaměřuje na plánování a propagaci turismu na chráněných místech planety a v rozvojových oblastech (Lorton Consulting, nedatováno).

¹² World Commission on Environment and Development.

různých civilizací, a podpořila lepší pochopení hodnot různých kultur, a tím posílila mír ve světě. V rámci tohoto roku bude organizace spolupracovat s vládami států, relevantními organizacemi uvnitř systému OSN, mezinárodními a regionálními organizacemi a ostatními zainteresovanými subjekty. Rok udržitelného turismu byl vyhlášen na Konferenci OSN o udržitelném rozvoji v Riu s komentářem, že dobře navržený a zajišťovaný turismus splní tři pilíře udržitelného rozvoje (UNWTO, 2015). V kontextu globální Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 a Udržitelných rozvojových cílů je Rok nástrojem, který má podnítit změnu politik, obchodních praktik a chování spotřebitelů tak, aby udržitelný turistický rozvoj přispěl k plnění SDGs (Tourism4Development, 2017). Mezinárodní rok udržitelného turismu podpořila řada organizací i států, které se připojily, a jejich zástupci se stali ambasadory – naposledy se v březnu 2017 připojila Saúdská Arábie (Tourism4Development, 2017).

Info Box 1: Desatero pro udržitelné cestování (YourTravelChoice, 2015)

1. Balte nalehko – ušetříte peníze na poplatcích za zavazadlo a zvýšíte palivovou efektivitu letadla. Sbalte si věci, které mohou být prané v umyvadle a rychle schnou, takže mohou být použité znova.
2. Šetřete s vodou – sprchujte se krátce, při hygieně nenechte téct kohoutek, používejte opakovaně ručníky a nikdy nepoužívejte hotelovou prádelnu, jelikož často pro každého hosta perou zvlášť, i když jde jen o pár položek.
3. Šetřete energii – při odchodu z pokoje vypněte světla, klimatizaci/vyhřívání a televizi. Můžete také nechat na dveřích nápis „Nerušit“, takže se v pokoji nebude uklízet každý den, čímž se ušetří dráždivé chemické čisticí prostředky a energie pro vysávání a praní povlečení.
4. Reduce/Reuse/Recycle – snížit množství odpadu, využívat věci znova, recyklovat – berte si s sebou láhev na vodu, kterou můžete opakovaně použít, v umyvadle i při sprchování použijte jen jedno mýdlo, vračejte brožury a mapy, jakmile je nepotřebujete a odpad vyhoďte až tehdy, kdy budeme mít možnost jej recyklovat.
5. Nakupujte lokální – vyhledávejte domorodé řemeslníky a poučte se o jejich řemesle.
6. Zanechte za sebou jen stopy – držte se vyznačených cest, abyste se vyhnuli poničení původní flóry a zvažte, jestli s sebou vezmete tašku, do které po cestě můžete nasbírat odpadky.
7. Buďte cestovatelé, ne turisté – užijte si místní muziku, umění a kuchyni. Sledujte kulturní rozdíly, které destinaci činí jedinečnou. Poznejte místní a jejich styl života.
8. Dbejte místních tradic – zjistěte tradice v různých destinacích a držte se jich, například zákaz odhalování některých částí těla v některých muslimských zemích nebo nevhodnost fotografování lidí bez souhlasu. Porozumějte a respektujte tyto tradice.
9. Podpořte – rozvojové země často potřebují základní věci, které někteří lidé berou za samozřejmost. Můžete proto zkusit například rozdat školní potřeby místním lidem.
10. Nakupujte chytře – čtěte etikety, ptejte se na to, co je z čeho vyrobené, vyhněte se tak koupi neudržitelného zboží dovezeného z jiné země.

2.1 Ekoturismus

Termínu udržitelný turismus je často vytýkána jeho vágní definice (Buckley, 2009). Palatková (2014) odlišuje udržitelný turismus, na nějž je možno nahlížet jako na filozofii či koncept, od ekoturismu, který charakterizuje jako kombinaci zdrojů, aktivit a služeb, které jsou realizované na trhu mezinárodního turismu. Z hlediska zásad a principů jsou tyto dva pojmy prakticky stejné. Ekoturismu je věnovaná pozornost zejména v druhé, praktické části, v níž byl pro účely práce vypracován dotazník na téma „Ekoturistické zájezdy do rozvojových zemí“.

Stejně jako je tomu v případě konceptu udržitelného turismu, je možné v literatuře najít řadu definic ekoturismu, z nichž však žádná není mezinárodně uznávaná a kodifikovaná. The International Ecotourism Society¹³ (2015), jenž je významnou autoritou v oblasti ekoturismu, definuje ekoturismus jako „zodpovědné cestování do přírodních lokalit, které zachovává životní prostředí, napomáhá udržovat dobrou kvalitu života místních lidí a zahrnuje i osvětu a vzdělávání turistů a pracovníků v turistickém ruchu a dalších stakeholderů“. Podobnou definici nabízí Swanson (1992, In Wearing a Neil, 2009: 11): „Ekoturistika je turismus do (často) rozvojových zemí, kde jsou relativně neporušené přírodní oblasti, který je za účelem studia, prožitků nebo dobrovolnictví, týkající se flóry, fauny, geologie a ekosystémů v oblasti, a stejně tak jako lidí, kteří zde žijí, jejich potřeb a jejich kultury a vztahu k jejich zemi.“ Konečně podle Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) by měl ekoturismus naplňovat principy uvedené v následující části.

2.1.1 Principy ekoturismu

Mezi principy ekoturismu podle UNEP (2002) patří:

- Minimalizovat negativní dopady na přírodu a kulturu, které mohou destinaci poškodit.
- Šířit mezi návštěvníky osvětu o důležitosti ochrany přírodních oblastí.
- Zdůraznit důležitost zodpovědného podnikání, při kterém bude fungovat kooperace s místními autoritami a místními obyvateli, aby byly zajištěny jejich potřeby a podnikání zajistilo benefity pro ochranu přírody.
- Přesunout příjmy do ochrany přírody a managementu přírodních a chráněných území.

¹³ Program vzniklý pod neziskovou organizací International Tourism Collective, založený v roce 1990 (TIES, 1990–2017). Dále jako TIES.

- Zdůraznit potřebu pro zónování regionálního turismu a pro plán managementu návštěv, který bude navržený pro regiony nebo přírodní oblasti, které mají potenciál na to, aby se staly eko-destinacemi.
- Zdůraznit potřebu pro využívání environmentální a sociálních *base line* (výchozích) studií i dlouhodobě monitorovacích programů pro posouzení dopadů a jejich minimalizaci.
- Snažit se o dosažení maximálních ekonomických benefitů pro hostitelskou zemi, místní podniky a pro přilehlé přírodní a chráněné oblasti.
- Snažit se zajistit, aby turistický rozvoj nepřesáhl sociální a environmentální limity akceptovatelné změny, která byla určena výzkumníky ve spolupráci s místními obyvateli.
- Spoléhat se na infrastrukturu, která byla vyvinuta v harmonii s životním prostředím, aby minimalizovala užívání fosilních paliv, chránila místní rostliny a divokou přírodu a aby zapadala do přírodního a kulturního prostředí.

TIES v roce 2015 vydal seznam revidovaných a zkrácených principů:

- Minimalizovat fyzické, sociální, behaviorální a psychologické impakty.
- Vytvořit environmentální a kulturní povědomí a respekt.
- Poskytnout návštěvníkovi i hostiteli pozitivní zážitek.
- Produkovat pro konzervaci přímé finanční benefity.
- Generovat finanční benefity pro místní lidi i soukromé firmy.
- Zajistit pro návštěvníky nezapomenutelný interpretativní zážitek, aby pomohl zvýšit sensitivitu pro hostitelské, politické, environmentální a sociální klima.
- Navrhnout, sestavit a provozovat nízko-dopadové zařízení.
- Uvědomit si práva a duchovní víru domorodých lidí ve vlastní komunitě a pracovat s nimi na partnerství, aby se podnítil *empowerment*.

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že se ekoturismus soustředí nejen na ochranu přírodních zdrojů a prostředí, ale také na místní obyvatele a komunity. Podle Scheyensové (1999) by měly být benefity pro místní obyvatele nedílnou součástí ekoturismu. Ten může jako byznys poskytnout příjmy na ochranu přírodních systémů a divočiny (Orams, 1995). V rámci sociálního pilíře navíc poskytuje zaměstnanost či příležitosti i pro ženy či minority, které jsou v jiných odvětvích často znevýhodňovány, a navíc je podpořeno vyplácení férových mezd; přináší místním obyvatelům vzdělání, rozvoj schopností a tvoří silnější a soběstačnější komunity (TIES, 1990–2017).

Koncept ekoturismu vznikl v 80. letech 20. století a od té doby získává na oblibě a je významný v řadě hospodářsky vyspělých i rozvojových zemí (Orams, 1995). Orams (1995) tvrdí, že ekoturismus vznikl kvůli rostoucím negativním impaktům turismu na přírodu, a byl podpořený tím, že od 80. let rostl zájem o životní prostředí a sílilo poznání, že je třeba chránit kvalitu životního prostředí. Vznikla tak myšlenka, že je možné jedinečná přírodní místa navštěvovat a zároveň je chránit před negativními vlivy, jelikož ekoturismus přináší také peněžní toky, ze kterých se na ochranu bude čerpat. O rostoucím významu ekoturismu svědčí také fakt, že Organizace spojených národů vyhlásila rok 2002 Mezinárodním rokem ekoturismu. Podle informací TIES zažívá ekoturismus od 90. let velký růst, podle údajů jde o 20–34 % za rok a je tak mnoha autory považován na jeden z nejrychleji rostoucích odvětví turismu (William, 2014; Watkin, 2003). TIES toto tvrzení dokládá tím, že v roce 2004 rostl ekoturismus třikrát rychleji než turismus jako celek (2006). Ani ekonomické přínosy ekoturismu nejsou zanedbatelné. Například na Dominice utratili turisté, kteří byli ubytováni v malých *eco lodgích*, osmnáctkrát více než pasažéři vyhlídkových lodí, kteří ostrov navštívili. Obdobný případ je známý také z Národního parku Komodo v Indonésii, kde nezávislí cestovatelé utratí lokálně 100 dolarů za návštěvu, zatímco návštěvníci z obyčejného zájezdu pouze polovinu. Zatímco v případě konvenčních all-inclusive zájezdů putuje 80 % zisku aerolinkám, hotelům a dalším mezinárodním společnostem, v případě *eco lodgí*, které zaměstnávají lokální pracovníky a lokálně také získávají všechny své suroviny, jde většinou až 95 % výtěžku do místní ekonomiky (TIES, 2006). Neexistuje ovšem žádná globální iniciativa, která by o ekoturismu sbírala data (Hill a Gale, 2009). TIES (2015) vidí v ekoturismu dlouhodobé řešení negativních vlivů turismu tím, že tři složky udržitelnosti spojí s trhem. Ekoturismus tak může poskytnout efektivní ekonomické prostředky pro zlepšení bio-kulturní diverzity a zároveň pomáhá ochránit přírodu a kulturní dědictví planety. Tím, že zvyšuje možnosti budování příležitostí je také efektivní v *empowermentu* lokálních komunit, které mají lepší prostředky pro boj s chudobou a pro dosažení udržitelného rozvoje.

K tomu, aby byli místní lidé přístupní myšlenkám rozvoji ekoturismu, je nezbytné, aby pochopili, že turismus není překážkou udržitelnosti (Tsaur, Lin a Lin, 2006). S místními obyvateli je třeba pracovat a komunikovat, aby viděli benefity ekoturismu a lokální vlády měly možnost poznat, že příjmy z tohoto průmyslu mohou vést ke zlepšení sociálního bohatství, vylepšení infrastruktury či souvisejících zařízení, stejně jako mohou znamenat možnost přínosu pracovních příležitostí a celkového zlepšení kvality života. Ross a Wall (1999) uvádějí některé benefity ekoturismu do lokality, které dělí na tři oblasti – ekonomickou, přínosy v infrastruktuře a v sociální sféře. Mezi ekonomické přínosy zahrnují zvýšené příležitosti

zaměstnání (průvodci, v dopravě, na stavbě, zaměstnanci v chráněných oblastech, v restauracích, ubytování, obchodech, prodeji apod.), dále se zde existuje potenciál pro soukromé podnikání a také pro redistribuci z příjmů z turismu. Dalším sektorem, který přináší benefity, je infrastruktura. Rezidenti mají větší přístup ke zboží a službám, zaznamenána je i lepší kvalita a přístup ke zdravotnické péči, lepší přístup ke vzdělávání, výstavba komunikační infrastruktury a dopravní infrastruktury. Co se sociálního prospěchu týče, počítají se sem nepřímé výhody plynoucí z vylepšené infrastruktury, lepší socioekonomický status, lepší environmentální podmínky, mezikulturní ocenění a posílení hrdosti na kulturní dědictví.

2.1.2 Podmínky pro úspěšné zavedení ekoturismu

Ekoturismus se od konvenčního turismu odlišuje tím, že směřuje k ochraně přírodních oblastí, vzdělává návštěvníky těchto zranitelných lokalit o důležitosti místní krajiny a je zdrojem benefitů pro místní komunity – to jsou tři základní složky ekoturistických projektů. Pro úspěšné ekoturistické projekty je ale nutné vhodné plánování a management s dostatečnou znalostí lokality, ať už kulturních souvislostí, nebo geografických a biologických – jinak může paradoxně ohrozit biologickou diverzitu, na které je založen (UNEP, 2002). UNEP (2002) zmiňuje komponenty úspěšného turismu, aby mohly být projekty vhodně implementovány. Jedním z nejdůležitějších je spolupráce mezi turistickými průvodci, vládami dané země, místními obyvateli a samotnými turisty. Nutné je zastoupení všech relevantních stakeholderů v destinaci, mezi nimiž jsou nevládní organizace, soukromé subjekty, vlády a místní správy i komunity; všechny tyto strany by měly být do plánování a implementace projektů v oblasti ekoturistiky zahrnuty. Vlády plní roli regulátora a jejich úkolem je stanovit směrnice, které budou přírodní oblasti chránit, a směrnice pro jejich řízení. Co se týče soukromých subjektů, měly by dodržovat dané ekoturistické směrnice a regulace a zajistit dostatečné množství finančních prostředků pro rozvoj ekoturismu a podporu životního prostředí a místních komunit. UNEP (2002) staví do důležité funkce i mezinárodní rozvojové agentury, které často ekoturistické projekty financují, podílejí se na financování ochrany přírodních oblastí nebo podporují malé podnikatele, což jsou velmi důležité složky pro rozvoj ekoturismu.

Role místních komunit je zcela zásadní, jelikož ty jsou v tomto procesu nejzranitelnější. Včasné a dostatečné informace o různých scénářích rozvoje turismu poskytnuté místním komunitám jsou podmínkou získání souhlasu a dostatečné podpory ze strany místních obyvatel. Ekoturismus hraje v komunitách, které jsou do tohoto konceptu ve své lokalitě zapojeny, velkou roli, zejména co se týče *empowermentu* (TIES, 1990–2017). Komunity mohou z ekoturismu benefitovat, ovšem nesmí na něj pohlížet jen jako na byznys, protože pak se

soustředí pouze na ekonomické přínosy a opomíjejí složky sociální, psychologické či politické. Je tedy třeba zvolit takový přístup, aby vycházel z potřeb, zájmů a blahobytu hostitelských komunit. (Scheyvens, 1999)

Dále je nezbytné zajištění určitých podmínek, které jsou pro úspěšný rozvoj turismu zásadní – mezi ně se počítá zejména stabilní politická situace, která například negativně ovlivňuje turismus na Sokotře, a pocit bezpečí mezi turisty. Neméně důležitou roli hrají vlády a ekonomický příjem země. Nejchudší země si přeorientování na jiný druh ekonomiky většinou nemohou dovolit (Svatoš, 2007). UNEP (2002) dodává, že je třeba mít dobrý směnný kurz, rozvinutý dopravní systém a dobrý telekomunikační systém. Ekoturismus potřebuje stejné podmínky pro rozvoj podnikání jako jiné průmyslové oblasti, i když se může realizovat v odlehlých oblastech.

2.1.3 Kritika, potenciální negativní dopady a rizika ekoturismu

Přestože je ekoturismus koncipován jako environmentálně a sociálně příznivá alternativa konvenčního turismu, může přinášet některé negativní externality a má své problematické stránky. Řada autorů přes nesporné výhody, které jsou uvedeny v předchozích kapitolách, ekoturismus kritizuje a udává řadu rizik souvisejících s ekoturismem. Například Weaver (1998, In Buckley, 2009) vnímá ekoturismus je nástroj modernizace, který se jako takový může jevit jako neudržitelný. Ke kritice se přidává i Wheeler (1998, In Buckley, 2009), podle něhož se nedá míchat příroda a podnikání, proto je z jeho pohledu ekoturismus zkreslený a neupřímný. Přestože se tato kritika zdá být přehnaná, je pravdivé, že existují společnosti, které se prezentují jako ekoturistické, přestože ve skutečnosti mají s ochranou přírody společného jen málo (Buckley, 2009). Takovéto praktiky se nazývají *greenwashing*¹⁴ a odkazují na podniky, které se propagují jako ekologické či udržitelné, ale nesplňují standardy ekoturismu, v horším případě jim dokonce odporují. Je proto nutné získat o poskytovateli ekoturistických služeb informace, jedním ze způsobů, jak si organizace ověřit, je certifikace (CREST, 2006). Honey a Rome (2001, In CREST, 2006: 7) definuje certifikace následovně: „Dobrovolná procedura, která vyhodnocuje, reviduje a ukládá písemné ujištění, že je zařízení, produkt, proces nebo služba v souladu se specifickými standardy. Těm, kteří základní standardy splňují nebo je překonávají, uděluje tržní logo.“ Dále hrozí i to, že při stále častějších cestách do relativně neporušených oblastí mohou vnější zájmy kolidovat s potřebami místních lidí, kteří mohou turisty ve větším měřítku vnímat jako narušitele (Williams, 2004). Problematická

¹⁴ Volně přeloženo jako „zelené vymývání“ nebo také „natírání na zeleno“ (Kouřil, Meissler, 2008).

z hlediska udržitelnosti je zejména otázka dopravy. Vzhledem k tomu, že řada ekoturistických destinací se nalézají ve vzdálených oblastech světa, je letecká doprava jedinou reálnou alternativou přepravy, takže v tomto ohledu ekoturismus neřeší emise skleníkových plynů, které přispívají ke klimatické změně. Hrozí i nezamýšlená degradace půdy a ekosystémů způsobená výstavbou zařízení pro turisty a aktivitami v destinaci (Hill a Gale, 2009). Orams (1995) uvádí i příklady znečištění související s dopravou v rámci ekoturistických zájezdů – například vypouštění odpadu do vody z lodí u pobřeží Antarktidy.

Russel a Wallace (2004) dodávají, že ekoturismus může ohrožovat i to, co se snaží chránit, jako je tomu v případě konvenčního turismu – například rušení zvířat auty při jejich pozorování, zvýšený stres pro zvířata nebo, při větším množství cestovatelů, disturbanci v citlivých oblastech. Geffroy et al. (2015) vyzkoumal, že živočichové kvůli častému kontaktu s lidmi ztrácí strach a návyky a vystavují se tak nebezpečí, zejména v dlouhodobém měřítku – změna v chování živočichů při interakci s člověkem může ovlivnit jejich chování ve volné přírodě – živočichové přestávají být ostražití a vystavují se vyššímu riziku útoku predátora. Ve zmíněné studii bylo například zjištěno, že vidlorozí a losí evropští v národním parku Grant Teton v USA se v oblastech s větším počtem turistů věnují více času krmení a méně pozorování svého okolí. Podobná situace byla popsána u afrického druhu kočkodana červenozeleného, který v oblasti, kde je častý turismus, méně často utíká před svým predátorem, leopardem. Kromě snížené ostražitosti vůči svým přirozeným nepřítelům jsou živočichové přivyklí přítomnosti člověka vystaveni vyššímu riziku ulovení pytláky. Ekoturismus může tímto způsobem paradoxně zapříčinit pokles biodiverzity, což je přesný opak deklarovaného cíle. Weaver a Lawton (2007) proto doporučují, že pro předcházení těmto rizikům je nutné si od divokých zvířat udržet dostatečnou vzdálenost a nepřekračovat zvolený limit turistů v oblasti.

Jako problém se jeví také nekontrolované pronikání ekoturistických aktivit do nových oblastí, kde se mohou vytvořit potíže s monitorováním a managementem. To je případ vzdálených oblastí na venkově v Egyptě, kde se turistické operace špatně monitorují a návštěvníci tak mohou dokonce krást artefakty. (Québec, 2002) Mezi autory často zmiňované riziko je i nedostatečné zapojování místních komunit do plánování a realizace ekoturismu. Weaver a Lawton (2007) varují před vnitřním konfliktem v komunitě na základě toho, kdo bude do aktivit zapojen. Hrozí také vznik závislosti na ekoturismu, především pro země, které nemají dostatečně diverzifikovány jiné aktivity. V takovém případě může situace vést k závislosti na trhu a velké zranitelnosti země. Je proto vhodné zaměřit se například na rozvoj

malého podnikání a na zemědělství, které může být s ekoturismem propojené a fungovat jako zdroj zboží pro turisty. (Weaver a Lawton, 2007)

2.1.4 Přístup rozvojových zemí k ekoturismu

Některé, nejen rozvojové země, vnímají ekoturismus jako udržitelnou cestu k ekonomickému růstu a přechod do terciálního sektoru ekonomiky. Z různých výzkumů vyplývá, že je ekoturismus vhodná alternativa k těžbě dřeva či zemědělské produkci, které mohou při špatném řízení vést v dlouhodobém měřítku až k environmentální degradaci, neudržitelnosti a nejsou dostatečně výdělečné, může také podpořit právo na zemi pro domorodé obyvatele, které je například v bývalých kolonizovaných zemích velmi problematické, a také samozřejmě přispívá k ochraně přírody (TIES, 1990–2017).

Jeden z nejzranitelnějších kontinentů, co se týče změny životního prostředí, je Afrika. Podle Mezinárodního panelu pro změnu klimatu je nejzranitelnější především ke klimatickým změnám (IPCC, 2014). Mnoho afrických zemí se snaží najít vhodná mitigační i adaptační opatření, aby následky klimatických změn co nejvíce zmírnily. Na kontinentu žije více než miliarda lidí a předpokládá se, že do konce století se populace zčtyřnásobí. Neustále se zvyšuje poptávka po nové půdě pro zemědělské účely nebo pro stavbu obydlí, takže hrozí čím dál významnější zásahy lidí do divoké přírody a ohrožení biodiverzity (TIES, 1990–2017). TIES zmiňuje další problém, který ohrožuje stabilitu životního prostředí v Africe, což je pytláčení a následný prodej částí těl zvířat na černém trhu. Ekoturismus má moc tuto situaci zmírnit, pokud poskytne místní komunitě dostatek financí a osvětu o důležitosti bohaté biodiverzity. Některé africké země již ekoturismus zahrnuly do svých rozvojových plánů, patří mezi ně Botswana, dále Gabon, z asijských zemí jsou to Jemen, Laos a Bhútán.

2.1.4.1 Botswana

Velká část země je pokrytá pouští Kalahari, což znemožňuje rozšiřování zemědělských polí i rozvoj ubytovacích ploch. V deltě Okavango jsou ale také lesní oblasti a 45 % rozlohy země zabírají národní parky, kde je zvěř chráněná před lovem a v nichž je zakázáno zasahovat do přírodních habitatů divokých zvířat. Botswana je jednou z nejoblíbenějších zemí s účelem návštěvy safari a má z turismu mnohé výhody. (TIES, 1990–2017).

Botswana Tourism (2013) uvádí Národní ekoturistickou strategii přijatou v roce 2002, která se skládá z pěti principů:

1. Minimalizovat negativní sociální, kulturní a environmentální dopady.
2. Maximalizovat zapojení hostitelských komunit a zajistit rovnoměrné distribuování ekonomických benefitů těmto komunitám.
3. Maximalizovat zisk z investování do ochrany přírody.
4. Vzdělávat o důležitosti ochrany přírodních a kulturních zdrojů jak návštěvníky, tak místní komunity.
5. Zajistit turistům kvalitní zážitků.

Siyabona Africa (2017) dodává, že v Botswaně je pro operátory ekoturistických zařízení platný Kód chování, který je prosazovaný vládou země, a úředníci operátory pravidelně kontrolují. Botswana má také svůj vlastní ekoturistický certifikační systém, který má podpořit a podnítit zodpovědné environmentální, sociální a kulturní chování ekoturistických operátorů a zajistit, aby byly konzumentům dodány kvalitní ekologické produkty. Místní komunity jsou zapojeny do turistického rozvoje, ochrany přírody, environmentálního managementu a předvedení místního prostředí hostům (TIES, 2013). Botswana Tourism publikovala Ekoturistický manuál, jehož cílem je zajistit rozvoj a růst země, přičemž cestovní ruch bude mít jen minimální dopady na životní prostředí (TIES, 2015). Přestože se někteří odborníci obávali, že ekoturistika nebude schopná finančně nahradit výdělků z lovu divoké zvěře a pokrýt zaměstnanost (lov zaměstnával přes 1 000 obyvatel) a podpoří tím nárůst pytláctví, Markarien (2015) namítá, že ekoturistika je výhodnější než lov pro trofeje, jelikož v roce 2013 generovala přibližně 34,2 miliardy dolarů.

2.1.4.2 Gabon

Gabonem prochází část Konžské pánve, místo s jednou z nejpestřejších biodiverzit na světě, které je domovem řady chráněných živočichů, jako jsou gorily horské (WWF, 2017). Na oficiálních stránkách Gabonské republiky (nedatováno) je uvedeno, že hlavním důvodem rozvoje turismu je motivace povzbudit lidi, aby objevili bohatství gabonských ekosystémů a snaha toto životní prostředí ochránit. Gabon podle svých internetových stránek odmítá masový turismus, který ohrožuje místní ekosystémy a kulturu lidí. Má naopak za cíl vytvořit kvalitní turismus, který se stane nástrojem pro ochranu přírody a místních lidí, bude zachovávat biodiverzitu a kulturu a zároveň přispívat k ekonomickému a sociálnímu rozvoji

země. Gabon si je dobře vědom potřeby rozvoje, aby mohl turismus dosáhnout vytyčené vize, proto se snaží o následující kroky:

- Modernizovat a posílit existující infrastrukturu v provinciích a v sousedství přírodních rezervací.
- Revitalizovat aktivity cestovních agentů, které podpoří turismus.
- Zahnout do projektů ty ekonomické operátory, kteří mají kapacitu propagovat turismus země zejména v zahraničí.

Gabon se na ekoturismus začal orientovat v roce 2002, kdy prezident Omar Bongo na více než desetině rozlohy země vyhlásil národní park, čímž zabránil kácení deštného pralesa (Svatoš, 2007). Gabon ale čelí řadě překážek, které je nezbytné pro úspěch ekoturismu vyřešit. Gaboronská deklarace pro udržitelnost Afriky (2012) uvádí, že je třeba posílit v zemi transparentnost a vymáhání práva pro management přírodních zdrojů, protože prozatím je ochrana lesů v oblasti často nedostačující. Ekoturismus a vyhlášení národních parků je totiž překážkou pro vysoce výnosné aktivity, což je v Gabonu například těžba dřeva (Laurence et al., 2005). Podle Laurence et al. (2005) navíc v rozvoji ekoturismu brání nestabilní politická situace v sousedních zemích a nedostatečná infrastruktura.

2.1.4.3 Jemen

Jemenský ostrov Sokotra má bohatou mořskou biodiverzitu a mnoho endemitních druhů (Kotb et al., 2004). Je to jedna z nejnavštěvovanějších destinací Jemenu, která navíc z důvodu ochrany svých jedinečných ekosystémů adoptovala koncept ekoturismu. Ten sem byl zaveden na přelomu 21. století s cílem směřování k udržitelnému rozvoji místní komunity a ochrany světově důležité biodiverzity na ostrově (My Natour, 2011). S podporou UNDP byl zaveden program *Socotra Archipelago Conservation and Development Programme*, což je důvod, proč na ostrově nejsou žádné turistické resorty, pouze ekoturistické kempy a ubytování (Socotra Eko-Tours, 2014).

2.1.4.4 Laos

Laos patří mezi nejméně rozvinuté země světa (LDCs) s jednou z nejméně rozvinutých silničních a telekomunikačních infrastruktur. Dominantní podíl na HDP tvoří zemědělství, ale v sektoru služeb je na prvním místě turismus, který se stále rychleji rozvíjí (Zastupitelský úřad ČR v Bangkoku, 2016). V roce 2006 se v rámci programu *Greater Mekong Subregion Tourism Strategy* začaly prioritní investice vkládat do podpory ekoturismu, přestože ekonomiku pohání zejména těžba, především dřeva (Cochrane, 2008). Cochrane (2008) dodává, že přes

kontroverzní stavby (stavba kasina, které bylo propagováno jako ekoturistický projekt), se v rámci ekoturismu vyhlásují také národní chráněné oblasti, přestože se v některých územích spadajících pod ochranu stále těží dřevo; před vládou země tak stojí mnohé výzvy k úspěšnému zavedení zodpovědnějšího cestovního ruchu. V oblasti turismu má Laos co nabídnout, v lesích je možné spatřit kriticky ohrožené druhy zvířat, jako jsou tygři či obláčkoví leopardi, proto se ekoturismus jeví jako dobrá volba pro podporu habitatu těchto divokých zvířat a pro financování jejich záchranných programů (Ecotourism in Laos, 2009–2020).

2.1.4.5 Bhútán

Pravděpodobně nejúspěšněji se ke konceptu ekoturismu postavil asijský stát Bhútán. Je jednou z nejmenších ekonomik na světě a v jejím rozvoji klade důraz na udržitelný rozvoj, primárně pak na ochranu životního prostředí a kulturních tradic. Turistický ruch do Bhútánu je významně omezen z důvodu snížení dopadů cestovního ruchu na zemi – vstoupit do státu mohou jen lidé s turistickým vízem nebo na pozvání někoho ze země a všechny formality o cestě do Bhútánu musí být řešeny přes bhútánského zprostředkovatele nebo někoho z jeho mezinárodních partnerů. Turistické vízum na den stojí v rozmezí 200 až 250 dolarů. (Zastupitelský úřad ČR v Dillí, 2016) Rozhodnutí příklonu k ekoturismu vysvětluje zástupce WWF v Bhútánu (2012) – podle něj turisty, kteří si do země vozili vlastní stany i jídlo, doprovázeli zahraniční průvodci, z čehož pro zemi neplynuly žádné výhody. V reakci na to byl vyvinut systém ubytování v typických bhútánských domech, jejich vlastníkům jsou vypláceny peníze ze zprostředkování. Dodává, že v Bhútánu vešly v platnost nová pravidla o lovu divoké zvěře, kterou nyní chrání. WWF (2012) tvrdí, že ekoturismus poskytl příležitosti pro zaměstnání mladým ženám v odlehlých vesnických oblastech, které kvůli nízkému vzdělání nemají dostatek nabídek práce. Podle Gurunga a Seelanda (2008) má ekoturismus možnost poskytnout lidem z odlehlých vesnických oblastí náhradní příjem, který je jim znemožněn po vyhlášení jejich území chráněnými oblastmi, jelikož se už nemohou věnovat tradičním výdělečným činnostem (lov zvěře). Dodávají, že turističtí operátoři ekoturismu vnímají jako nástroj udržitelnosti chráněných oblastí a financování údržby infrastruktury pro turisty.

Z této kapitoly vyplývá, že přestože koncept ekoturismu neřeší vše, je určitě vhodnější alternativou masového turismu, která snižuje negativní dopady turismu na minimum, zejména pokud je vhodně naplánovaná a realizovaná. V práci je zdůrazněna role místních komunit, bez nichž nemůže ekoturismus dostatečně dobře fungovat, komunity samy si musí rozhodnout, zda jim tento koncept vyhovuje jako rozvojový nástroj a zvážit jeho výhody i rizika. Zdá se však, že ekoturismus může být vhodným řešením pro rozvoj chudých zemí, jelikož

většina příjmů, přímých i nepřímých, míří do místa realizace a do ochrany přírody i do místní komunity, a posiluje tak ekonomiku země i sociokulturní prostředí oblasti, aniž by byla degradovaná okolní krajina.

Info box 2. Ekoturistické certifikace

Počátek vzniku eko-certifikací se datuje zhruba do stejné doby jako vznik konceptu ekoturismu, tedy k roku 1987, kdy se pozornost zaměřovala na čistě environmentální podmínky. V roce 1996 na americkém kontinentě přibyly i socioekonomické aspekty, v Evropě se tak stalo až v roce 2000. (CREST, 2006). Eko-certifikace zajišťují transparentnost, protože poskytují srovnávání cestovních společností na základě kritérií a pomáhají informovat o společenských, ekonomických, kulturních i environmentálních specifikách konkrétní země. Jde o nezávislé hodnocení a re-autorizační proces. (Greenloons, 2017). Eko-značky a eko-certifikace mají schopnost motivovat firmy k tomu, aby zlepšily své environmentální a socioekonomické výsledky, a zároveň nabízejí přesné a ucelené informace, aby byli zákazníci schopní rozeznat ekoturistickou službu nebo produkt. (Buckley a Font, 2001), dále pak napomáhají ochraně integrity konceptů ekoturismu a udržitelného turismu (CREST, 2006).

Greenloons (2017) vyjmenovává výběr kritérií, podle kterých se řídí evaluační proces:

- udržitelný management systémů,
- směrnice pro uspokojení zákazníka,
- místní design a podmínky pro stavbu,
- kvalita interpretace přírodního okolí a místní kultury,
- komunitní rozvoj a fair-trade směrnice,
- místní praktiky zaměstnání,
- ochrana archeologických památek a artefaktů,
- směrnice pro ochranu a využívání energie.

Greenloons (2017) dodává, že momentálně neexistuje jednotná mezinárodní ekoturistická certifikace, kvůli lišící se regionální interpretaci toho, z čeho se skládá příroda a divočina, co je považováno za environmentální degradaci a co je vnímáno jako přírodní prosperita. Existuje více než 50 ekoturistických certifikací, například australská ECO certifikace, Kostarický certifikát pro udržitelný turismus nebo certifikace od Rainforest Alliance.

2.2 Případová studie – Maledivy, Four Seasons a Marine Savers

Tato kapitola obsahuje poznatky o ekoturistických aktivitách na Maledivách. Případová studie se zaměřuje na ostrovní stát Maledivy, kde měla autorka možnost v průběhu listopadu 2016 strávit deset dní a při té příležitosti navštívila resort Four Seasons Kuda Huraa, který spolupracuje s mořským centrem Marine Savers, které zde sídlí. Následující kapitola pojednává o poznatcích z mořského centra, spojitosti s ekoturismem a současné situaci na Maledivách, která je turismem značně ovlivňována.¹⁵

Maledivy tvoří více než tisícovka větší a menších ostrovů, které vznikly na korálovém podloží. Přes 80 % povrchu státu se nachází méně než jeden metr nad hladinou moře, země je proto velmi zranitelná vůči dopadům klimatických změn, především pak vzestupu hladiny světového oceánu (UNDP, 2012). Podle údajů ze Světové banky (2017) se Maledivám povedlo v průběhu desetiletí dosáhnout statusu středně příjmové země, což bylo způsobeno zejména příjmy z turismu, který pohání maledivskou ekonomiku (na příjmech země se podílí až 75 %). Cestovní ruch ovšem na ostrovech zanechává svou stopu, která je patrná zejména v oblasti managementu odpadů. Maledivy mají značně omezené kapacity pro zpracování odpadů z důvodu chybějících recyklačních linek či spaloven. Proto hlavním způsobem nakládání s odpadem skládkování. Rozsáhlá skládka odpadů se nalézá např. na ostrově Thilafushi, který je na dohled od hlavního města Malé. Podle Evanse (2015) se skládky zapalují, přičemž dochází k únikům toxických látek do ovzduší. Problémem je také odpad v oceánu a následný roznos mořskými proudy na další ostrovy. Nápravu nepřinesla ani iniciativa bývalého prezidenta Malediv Mohameda Našída, která měla za cíl vybudovat spalovnu odpadu za účasti indického investora. Některé turistické resorty řeší problém odpadového managementu zřízením vlastních spaloven, avšak těchto zařízení není dostatek. (Evans, 2015)

Problém s odpadem je z vlastní zkušenosti autorky evidentní nejen v hlavním městě (viz obrázky v příloze), ale i na menších ostrovech. Na obrázku č. 1 je skládka na ostrově Bodu Huraa, která se nachází v těsné blízkosti pláže. Také u této skládky dochází k zahoření a úniku nebezpečných látek do ovzduší. Odpadky jsou na ostrově viditelné téměř všude, nejen v okolí skládky, ale i v moři či na okrajích pláže. Obdobná situace panuje také na neobydleném ostrově Vili Gili, který je populárním cílem turistických výletů. Odpadky jsou nahnuty na jednu stranu

¹⁵ Poznatky v této případové studii jsou převzaty z webových stránek a z poznatků při návštěvě mořského centra při Four Seasons Kuda Huraa z rozhovorů s mořskými biology Stephenem Bergackerem z Marine Savers, kde působí jako biolog se specializací na korály, se Simonem Hilbournem, který pracuje v programu The Manta Trust, s mořským biologem Sebastianem Stradalem a maledivským stážistou Mohamedem Ahmedem, který se zaměřuje na korály.

ostrova, která je hůře dostupná. Odpadky ohrožují mořské organismy, zejména korály citlivé na kontaminaci vodního prostředí a mořské želvy, které se do nich mohou zamotat či je pozřít (Bergacker, 2016). Resort Four Seasons se podle informací z roku 2001 plánoval projekt s komunitou na ostrově Bodu Huraa, kde měl sponzorovat spalovnu na odpad (Responsible Travel, 2001), aktuální informace o tomto projektu však nejsou dostupné a řešení moderního nakládání s odpady na ostrově stále chybí.

Travel Centre Maldives (2017) dodává, že Maledivy se připojily ke snaze stát se uhlíkově neutrální zemí, kterou některé země světa vyhlašují (např. Etiopie či Bhútán). Energii chtějí čerpat ze solárních panelů, pro něž jsou v zemi příhodné geografické podmínky, některé školy a úřady již začaly s implementací solárních panelů a v další fázi má být provedeno zavedení panelů na střechy domů. Přemýšlí se také nad instalací větrných turbín, které by mohly doplnit fotovoltaickou energii. V rámci snahy snížit svoji uhlíkovou stopu probíhá řada osvětových programů, které místní přesvědčují o přeorientování na obnovitelnou energii. Plán se má uskutečnit do roku 2020. (Economist, 2009)

Obrázek 1: Skládka na ostrově Bodu Huraa

Zdroj: Z archivu autorky (2016)

Vzhledem k ohrožení země následky klimatické změny a uvedeným faktům se ekoturismus zdá jako vhodná alternativa, díky které mají Maledivy možnost ochránit své jedinečné životní prostředí a zároveň nepřijít o příjmy z turismu. Některé resorty se začaly na ekoturismus přeorientovávat a zapojují se do řady aktivit, které chrání maledivskou přírodu.

V resortu je možné využít ubytování poskytovaného místními lidmi. Server Maafushi Maldives (nedatováno) nabádá turisty k ubytování v tzv. *guest housech* vlastněných místními, namísto v hotelech, které většinou řídí zahraniční firmy. Je tak podpořena místní ekonomika a významné procentu příjmů je vkládáno na ochranu přírody.

Jedním z resortů, které se snaží přispět k řešení turistických externalit je Four Seasons, mezinárodní řetězec luxusních resortů, který má pobočky po celém světě. Na Maledivách jsou postaveny dva resorty Four Seasons –Kuda Huraa a Landaa Giraavaru (Four Seasons, 1997–2017). Bergacker (2016) dodává, že spolu resorty vzájemně komunikují a spolupracují na různých aktivitách a na ochraně přírody, přestože jen velmi málo spolupracují s jiným centrem či resortem v zemi. Kuda Huraa leží asi půl hodinu cesty lodí od hlavního města Malé a nachází se v oblasti jednoho z nejbohatších mořských ekosystémů na světě. Four Seasons se snaží podpořit odpovědné cestování, přijalo tedy řadu opatření, aby co nejvíce snížili negativní dopady cestovatelů, kteří se v komplexu ubytují. Jedním z nich je nabídka suvenýrů – resort ve svém obchodě odmítá nabízet suvenýry vyrobené z korálů, jejichž vývoz z Malediv je nelegální (bohužel například na hlavním ostrově jsou výroby z korálů běžně na prodej), stejně tak nemají v sortimentu výrobky z některých druhů mušlí, které jsou chráněné, ani z želvích či žraločích částí (jsou chráněny mezinárodním právem, ale například výrobky z korálů se paradoxně vyvážet můžou nebo alespoň nejsou příliš kontrolovány). (Responsible Travel, 2001)

Responsible Travel (2001) dodává, že se v resortu snaží předcházet tvorbě a akumulaci nerozložitelných odpadů, rozložitelný odpad se na místě kompostuje. V rámci odpadového managementu vlastní resort malou spalovací pec, kterou eliminují vzniklý, nekompostovatelný odpad. Navíc pořádají vzdělávací programy o recyklování a oddělování odpadu mezi zaměstnanci, z nichž řada pochází z nedalekého ostrova Bodu Huraa.

Podle Gluckmana (2001) musejí být všechny resorty ve státě energeticky soběstačné, takže musí generovat vlastní energii a čistou vodu. Four Seasons vlastní odsolovací zařízení a moderní odpadní systém, kde se voda filtruje. V rámci limitace odpadů mají v resortu keramické láhve na vodu – jsou znovu doplnitelné a nahrazují neudržitelné plastové lahve, které jsou součástí kumulace nerozložitelného odpadu. Resort na Kuda Huraa také založil Kuda Huraaa's Green Fund, tedy „zelený fond“ a podněcuje své klienty, aby do fondu přispěli. Peníze z fondu jsou použity na environmentální a vzdělávací programy a na podporu místní populace. (Responsible Travel, 2001). Přestože je firma vlastněna nadnárodní společností, jsou zde zaměstnáváni s místní lidé, k určitým aktivitám jsou navíc přizváni obyvatelé blízkého ostrova. V mořském centru při resortu také působí místní stážisté.

V rámci ochrany přírody na Maledivách Four Seasons Kuda Huraa spolupracuje s mořskými biology Marine Savers, kteří mají v komplexu resortu sídlo a řídí odsud své aktivity, mezi něž patří osvětová činnost o záchraně želv, důležitosti korálů či například zodpovědného chování při šnorchlování a potápění. Při těchto dvou aktivitách středisko každý den vysílá s turisty své biology, kteří jim poskytnou školení, aby se korálů ani jiných živočichů, které uvidí, nedotýkali a neodnášeli mrtvé korály či mušle. (Responsible Travel, 2001) Bergacker (2016) dodává, že se tato osvětová prezentace koná i v případě, že turisté neumí anglicky, což bohužel postrádá smysl.

Ke snahám resortu a mořských biologů se přidala také environmentální konzultační firma Seamarc a společně byl v roce 2001 zahájen projekt *Reefscapers*. Jde o projekt obnovy poničeného korálového pokryvu v okolí resortu, který byl negativně ovlivněn korálovým bělením. Jde o jeden z nejúspěšnějších projektů svého druhu. (Marine Savers, 2012–2017).

Obrázek 2: Ukázka korálového rámu

Zdroj: Z archivu autorky (2016)

Na fotce je vidět ukázka rámu s korály, které v centru slouží pro vzdělávací a ilustrativní účely (Bergacker, 2016). Rámů na korály bylo doposud vyrobeno a použito přes 5 000 na rozloze přes 1 hektar. Podle informací ze serveru Marine Savers (2012–2017) se v oblasti nachází přes 40 druhů korálů, z nichž některé byly pečlivě vybrány, aby podpořily obnovu

habitatů pro výrazně ohrožené druhy ryb, které kvůli bělení korálů zmizely ze severních atolů Malediv. To se stalo po roce 1998, kdy nastalo devastující bělení korálů, což vedlo k úhynu 90 % korálů v mělkých vodách.

Projekt financují oba resorty Four Seasons, především prostřednictvím adopce korálových rámu hosty – klienti resortu si totiž mohou adoptovat korálový rám a online sledovat, jak se korál vyvíjí. Centrum jim navíc každého půl roku posílá informace o korálu a jeho fotografie. Cena adoptování korálu je 250 dolarů (Responsible Travel, 2001)¹⁶.

Hosté mají možnost zúčastnit se konstrukce rámu z korálu, získají o důležitosti korálů a také mohou sledovat ukládání rámu na místo. Konstrukce vypadá tak, že se kus korálu přichytí na kovový rám ve tvaru pyramidy. Korály, které získají vhodný habitat, na rámu rostou a objevují se i nové korály. Projekt je výhodný i pro místní komunitu – generoval nová pracovní místa, protože kovový rám vyrábí místní firma na vedlejším ostrově, která má osm zaměstnanců. (Marine Savers, 2012–2017) Thomas Le Berre, který s aktivitou začal, podotýká, že s místní komunitou pracují na různých projektech a vzdělávacích akcích a poskytnutím zaměstnání se jim dostalo příležitosti zůstat na ostrově a držet se dál svých hodnot (2012).

Používají se nejen nové rámy, ale existuje i možnost jejich recyklace. Před implementací probíhá výzkum v akváriu, aby byly vybrány vhodné a nejodolnější druhy korálů, které rostou rychleji a nepodléhají predaci, ty jsou pak sesbírány a použity na rámech v přírodě. V rámci programu se snaží výzkumníci najít řešení, jak bělení korálů zabránit či jej zmírnit – lze zmínit například opravu korálů na místě pomocí substrátu uhličitanu vápenatého, či usazování rámu s korály do krytých vod s menším množstvím světla, některé rámy v různých oblastech byly vybrány pro záznam teplot a týdenní pozorování. Poté, co jsou korály transplantovány, se každý genotyp korálu zaeviduje do centrální databáze a sleduje se, který druh se lépe hodí do teplejších vod a tím je odolnější vůči bělení korálů. Korály jsou také pravidelně monitorovány a fotografovány a zanášeny do databáze. Měří se i teplota kvůli monitoringu zdraví korálových útesů okolo neobydlených ostrovů a hodnotí se dopad lidské činnosti na korály v oblasti. Starší korály pak poskytují prostředí pro vznik nových přirozených korálů. Tím, že se reprodukuje nejúspěšnější korály je pak dosaženo vzniku nových potomků korálů, které jsou odolnější – jsou lépe adaptované na vyšší teplotu moře, jsou tedy lépe uzpůsobeny na boj proti globálnímu oteplování. (Marine Savers, 2012–2017).

¹⁶ V době psaní práce nebyla dostupná oficiální stránka adoptování korálů, proto nebylo možné cenu potvrdit z oficiálního zdroje.

Thomas Le Berre (2012) dodává, že je projekt důležitý z důvodu korálové pokrývky, protože pokud se povede korálové pokrytí udržet, neměly by být Maledivy ohroženy potopením, které je momentálně kvůli globálnímu oteplování velmi aktuálním tématem.

Další velký projekt, kterému se odborníci věnují, je záchrana želv (Four Seasons, 1997–2017). Podle slov Stephena Bergackera (2016) je Four Seasons jediným resortem, který se této činnosti věnuje. Do centra volají turisté především kvůli zraněným želvám, které jsou nejčastěji zamotané do rybářských sítí (*ghosts nets*) nebo do odpadu z rybaření. Cílem programu je želvy ošetřit a opět vypustit do přírody, ne vždy jsou však biologové úspěšní. V centru jsou proto umístěny i želvy, které kvůli amputaci ploutví nemohou zpět do volné přírody a slouží ke vzdělávacím účelům pro turisty v centru. Zatím se to děje pouze sporadicky, ale plánem je tento projekt rozšířit a poskytnout turistům stejnou možnost participace jako u korálů, tedy adopci. (Marine Savers, 2012–2017)

Věnují se zde také záchraně nedostatečně vyvinutých želvích mláďat, v centru o ně pečují, dokud nejsou připravena vrátit se do přírody. Marine Savers (2012–2017) dodává, že výsledkem projektu pro nedovinuté želvy je prozatím 183 zdravých želv. Biologové se rovněž věnují programům a exkurzím pro místní děti, v rámci kterých poskytují informace o želvách. Děti mohou pomoci s rámy pro korály a navštěvují centrum pro chování ryb. (Marine Savers, 2012–2017)

V mořském centru sídlí také Manta Trust, globální charita, která se snaží o vybudování základny pro výzkum a osvětu o mantách (Marine Savers, 2012–2017). Hilbourne (2016) podotýká, že v resortu probíhá podobný program pro manty jako pro korály – manty se vyfotí, návštěvníci resortu si je adoptují a dostávají o nich pravidelně informace. Tímto způsobem je financován výzkum. Podle Hilbourna (2016) byla v roce 2016 mimořádná aktivita mant – běžně bylo možné spatřit za den čtyři až pět mant, ale v tomto období se objevovalo až 20 mant. To je pro Hilbourna impulz k tomu, aby se pokusil kontaktovat vládu a vyjednat rozšíření chráněné přírodní oblasti okolo Kuda Huraa. Aktivita mant je vyšší, přestože se zde objevují potápěči. V minulosti se totiž stávalo, že lidé v resortu manty často neviděli, protože je vyhnali nezodpovědně se chovající potápěči z jiných ubytování. Vyjednání ochranné oblasti se povedlo na severu země, kde nyní probíhá regulace turistů a byl omezen počet lodí. Tržby z lodí, které se do oblasti dostanou, pak vláda vynakládá na ochranu oblasti. Bohužel jsou ale v oblasti také potápěčské společnosti, které regulace často porušují, protože varují, že by turisté o oblast ztratili zájem.

Bergacker (2016) zmiňuje, že kromě přenechání financí na ochranu oblasti vláda na jiných aktivitách příliš nepracuje, naopak spíše klade překážky, protože do země proudí velké množství peněz z turismu, a tak nechtějí příliv turistů limitovat. Stejně tak se vláda ani nesnaží aktivně podporovat ekoturismus.

Hilbourne (2016) se věnoval i tématu ochrany žraloků na Maledivách. V roce 2010 byl zakázán lov žraloků, ale ochrana je nedostatečná. Vláda totiž nezaplatila slíbené kompenzace pro rybáře, kteří se museli uchýlit k lovu žraloků na černo, protože nemají jinou možnost obživy. Hilbourne (2016) dodal, že během šesti let nebyl nárůst žraloků zaznamenán.

Info Box 3. Bělení korálů a program Reefsappers v roce 2016

V letech 1997 a 1998 došlo po celém světě k bělení korálů, které vedlo k úhynu významné části z nich. Jedním z nejvíce zasažených míst planety byl Indický oceán, ve velkém měřítku byl poškozen i korálový pokryv na Maledivách (Edwards et al., 2001).

Bělení je způsobeno epizodickým ohřevem oceánu a zesíleno jevem El Niño (zapříčinil regionální zvýšení teploty v oceánu v letech 1997 a 1998, 2015 a 2016). Baker, Glynn a Riegl (2008) popisují, jak teplota oceánu ovlivňuje živní cyklus korálu: Korály tvoří mnoho malých a geneticky podobných organismů, zvaných polypy. Ty jsou si schopny tvořit kostru z uhličitanu vápenatého, která jim poskytuje úkryt. Zároveň žijí v symbióze s řasou zooxantela, která žije uvnitř korálové tkáně a fotosyntetizuje. Tak korály žijí. Pokud jsou korály vystaveny stresu, jako je zvýšení povrchové teploty, začnou symbiotickou řasu vypuzovat, jelikož u ní dochází k nadměrné fotosyntéze a produkci toxického množství kyslíku. Je to obranná taktika, ale dochází tím ke ztrátě barvy v korálu, někdy až k úplnému vybělení. To samo o sobě nemusí znamenat, že je korál mrtvý, dokáže přežít ještě několik týdnů, aktivně se sám živí a během tohoto období má možnost potřebnou řasu opět získat, pokud by se environmentální podmínky vrátily do stabilní úrovně.

Na Maledivách dochází ke zvýšení teploty povrchu vody každý rok během období severovýchodnímu monzunu, takže se očekává, že budou korály blednout a že někde dojde k bělení. Během roku 2016 ale dosáhla teplota moře zhruba 34 °C, což je nové maximum částečně zaviněné jevem El Niño. Podobné podmínky byly v roce 1998, kdy na Maledivách uhynulo zhruba 95 % všech korálů. Poznatky Marine Savers (2016) ukazují, jak se tento jev během roku 2016 vyvíjel a do jaké míry ovlivnil projekt *Reefsappers*. Již v dubnu došlo k bělení u mnohých kolonií. Rámy uložené do mělkých vod jsou k bělení zvláště zranitelné, protože voda je zde teplejší. Pro korály je ideální teplota 29 °C, ale v dubnu vyšplhaly teploty až 34 °C, čímž vznikl stres na korály přírodní i umělé, navázané na rámy. Na začátku roku 2016 bylo implementováno 12 velkých ráků, díky čemuž bylo zaznamenáno velké množství ryb a podmínky se jevíly jako optimální, ale pod tlakem teploty vody došlo u většiny korálů do hloubky 25 metrů k vybělení. Během května byla pozorována vysoká úmrtnost korálů na všech místech programu. Ovlivněny byly i korály ve větší hloubce. Mořští biologové situaci přirovnávají k roku 1998, protože bylo zasaženo přes 90 % ráků s korály. Mezi 25 000 koloniemi korálů na rámech bylo živé pouze 1 %. 100 % korálů, které byly transplantovány méně než před půl rokem, uhynuly. V srpnu 2016 se řasy zooxantela na korály začaly vracet. Biologové transplantovali nové ráky, některé zrecyklované, a nastal monitoring přeživších korálů. Během podzimních měsíců se kolonie korálů začala obnovovat, zejména korály v hlubších hloubkách 8 až 12 metrů. V tomto období započalo v rámci projektu *Reefsappers Coral Reef Restoration* týdenní sledování korálů, aby došlo k výběru neodolnějších kolonií korálů.

Korály jsou důležité pro přežití tisíců dalších druhů v oceánu, po uhynutí korálů je možné sledovat snižování diverzity v oblasti, což může mít dopad i na velmi důležité sektory jako rybaření či turismus, na kterých mnohé země, včetně Malediv, závisí.

3. Zhodnocení nabídky ekoturistických zájezdů cestovními kancelářemi v České republice

Praktická část této práce se dělí na dva různé výzkumy, prvním z nich je zhodnocení nabídky ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí od cestovních kanceláří v České republice, jak je nabídka rozsáhlá a jaké zájezdy jsou nabízeny. Druhá část se věnuje vyhodnocení dotazníku „Ekoturistické zájezdy do rozvojových zemí“ a zabývá se poptávkou po ekoturistických zájezdech do rozvojových zemí a povědomím dotazovaných o negativním vlivu turismu na životní prostředí.

Zhodnocení nabídky ekoturistických zájezdů proběhlo formou internetového průzkumu a kontaktování vybraných cestovních kanceláří. Při internetovém vyhledávání pomocí vyhledávače Google byla použita hesla: „ekoturismus“, „ekoturistika“, „ekoturismus zájezdy“, „ekoturistika zájezdy“. Po primárním prohlížení výsledků byly vyřazeny ty ekoturistické zájezdy, které se zaměřovaly na ekoturistiku do České republiky či jiných vyspělých zemí. Již po prvotním vyhledávání bylo zřejmé, že nabídka ekoturistických zájezdů je poměrně omezená.

Dále byly české cestovní kanceláře kontaktovány s dotazem, zda klientům v případě zájmu nabízí ekoturistické zájezdy; dotaz byl položen pomocí emailu či kontaktního formuláře. Byly dotazovány i ty cestovní kanceláře, které neměly o ekoturistice uvedené žádné informace pro případ, že se setkaly s nějakým dotazem zaměřeným na zájezdy takového typu. Některé cestovní kanceláře, které měly ekoturistiku na svých stránkách zmíněnou, byly kontaktovány kvůli upřesnění jejich nabídky a míry, do jaké se na ekoturistické zájezdy zaměřují.

Z průzkumu provedeného na webových stránkách je možné vyvodit závěr, že na ekoturismus do rozvojových zemí se vyloženě specializují pouze tři cestovní kanceláře: Socotra Eco-Tours a Socotra.cz¹⁷, Stella Travel¹⁸ a Tagua Tours. Dále v České republice existují také cestovní kanceláře, které se sice na ekoturistické zájezdy nespécializují, ale pokud mají možnost, klienty vysílají do ekoturistických ubytování či v rámci zájezdu zprostředkovávají výlety do oblastí s ekoturistikou, jako je rezervace či přírodní park. Mezi ty patří cestovní kanceláře Stella Tours, Kinich Tours Mexiko či JTB Czech Republic.

Následující text se blíže věnuje jednotlivým cestovním agenturám a jejich nabídkám.

¹⁷ Po důkladnějším průzkumu bylo zjištěno, že Socotra.cz spolupracuje se společností Socotra Eco-Tours, lze na ně tedy nahlížet jako na jednoho zprostředkovatele ekoturistických cest do jemenské Sokotry.

¹⁸ Stella Travel je mezi ně zařazena až po komunikaci se zástupkyní cestovní kanceláře, při prvotním vyhledávání se nejevila jako kancelář zaměřená na ekoturistiku.

3.1 Socotra Eco-Tours a Socotra.cz

Obě cestovní kanceláře se zaměřují na cesty na jemenský ostrov Sokotra. Socotra Eco-Tours tvoří tým průvodců přímo ze Sokotry a poskytují služby z oblasti ekoturismu – na svých webových stránkách zmiňují, že jako místní mají starost o životní prostředí v destinaci a také berou ohled na místní ekonomiku a obyvatele. Zaručují, že poplatky ze zájezdů budou využity ve prospěch místních obyvatel – 5 % všech zisků putuje na podporu lokálních komunit. Socotra Eco-Tours se odlišuje od ostatních jemenských cestovních kanceláří tím, že podle vlastních slov opravdu praktikují principy ekoturismu. Nabízejí ubytování od kempů až po lepší místní hotely, rozmanité typy pobytů a výletů na ostrově podle očekávání a možností návštěvníků. Zaměstnanci jsou navíc školeni projektem Rozvojového programu OSN s názvem Socotra Conversation a nevládní neziskovou organizací Socotra Ecotourism Society. Mise společnosti je podle jejich webových stránek následující:

- Poskytnout hostům nejkvalitnější služby a zároveň respektovat hodnoty jejich kultury, historie a životního prostředí.
- Zajistit, aby byli všichni zaměstnanci z ostrova Sokotra a jejich platy byly férové (příjmy z cestovního ruchu směřují do lokální ekonomiky a všechny zisky zůstávají na ostrově).
- Snažit se dávat přednost udržitelně produkováným materiálům a potravě, které pochází z ostrova.

Společnost tak splňuje všechny pilíře ekoturismu. Internetové stránky dále odkazují na web Socotra.cz pro zájemce, kteří se na ostrov chtějí dostat se skupinkou českých turistů. (Socotra Eco-Tours, 2014). Socotra.cz doplňuje informace pro turisty, jak by se měli na ostrově chovat, aby co nejvíce snížili svůj dopad na životní prostředí: zajistit si dostatek informací, například prostřednictvím místního průvodce; využívat pouze stezky určené pro turisty a nepouštět se mimo vyznačené trasy, kde hrozí vyplašení zvířat či poškození rostlin; snažit se chodit co nejvíce pěšky či využívat alternativní způsoby dopravy, které jsou k životnímu prostředí co nejšetrnější; pohybovat se v malých skupinách; informovat se o místní kultuře, aby byli místní lidé lépe pochopeni a turisté nepůsobili jako rušivý element; utrácet peníze raději v místních komunitách, aby došlo k podpoře zlepšení ekonomických poměrů místních; ochraňovat přírodní zdroje tím, že budou turisté šetřit vodu a nenechávat zbytečně zapnutá elektrická zařízení; chovat se k okolní přírodě ohleduplně a nic z ní neodnášet, ani za sebou nenechávat odpadky a poslední bod se týká ochrany přírody i mimo ostrov, turistům je

doporučováno se o přírodu zajímat hlouběji a chovat se ohleduplně i k životnímu prostředí doma a šetřit přírodní zdroje. (Homolová, 2013)

3.2 Tagua Tours

Cestovní kancelář Tagua Tours podle informací na svých webových stránkách vznikla na základech udržitelného turismu a její nabídka poskytuje možnosti ekoturistické dovolené (Tagua Tours, 2014). Provozovatelé cestovní kanceláře tvrdí, že jako první začali klientům zprostředkovávat způsob šetrného cestování podle hesla: „Odneste si jen snímky, zanechte jen vaše stopy.“ (Tagua Tours, 2014). Destinace, do kterých lze v rámci šetrné turistiky vycestovat, jsou Galapágy, Amazonie a Bali. V nabídce má cestovní kancelář i jiné zájezdy konvenčnějšího rázu, jako wellness a golfové zájezdy.

V případě ekoturistického zájezdu do Amazonie nabízí kancelář noclehy v *eco lodge*¹⁹ Kapawi, která je v relativně odlehle oblasti v neporušené přírodě. Toto ubytování se nachází v tradiční indiánské vesnici kmene Ačurů, se kterými zprostředkovatelé pobytu spolupracují. Ubytování je vyhříváno pomocí solárních panelů a postavené tradičním způsobem indiánského kmene. Turisté mají navíc k dispozici speciální přírodní mýdla, která neznečišťují životní prostředí, a odpad, který není rozložitelný, se odváží zpět do míst, kde mají možnost odpady zlikvidovat. (Tagua Tours, 2014)

3.3 Stella Travel Agency

V rámci cestovní kanceláře Stella Travel vznikl projekt Moje Afrika, díky kterému se Stella Travel od roku 1996 specializuje na cesty do Afriky, zejména na jihoafrické země a dále Keňu, Tanzanii, Ugandu, Kamerun, Madagaskar a další, méně navštěvované země. Podle serveru Moje Afrika (2008–2017) jde o jedinou cestovní kancelář v České republice, která se specializuje na africký kontinent. Mezi aktivity cestovní kanceláře je zahrnuta příprava zájezdů na míru a individuálních programů podle preferencí a možností klientů. Pracovníci kanceláře sami většinu nabízených míst procestovali a jsou denně v kontaktu s jejich spolupracovníky v Africe. Podle informací Moje Afrika (2008–2017) tato cestovní kancelář zajišťuje mimo jiné ekoturistiku, podrobnější informace však na stránkách nejsou dostupné.

Po emailové komunikaci s Lidmilou Stellovou, majitelkou Stella Travel, na kterou byl na stránkách uvedený kontakt, vyplývá, že se agentura snaží minimálně v případě cest do

¹⁹ Typ ubytovacího ekoturistického zařízení. Volně přeloženo jako ekologické chata.

afrických zemí využívat z 80 až 90 % ekoturistické zprostředkovatele služeb. Stellová (2017) se v emailu podělila o několik zkušeností s cestováním do afrických destinací, podle ní v některých afrických zemích investor nedostane povolení ke stavbě ubytovacího zařízení, pokud nedodrží zásady ekoturismu, tedy musí mít možnost recyklace vody, solární ohřev vody, musí zaměstnávat místní obyvatele apod. Podle Stellové často turisté nedostávají plastové lahve, naopak jsou cestovatelům přiděleny turistické láhve, do kterých si doplňují pitnou vodu z přistavených velkých nádob. Stellová dodává, že například ve Rwandě jsou turistům po příletu odebrány plastové výrobky, což potvrzují i další zdrojů, například Clavel (2014) uvádí, že po příletu na letiště jsou cestovatelům prohledány kufry a některé plastové obaly (například na prádlo či kosmetiku) jsou zabaveny po tom, co Rwanda v roce 2008 přijala zákaz používání jednorázových plastových obalů. Většinou se tak používají pouze místní materiály a jen minimum plastů (Stellová, 2017).

Ekoturistické zájezdy se netýkají pouze afrického kontinentu, kancelář provozuje také server Zájezd na míru, kdy si klient vyplní poptávkový formulář a následně jsou pro něj podle odpovědí a preferencí navrženy zájezdy – v nabídce jsou nejčastěji rozvojové země, například Kuba, Vietnam, Myanmar, Maledivy či Írán. Majitelka kanceláře prostřednictvím emailové komunikace potvrdila, že i v případě těchto zájezdů se snaží klientům zajistit ekoturistické ubytování a své zákazníky v žádném případě neposílají do velkokapacitních hotelů, navíc se ani nejedná o zájezdy s velkou skupinou. Stellová dodává, že během dvaceti let fungování této společnosti si sami zákazníci vybírají místa, kde se na ekoturistiku dbá. Ubytování přes Stella Travel je možné v různých cenových relacích, nabízí možnosti ubytování od *eco lodgí* až po kempy, nabídka je tedy široká a vše se řídí podle finančních možností a preferencí cestovatelů.

Lidmila Stellová (2017) uvedla, že každá země podle jejich zkušeností k ekoturistice přistupuje po svém, má například zkušenosti s ubytováním v přírodních parcích, které striktně odpovídá přísným normám, aby nedošlo k narušení životního prostředí pro zvířata. Dodala také informaci, že Stella Travel v České republice zastupuje firmy, které nabízejí takzvané *Green Seats*²⁰.

3.4 Kinich Tours Mexiko

Cestovní kancelář se zaměřuje na cesty do Mexika a zemí Střední Ameriky (Belize, Guatemala, Honduras, Kostarika) s organizací výletů, poznávacích okruhů a pobytových,

²⁰ Jde o kompenzaci emisí skleníkových plynů při transportu, například při cestě letadlem, která podpoří výsadbu rostlin pohlcujících oxid uhličitý apod.

potápěčských a golfových zájezdů. V rámci nabídky je možné nechat si upravit zájezd podle individuálních požadavků. Přímo ekoturistické zájezdy v nabídce nemají, ale po kontaktování cestovní kanceláře se zástupce vyjádřil, že mezi jejich poznávací zájezdy patří zájezd do indiánské rezervace Lacanja, z jejíž návštěvy peníze putují na podporu ekoturismu (Chýla, 2017). Sám Chýla nedokázal posoudit, do jaké míry jde o ekoturistický zájezd, ale z webových stránek rezervace vyplývá, že se opravdu jedná o ekoturistickou lokalitu, kde je ubytování zprostředkováno místními obyvateli v chatkách se zaměřením na šetrný pobyt v přírodě.

Dále je možné prostřednictvím Kinich Tours navštívit belizský ostrov Caye Caulker, který je součástí druhého největšího útesu na světě (Meso-americký útes), podle slov Chýly se zde intenzivně pracuje na ochraně přírody, například tím, že je v lokalitě zakázáno vyřezávat mořskou trávu, čímž by došlo k degradaci místního ekosystému. Více informací ale nebylo poskytnuto, tudíž nelze posoudit, do jaké míry se jedná o ekoturistický zájezd. (Kinich Tours, nedatováno)

3.5 JTB Czech Republic

JTB Czech Republic spadá po japonskou cestovní kancelář Japan Travel Bureau, což je jedna z největších cestovních kanceláří na světě. Zaměřuje se na cesty do Brazílie a jednou ze služeb, které nabízí, je právě cesta za ekoturistikou. Momentálně má v nabídce pět různých zájezdů tohoto zaměření v různé cenové relaci a různé délce pobytu, například pětidenní zájezd do chráněné rezervace Pantanal s ubytováním v *lodgi*. V rámci výletu je i osvětová a informační činnosti o jedinečnosti této rezervace. (Dovolená v Brazílii, nedatováno)

3.6 CK Adventura

Do kategorie cestovních kanceláří, které zprostředkovávají ekoturistické zájezdy, lze na základě informací ze serveru eTravel²¹ (2003–2017) zahrnout také cestovní kancelář Adventura, s níž eTravel spolupracuje. Podle vyhledaných se Adventura od začátku svého působení snaží držet zásad, které se slučují s ekoturistikou, a snaží se o vhodný výběr místních dodavatelů služeb turistického zájezdu, kterým zle přispět k zachování kulturní pestrosti, a zároveň podporuje šetrné chování k přírodě a životnímu prostředí. Kancelář se zabývá poznávacími zájezdy, aktivní dovolenou a turistikou či cykloturistikou (Adventura, 2014). Informace o ekoturistických zájezdech či o šetrném cestovním ruchu ovšem samotné

²¹ eTravel.cz je cestovní agentura, která spolupracuje s řadou cestovních kanceláří a spadá do cestovní skupiny FISCHER (eTravel, 2003–2017)

internetové stránky nenabízejí. Motto cestovní kanceláře zní: „Autentické poznávání přírodních i kulturních krás otevírá cestu k hlubšímu porozumění skutečnosti.“ (Adventura, 2017: 120).

3.7 Amarradero

Z informací ze serveru Amarradero (2013) vyplývá, že nejde o cestovní kancelář, ale o zprostředkovatele, kteří nabízejí ubytování na Honduraském ostrově Roatan v rámci takzvané *Czech Village*²². Přesto je v této diplomové práci služba zmíněna, protože na svých webových stránkách prohlašuje, že mnoha způsoby podporuje ekoturistiku na ostrově. Podle popisu ubytování nezajišťují služby jako v hotelových resortech, nenabízejí stravování, aby hosty ponoukli k návštěvě některé z místních restaurací a podpořili tak lokální ekonomiku.

Největší výhodou ostrova je podle informací na webových stránkách to, že je minimálně poznamenaný konvenční turistikou s hotelovými resorty a přeplněnými plážemi, a jde proto o jeden z nejautentičtějších ostrovů Karibiku. V záložce Ekoturistika se píše, že pokud dají turisté přednost dovolené na tomto ostrově v *Czech Village*, podpoří místní obyvatele, od kterých si mohou nakoupit suvenýry a potraviny, takže nepodporují velké turistické řetězce. Navíc by tak cestovatelé měli motivovat místní k ochraně přírody, jelikož rezidenti pochopí, že turisté sem míří především díky jedinečné krajině. Amarradero dodává, že zaměstnává místní obyvatele při stavbě ubytování i při jejich údržbě. Více informací o ekoturismu, jako například financování na ochranu přírody a podobně, na serveru není k dispozici.

3.8 MLT Mexiko

Na cesty do Mexika a středoamerických zemí se specializuje i cestovní kancelář MLT Mexiko. Ani u této kanceláře nebyly uvedeny informace o ekoturistice, ale po kontaktování agentury bylo sděleno, že se zaměřují na zájezdy do přírody za zajímavými lokalitami a poznáním života místních lidí, proto je možné všechny tyto zájezdy považovat za „eko“. Bez bližších informací ovšem není jisté, do jaké míry je tento výrok relevantní a zda například finance putují na ochranu přírody a do místní ekonomiky. Zástupce cestovní kanceláře dodal, že na svých cestách provádí také osvětovou činnost, například o negativním vlivu palmy olejně, nejde ovšem přímo o vliv turismu. Pan Štěpánek (2017) dodal, že některá ubytování, se kterými spolupracují, mají v názvu „eco“ a snaží se dodržovat ekologické principy, ale tato ubytování

²² Česká vesnice

nejsou primárně vyhledávána a nebyly k nim poskytnuty další informace či internetové odkazy. (MLT Mexiko, 2017)

3.9 Další cestovní kanceláře s nabídkou ekoturistiky

Získat informace o dvou cestovních kancelářích zaměřených na ekoturistiku bylo problematické – jednou z nich je cestovní kancelář Magical Kenya, jež se zaměřovala na ekoturistiku v Keni – v zadávání práce byly webové stránky této cestovní kanceláře funkční, ale nyní nefungují a na internetu nejsou dohledatelné další zmínky o společnosti ani kontakty; zdá se, že cestovní kancelář zanikla. Nefungují ani stránky Woodland Travel, které jsou v rekonstrukci, a proto je není možné použít pro účely této diplomové práce.

Při internetovém průzkumu byly nalezeny informace také o cestovní kanceláři Albatros Travel and Expeditions s.r.o.²³ Tato českobudějovická firma by měla jako jediná²⁴ v České republice organizovat zájezdy ekoturistické povahy do celého světa se zaměřením na expedice do národních parků a přírodních oblastí, které jsou zajímavé z hlediska fauny, flóry či geologie v dané lokalitě, zájezdy jsou zároveň zaměřeny na relaxaci v přírodě. Mělo by jít o zájezdy v malém počtu lidí (6 až 12) s českým průvodcem, nejde tedy o masový zájezd do exotické země. (TravelContact, nedatováno) Odkaz s webovými stránkami kanceláře ovšem nefunguje stejně jako uvedená emailová adresa. Při dalším hledání bylo zjištěno, že firma roku 2013 ukončila svoji činnost a v roce 2015 zanikla a byla vyhlášena její likvidace.

Během průzkumu trhu odpověděla přes emailové dotazy, zda mají v nabídce ekoturistické zájezdy, značná část cestovních kanceláří, že se zájezdům ekoturistické povahy nevěnují a v blízké době nemají v plánu zájezdy do své nabídky doplnit (např. CK Mundo, CK Rady na cestu, CK Ancora, 2017). Například zástupkyně cestovní kanceláře Čedok podotkla, že takové zájezdy v nabídce nemají především proto, že neregistrují žádné poptávky od klientů. Dodala však, že pokud by se poptávky objevily, byla by cestovní kancelář ochotná takový pobyt či zájezd zajistit (Hajduková, 2017).

S ohledem na internetové vyhledávání ekoturistických zájezdů a emailové korespondence lze usoudit, že mezi českými cestovateli povědomí o ekoturismu je a že na ekoturistické zájezdy jezdí, ale nabídka ještě není příliš rozvinutá. Znamějšší cestovní kanceláře jako Čedok či CK Mundo neregistrují poptávku ze strany turistů po šetrném cestovním ruchu,

²³ Informace pocházejí ze serveru TravelContact.cz, která nemá příspěvky datované a nedá se proto bohužel určit, jak jsou informace o cestovní kanceláři aktuální.

²⁴ Není jisté datování tohoto výroku, je ale pravděpodobně staršího data, před rokem 2013, šlo tedy jít o jednu z prvních kanceláří tohoto typu.

naopak se zdá, že pokud ekoturistické zájezdy existují, je to způsobeno spíše nabídkou cestovních kanceláří, které aktivně preferují ekoturistické zájezdy a ubytování, jako je tomu v případě CK Stella Travel. Je také zřejmé, že samotné cestovní kanceláře nemusí mít nutně povědomí o existenci ekoturismu, vzhledem k tomu, že se několik zástupců CK doptávalo, co přesně je myšleno pojem ekoturistický zájezd (Kinich Tours, MLT Mexiko), nabízí se tedy možnost vzdělávat samotné zástupce a majitele cestovních kanceláří o existenci takového konceptu a navrhnout jim možnost zaměřovat se na spolupráci s prostředkovateli z jiných zemí, kteří se takovému cestovnímu ruchu věnují. Ekoturistický zájezd nemusí nezbytně znamenat dražší zájezd, jak podotkla zástupkyně Stella Travel, ale záleží na povaze ubytovacího zařízení a možnostech klienta, který se může ubytovat v kempech, *eco lodgi* či v lepším hotelu.

Obecně na základě tohoto výzkumu nelze vyslovit závěr, jestli mají čeští turisté povědomí o existenci ekoturismu a zájem o tyto zájezdy, najdou se tací, kteří záměrně vyhledávají služby CK, které se na ekoturistické zájezdy specializují, ale i tací, kteří se po nich aktivně nedoptávají. Ani nefungující odkazy na dříve funkční stránky cestovních kanceláří nebo přerušení činnosti, které se tímto cestováním zabývaly, nemusí značit nedostatek cestovatelské poptávky jako je tomu v případě Magical Keya či CK Albatros. Například CK Albatros ukončila činnost v roce 2013, je však možné, že během jejího působení CK předběhla svou dobu, ale o ekoturistiku nebyl zájem, v dnešní době by však o její služby se stoupajícím povědomím o ekoturistice a negativních dopadech cestování na životní prostředí mohl být větší zájem, jde ovšem o spekulaci, kterou nelze ověřit.

4. Interpretace dat získaných z dotazníkového šetření

Druhý oddíl praktické části práce je věnován interpretaci výsledků internetového dotazníku na téma *Ekoturistické zájezdy do rozvojových zemí*. Dotazník se skládal ze 17 otázek, z nichž jedna otázka byla otevřená, u většiny bylo na výběr z více možností (právě jedna) a u několika vybraných otázek byla možnost zvolit více než jednu odpověď. Většina otázek poskytovala možnost výběru odpovědi *jiné*, kde mohl účastník průzkumu zaznačit jiný důvod, než byly uvedené. Dotazník byl veřejným průzkumem, který byl volně dostupný na internetu na webových stránkách VypInTo.cz, dále byl šířen pomocí sociálních sítí, přes emailovou komunikaci či sdílením mezi známými. Formulář se respondentovi zobrazil celý najednou, aby měl možnost vracet se podle potřeby k nevyplněným otázkám. Kromě několika otázek byly všechny dotazy povinné, a pokud respondent neodpověděl, nemohl na následující otázku reagovat²⁵.

Cílem dotazníku bylo zjistit preference českého klienta při cestách do zahraničí – zda preferuje zájezd sjednaný cestovní agenturou či kanceláří, nebo si raději zájezd zařizuje vlastními silami; jak často využívá služeb cestovní kanceláře a kde získává informace o zájezdu. V dotazníku se šetřilo i to, jaký druh dovolené respondent preferuje z nabízených možností – zde byly uvedeny nejčastější důvody pro cestování²⁶. Zbytek dotazníku se zaměřoval na problematiku ekoturismu a ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí. Účelem bylo zjistit, zda jsou si respondenti vědomi environmentálních dopadů na destinaci při zvýšeném tlaku turismu, jestli již někdo z dotazovaných podnikl zájezd ekoturistického zaměření, a pokud ne, jaký způsob organizace by v případě plánování takového zájezdu respondenti preferovali (organizovaný vlastními silami či s cestovní kanceláří). Doplnující otázka zjišťovala, jaká by byla očekávání respondentů z ekoturistického zájezdu. Jediná otevřená otázka v dotazníku („*Napište, co si představíte pod termínem ekoturismus.*“) měla prověřit povědomí dotazovaných o tom, čeho se pojem týká. Jedna z posledních otázek zjišťovala ochotu účastníků průzkumu si za ekoturistický zájezd připlatit, a pokud by byli ochotní, o kolik by částku zájezdu navýšili²⁷. Poslední otázka se věnovala zhodnocení významu faktorů, které mohou ovlivnit respondentovo rozhodnutí ekoturistického zájezdu se neúčastnit, a to pomocí

²⁵ Například při negativní odpovědi na otázku: *Zúčastnil jste se někdy ekoturistického zájezdu do zahraničí organizovaného cestovní kanceláří?* nemohl respondent odpovědět na otázku: *Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano, napište prosím, kam cesta směřovala a s jakou společností.*

²⁶ Kulturně-poznávací zájezd, rekreačně-pobytový zájezd, vzdělávací zájezd apod.

²⁷ Otázka byla koncipována v celých částkách (tisíce/desetitisíce), ne v procentech, pro lepší ilustraci částky, ovšem tento fakt byl později v dotazníku vytýkán vzhledem k různému rozpětí cen zájezdů.

stupnice 1–5, kdy 1 znamená nejmenší význam pro rozhodnutí a 5 nevyšší význam. Tato otázka se dělila na následujících šest podotázek:

- Vyšší cena zájezdu
- Malá svoboda při rozhodování o navštívených oblastech a lokalitách
- Nepohodlí při cestování ve vzdálených zemích
- Obavy z cest do rozvojových zemí (např. z nemocí, terorismu apod.)
- Nedůvěra k ekoturistice (nejsou naplňovány podmínky udržitelného turismu)
- Jiné

Četnost odpovědi, týkající se obav z cest, mohla být ovlivněna momentálním děním ve světě i v Evropě (krátce před zveřejněním dotazníku proběhly v listopadu 2015 teroristické útoky v Paříži, které mezi cestovateli zvýšily obavu z cestování, především v Evropě, ale i do rozvojových zemí, zejména s velkou muslimskou populací, a vznikla následná diskuze o bezpečnosti cestování jak do vyspělých, tak do rozvojových zemí. Tato situace mohla být zodpovědná za zkreslené vnímání uvedené otázky, než by možná bylo za jiných, klidnějších okolností).

V podotázce *Jiné* mohli respondenti vyjádřit další faktory, které by jejich rozhodnutí mohly výrazně ovlivnit, a podle stejné stupnice míry označit, nakolik by je uvedený fakt ovlivnil.

Jedna z otázek navazovala na předchozí kapitolu, a to na nabídku turistických zájezdů, kde měli respondenti uvést, zda se již někdy ekoturistického zájezdu zúčastnili a pokud ano, mohli doplnit jméno cestovní kanceláře a zájezd popsat. Zamýšleným účelem této otázky byla prvotní identifikace cestovních kanceláří, které ekoturistické zájezdy nabízejí, bohužel ale kladně odpovědělo jen šest účastníků výzkumu, z toho čtyři z nich uvedli název cestovní kanceláře, se kterou se vydali²⁸, ale po emailové konverzaci se ukázalo, že povaha zájezdu nebyla ekoturistická a že dané kanceláře takovýto druh zájezdů nezprostředkovávají. Následující přehled udává obecné údaje o vyplnění dotazníku, které poskytl server Vyplnto.cz.

- **Návratnost dotazníků²⁹:** 54,5 %
- **Doba zveřejnění dotazníku:** 23. 1. – 22. 2. 2016 (1 měsíc)
- **Vyplnilo:** 249 respondentů
- **Průměrná doba vyplňování:** 7 minut

²⁸ Jeden z respondentů špatně pochopil zadanou otázku a jeden se ekoturistického zájezdu zúčastnil v Laosu s místní cestovní kanceláří.

²⁹ Návratnost dotazníků je dána poměrem vyplněných a zobrazených dotazníků. Jedná se o orientační údaj, který nebere v potaz ty oslovené respondenty, kteří ani nezobrazili úvodní text (Vyplň to, 2016).

Zdroje respondentů:

Níže uvedený seznam obsahuje odkazy na nejvýznamnější stránky, ze kterých se respondenti o dotazníku dozvěděli:

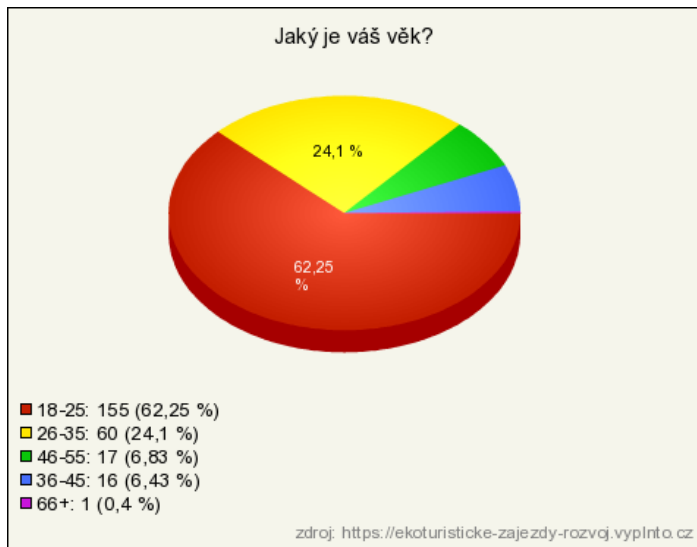
- facebook.com (35,4 %)
- *nezjištěno* (26,1 %)
- vinted.cz (15,8 %)
- m.facebook.com (11,4 %)
- email.seznam.cz (3,8 %)
- vyplnto.cz (3,7 %)
- google.cz (2,2 %)

Dotazník byl v největší míře šířen přes sociální síť Facebook, jak na autorčině profilu mezi přáteli s výzvou o sdílení dotazníku mezi další lidi, kteří by o tuto tematiku mohli mít zájem, tak i přes sdílení odkazu v různých relevantních skupinách přes server Facebook (univerzitní skupiny, skupiny zaměřené na cestování apod.). Snahou bylo rozšířit dotazník mezi co nejširší vzorek lidí, ale bohužel jedním z limitů internetových dotazníků je nemožnost výběru respondentů. Na druhou stranu je podle následujících výsledků zřejmé, že se více méně podařilo až na výjimky zastoupit všechny vybrané charakteristiky účastníků výzkumu s ohledem na věk, vzdělání, zaměstnání apod.

4.1 Obecné informace o respondentech

Před vyhodnocením dotazníku a věnování pozornosti hypotézám se následující část věnuje profilu respondentů na základě dotazovaných charakteristik s komentáři a ilustračními obrázky s grafy.

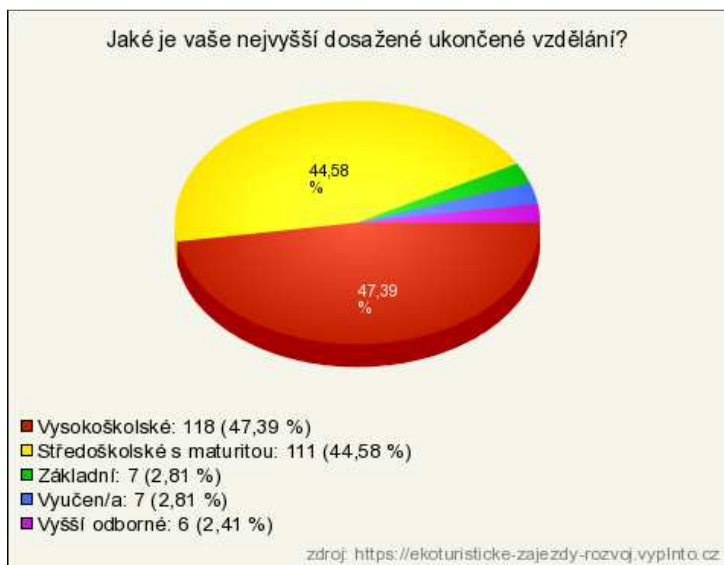
Obrázek 3: Věkové zastoupení respondentů

Obrázek je převzatý ze severu VypInTo.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

Největší procento respondentů tvořili lidé ve věku 18–25 let (62,25 %), druhá největší skupina byli lidé ve věku 26–35 let (24,1 %). Celé věkové zastoupení respondentů je znázorněno v grafu na obrázku 1. Vzhledem k tomu, že byl dotazník nejčastěji sdílen přes sociální síť Facebook ve skupinách zaměřených na univerzitní studenty či vrstevníky autorky, věková skladba odpovídá. Mezi respondenty se objevil pouze jeden člověk, který byl starší 66+ let a nikdo ve skupině 55–65 let, což se dá u dotazníku šířeného přes internet očekávat.

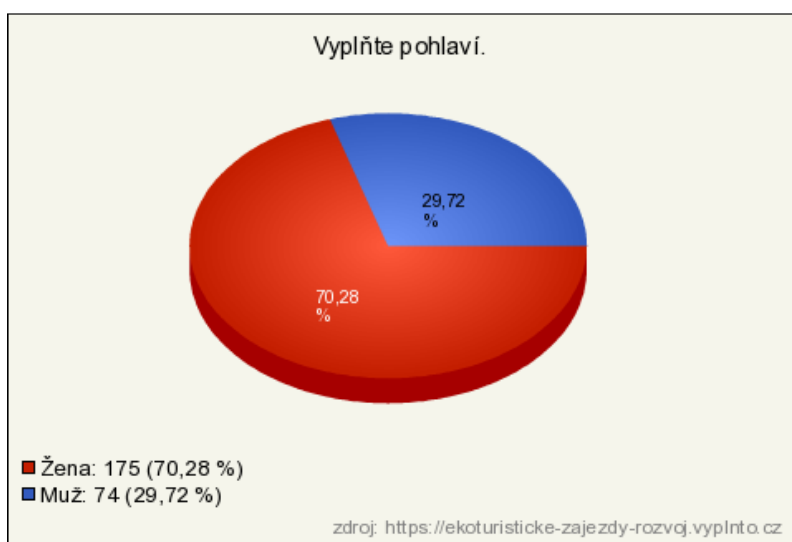
Obrázek 4: Vzdělání respondentů

Obrázek je převzatý ze severu VypInTo.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

Profil vzdělanosti dotazovaných ukazuje, že se na výzkumu podílelo nejvíce vysokoškolský vzdělaných lidí³⁰. Zastoupení ukazuje 47,39 %. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili lidé, kteří mají středoškolské vzdělání s maturitou (44,58 %), často šlo o studenty, lze tedy předpokládat, že pokračují ve studiu na vysoké či vyšší odborné škole. Další skupiny mají spíše marginální zastoupení, jak je evidentní v obrázku s grafem číslo 2. Rozdělení je opět shodné s tím, jakým způsobem se dotazník šířil, tedy především mezi univerzitní studenty, z nich do druhé nejpočetnější skupiny spadají také studenti vysoké školy, kteří ještě neukončili studium, a pracující lidé s maturitou.

Obrázek 5: Zastoupení pohlaví respondentů

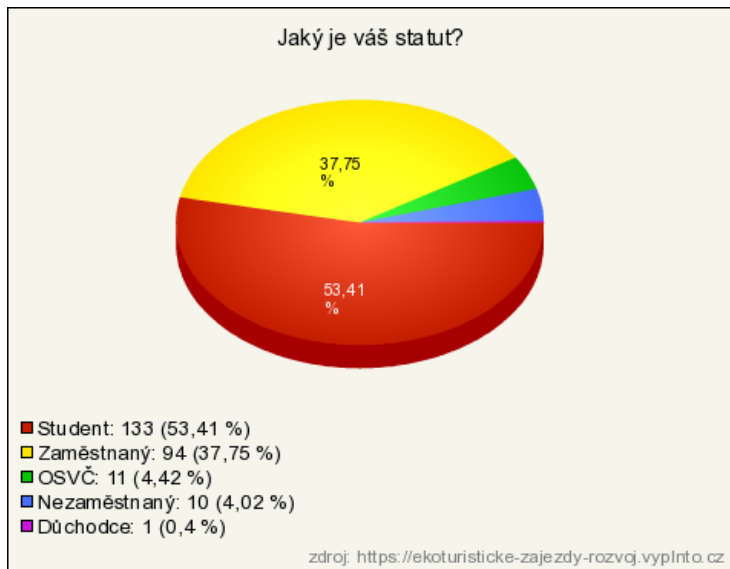

Obrázek je převzatý ze severu VypInto.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

Z obrázku 3 je evidentní, že drtivé zastoupení mají ženy – na průzkumu se jich podílelo 175 (70,28 %), mužů bylo 74 (29,72 %). To vyplývá ze skutečnosti, že byl dotazník kvůli snaze dostat jej mezi co nejvíce lidí šířen i přes diskuzní fórum na serveru, který navštěvují téměř výhradně ženy, proto tento fakt tedy nelze vyhodnotit jako důkaz, že mají ženy o téma ekoturismu větší zájem než muži.

³⁰ Nebylo rozlišováno, zda studují bakalářský či magisterský obor.

Obrázek 6: Zaměstnanecký status

Obrázek je převzatý ze severu VypInTo.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

Ve výzkumu byla také zmíněna otázka, jaký je status respondenta. Nejvíce dotazovaných spadá do skupiny studenti (53,41 %). Druhou nejpočetnější skupinou jsou lidé v zaměstnání (37,75 %). Podobné zastoupení mají OSVČ a nezaměstnaní (11 a 10 respondentů). Opět je to v souladu s distribucí dotazníku.

Obrázek 7: Výše příjmů respondentů

Obrázek je převzatý ze severu VypInTo.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

Poslední obecná otázka pro respondenty byla výše příjmů. Nejvíce respondentů pobírá příjem do 10 000 Kč (52,61 %), což není překvapivé vzhledem k tomu, že nejpočetnější skupina, která dotazník vyplňovala, jsou studující. Druhé největší zastoupení mají lidé, jejichž příjem se pohybuje okolo 15 001–30 000 Kč (26,91 %). 25 dotazovaných se pohybuje mezi těmito dvěma příjmovými skupinami.

4.2 Hypotézy

Následující text se věnuje odpovědím na hypotézy, které vycházejí z dat dotazníkového šetření a jsou doloženy obrazovým materiálem pro lepší znázornění dat:

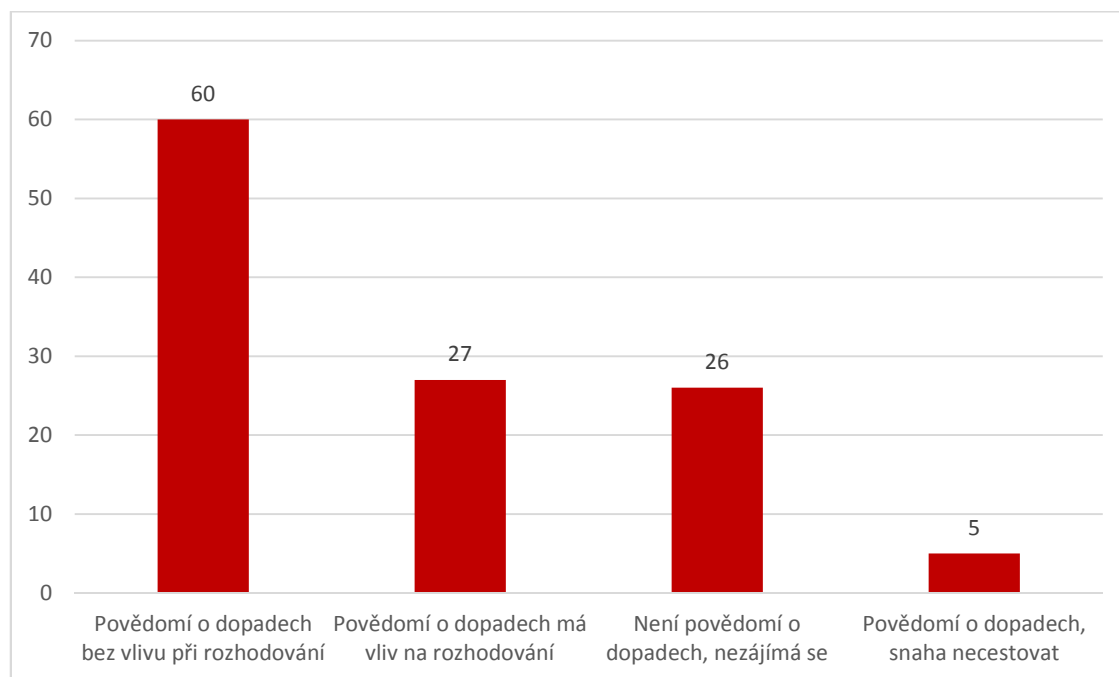
- Hypotéza 1. Vysokoškolsky vzdělaní lidé se zajímají o stav životního prostředí více než lidé s nižším vzděláním, mají povědomí o environmentálních problémech spojených s cestováním do zahraničí.
- Hypotéza 2. Většina respondentů má alespoň částečnou znalost termínu „ekoturismus“.
- Hypotéza 3. Respondenti, kteří uvedli, že využívají služeb cestovní kanceláře alespoň jednou za rok, by v případě zájmu o ekoturistický zájezd využili nabídky cestovní kanceláře.

4.2.1 Hypotéza 1

Hypotéza vychází z předpokladu, že vysokoškolsky vzdělaní lidé se zajímají o stav životního prostředí, budou mít tedy i povědomí o následcích cestování na životní prostředí. Hypotéza byla při výzkumu úspěšně potvrzena – z celkových 249 respondentů bylo 118 vysokoškolsky vzdělaných a z nich odpovědělo 92 tázaných, tedy naprostá většina, že jsou si těchto následků vědomi. Tato odpověď se dá podle sdělených informací rozdělit na další tři skupiny – i) respondenti mají povědomí o negativních důsledcích turismu, ale na jejich rozhodování o cestě do zahraničí to nemá vliv; ii) účastníci výzkumu mají povědomí o dopadech turismu, a proto volí environmentálně šetrné způsoby cestování do zahraničí a v poslední skupině jsou iii) lidé, kteří se cestám do zahraničí z tohoto důvodu snaží vyhýbat. Poslední skupina má velmi malé zastoupení (pouze pět lidí), zatímco první skupina, jejíž rozhodování o cestování není ovlivněno negativními impakty cestovního ruchu, je největší (60 lidí). V návaznosti na výzkum trhu lze konstatovat, že je tato odpověď možná ovlivněna poměrně malou nabídkou ekoturistických zájezdů a celkově malým povědomím o alternativách jak v nabídce zájezdů do rozvojových zemí, tak při informování například v česky psaných

internetových článkách. Skupina vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří se o podobné problémy nezajímají (26 respondentů), je zastoupená skoro stejně jako skupina, která se snaží negativní impakty při svých cestách eliminovat (27 odpovědí). Odpovědi v otázce jsou ilustrovány v grafu 1.

Graf 1: Povědomí vysokoškolsky vzdělaných lidí o negativních environmentálních dopadech turismu

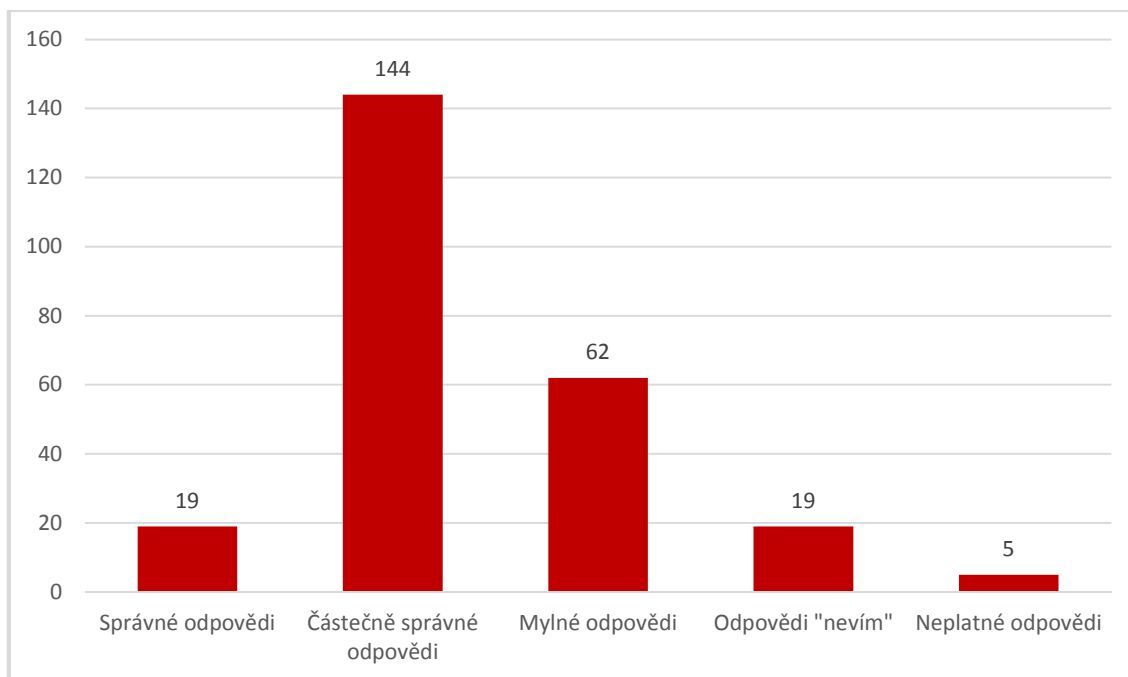
Upraveno autorkou na základě vyhodnocení odpovědí z dotazíku (2017).

4.2.2 Hypotéza 2

Hypotéza vychází z předpokladu, že většina respondentů již někdy termín ekoturismus slyšela a dokáže alespoň částečně správně identifikovat, co pojem znamená. Hypotéza vychází z otevřené otázky č. 10: *Napište, co si představujete pod termínem ekoturismus, jejíž vyhodnocení je poměrně obtížné.* Vzhledem k povaze otázky, tedy tomu, že byla otevřená, je její interpretace velmi subjektivní a ne vždy z odpovědi vyplývá, co měl respondent na mysli. Její vyhodnocení je interpretováno v grafu 2, kde jsou sloupce rozděleny podle četnosti odpovědí do pěti různých sloupců. V prvním sloupci jsou uvedeny odpovědi, které jsou považovány za správné, čili respondenti mají povědomí o tom, co je to ekoturismus, a zmínili v odpovědi minimálně dva z jeho tří pilířů. V druhém sloupci jsou zahrnuty odpovědi respondentů, kteří správně identifikovali a popsali alespoň jeden prvek ekoturismu, nejčastěji environmentální. Ve třetím sloupci jsou znázorněny odpovědi, kdy si respondent ekoturismus

vyložil nesprávně, ve čtvrtém, kdy respondent uvedl, že neví a v posledním jsou neplatné odpovědi, kdy respondenti neuvedli nic a otázku tak přeskočili.

Graf 2: Povědomí respondentů o význam termínu „ekoturismus“

Upraveno autorkou na základě vyhodnocení odpovědí z dotazníku (2017).

Správné odpovědi

Z 249 respondentů má velmi dobrou představu o povaze ekoturismu 19 dotázaných. Do odpovědi zakomponovali nejčastěji environmentální prvek, který se logicky váže k předponě eko-, druhý nejčastější prvek se týkal sociální oblasti a kultury. Často opomíjený byl ekonomický prvek, z čehož může vyplývat, že turisté často nemají povědomí o tom, že zisky z turismu nemusí nutně proudit do ekonomiky v destinaci, ale jdou ke zprostředkovatelům zájezdů. V tomto ohledu je patrná příležitost pro osvětu lidí, kteří by získáním znalostí o této problematice mohli inklinovat spíše k zájezdům, které budou pro danou destinaci ekonomicky výhodnější.

Jen malá část z 19 respondentů zahrnula do odpovědi všechny tři prvky ekoturismu. Mezi odpověďmi se v této skupině objevily i termíny jako udržitelný turismus či zodpovědné cestování.

Vybrané odpovědi:

- „Jde o cestování do míst fungujících podle principů trvalé udržitelnost (např. ekovesnice). Je to dovolená do míst, jež se snaží napodobovat vášně starých časů

(ekofarmy). Cestování způsobem, který minimálně zatíží přírodu. Turistika s minimálním dopadem na lokalitu, kde turista je návštěvník, ne devizový cizinec. Cestování, kde je cílem poznat, nikoli měnit místní kulturu (předpokládá se znalost reálií, ideálně i místního jazyka).“

- „Jde o zodpovědné cestování, které co nejvíce snižuje environmentální dopady a částečně je i vzdělávací a podporuje místní kultury.“
- „Cestování, které negativně neovlivňuje navštívená místa a zisk z turismu putuje místním.“
- „Udržitelný turismus.“

Profil respondentů³¹:

Vysokoškolsky vzdělaných respondentů, kteří odpověděli *správně*, je 14. Ostatní (4) mají středoškolské vzdělání s maturitou a až na jednoho respondenta (zaměstnaný) jsou všichni studenti, na základě čehož je možné usuzovat, že momentálně studují vysokou školu. Poslední respondent má nejvyšší dosažené vzdělání základní a je student ve věku 18–25 let, z čehož je teoreticky možné vyvodit, že studuje na střední škole. Z profilu respondentů tedy vyplývá, že studenti, zejména vysokoškolsky vzdělaní, mají větší povědomí o existenci konceptu ekoturismu a orientují se alespoň základně v problematice negativních dopadů turismu na destinaci. Všichni tito respondenti uvedli, že jsou si vědomi negativních dopadů turismu a většina z nich (9) dokonce napsala, že kvůli tomu volí environmentálně šetrné způsoby cestování do zahraničí. Z těchto devíti zodpovědných cestovatelů většina uvedla, že si cesty do zahraničí organizují vždy sami a pouze tři lidé uvedli, že se účastní zájezdů do zahraniční organizovaných cestovní kanceláří, ale všichni pouze zřídka či ve výjimečných případech (1–2 za 5 let). Až na jednoho vyjádřili všichni ochotu si připlatit za ekoturistický zájezd, většinou šlo o odpovědi max. 1 000 Kč a mezi 1 000 Kč až 5 000 Kč. Největší ochotu si za takový zájezd připlatit projevila respondent, který zvolil možnost více než 10 000 Kč. Jde o muže ve věku 36–45 let, je zaměstnaný, vzdělání má středoškolské s maturitou a jeho výše příjmu na měsíc (čistého) je v rozmezí 15 001–30 000 Kč. Cesty do zahraničí si vždy organizuje sám a v případě ekoturistické cesty do rozvojových zemí by tuto možnost preferoval. Uvedl možnost, že si je vědom environmentálních problémů při cestování, ale v jeho rozhodování na cestování do zahraničí to nemá vliv.

³¹ Vzhledem k tomu, že jde o nejvíce informovanou skupinu, je jí věnována největší pozornost při analýze profilu respondentů.

Částečně správné odpovědi

Respondentů, kteří mají alespoň částečnou představu o ekoturismu, bylo 144. Tyto odpovědi se bez výjimky věnovaly pouze environmentálním dopadům turismu na destinaci³². Některé odpovědi jsou matoucí a těžko vyhodnotitelné, je zde totiž patrná tendence zaměňovat slova jako cestování s transportem do oblasti. Hrozí tedy nesprávná interpretace odpovědí a není snadné rozlišit, zda mají respondenti na mysli pouze transport do lokality či celkové cestování včetně pohybu v destinaci. Obě varianty odpovědí jsou zahrnuty do této části, i když hledisko transportu je na hraně s pravým významem ekoturismu. Nejčastěji zmiňovanou odpovědí bylo, že si lidé po pojmem ekoturismus představují „šetrné cestování“.

Vybrané odpovědi:

- *„Turismus šetrný k životnímu prostředí.“*
- *„Šetrný turismus: Turismus, který má minimální dopady na životní prostředí – minimum odpadů, emisí, znečištěné vody apod.“*
- *„Cestovní ruch šetrný k životnímu prostředí. Jsou jeho určité formy jako eko-agro-turismus, venkovský turismus a další. Některá ubytovací zařízení dosahují udělení ekologické certifikace – propagují i různé cyklo-zájezdy a další, které nezatěžují životní prostředí.“*
- *„Turismus, který z pohledu vstupů i výstupů, má minimální dopady na životní prostředí jak ze strany turistů, tak zprostředkovatelů turistických aktivit.“*

Profil respondentů:

Respondenti byli rozděleni podle nejcharakterističtějšího rysu, tedy podle vzdělání. Na základě analýzy četnosti bylo utvořeno šest skupin. První, středoškolsky vzdělaní s maturitou a zároveň studenti, čítá 53 lidí. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili vysokoškolsky vzdělaní lidé bez ohledu na jejich status (studenti/zaměstnaní/nezaměstnaní) – počet respondentů byl 71. Třetí skupinu představovali středoškolsky vzdělaní zaměstnaní (8 lidí) a po čtyřech lidech byly zastoupeny skupiny vyučených lidí, studentů se základním vzděláním a lidí s vyšším odborným vzděláním.

³² Je možné, že předchozí otázka, která odkazovala na negativní environmentální dopady turismu, mohla respondenty navést k tomu, aby se zmínili pouze o environmentální povaze ekoturismu. Pokud by byly zmíněny negativní dopady obecně, odpovědi by se mohly lišit.

Chybné odpovědi

V dotazníku bylo 62 respondentů, kteří na otázku, co si představují pod termínem ekoturismus, uvedli mylnou charakteristiku. Často ekoturistiku zaměňovali za pobyty na farmě, tedy agroturistiku, která je v České republice relativně populární, ale neorientuje se na snižování externalit cestovního ruchu. Podobně často se zde vyskytuje také záměna ekoturismu s tzv. „*adventure tourism*“, čili turismus za adrenalinovými zážitky, který ovšem neadresuje negativa masového cestovního ruchu a není to proto správná odpověď. Velká část respondentů uváděla, že jde o cestování do chráněných oblastí či do přírody, což samo o sobě neznamená, že má taková cesta ekoturistickou povahu, protože nemusí nutně předcházet negativním impaktům v oblasti. Jde o druhou největší skupinu respondentů, proto je patrné, že je v České republice termín ekoturismus poměrně málo známý, čemuž odpovídá i zjištění z průzkumu nabídky trhu cestovními kancelářemi. Z tohoto důvodu je zřejmé, že je v České republice potřeba zvýšit informovanost cestovatelů, kteří si často nejsou vědomí svého negativního vlivu při cestování.

Vybrané odpovědi:

- „*V poslední době oblíbené zájezdy na ekofarmy, cesty do chudých oblastí, kde lidé částečně žijí primitivním životem.*“
- „*Pěší túry, spaní pod širákem, mytí v potoce.*“
- „*Cestování s cílem co nejvíce ušetřit.*“
- „*MHD.*“

Profil respondentů:

V této skupině převažuje 25 vysokoškolsky vzdělaných jedinců, 19 jedinců s maturitou, kteří stále studují, a 12 respondentů s maturitou, kteří jsou zaměstnaní. Ostatní skupiny jsou zastoupeny marginálně. Z tohoto výsledku nemůžeme usoudit, že většina lidí s vyšším vzděláním má povědomí o významu ekoturismu, naopak jej špatně chápe, takže nemusí nutně znamenat, že na vysoké či střední škole se tomuto tématu věnuje prostor.

Odpovědi „nevím“

Počet lidí, kteří přiznali, že nemají představu o tom, co se by pod pojmem ekoturismus mohlo skrývat, je 19. Po dalším zkoumání je patrné, že polovinu z nich, tedy 8 respondentů, environmentální dopady turismu nezajímají, a proto o nich logicky nemají povědomí. Tito lidé byli většinou zastoupeni středoškolsky vzdělanými lidmi, z nichž někteří stále studují. Ostatní

charakteristiky respondentů v této skupině se vzájemně liší, jsou to lidé s různými příjmy, vzděláním i zaměstnaneckým statutem.

Neplatné odpovědi

Odpovědi, které není možno považovat za platné, bylo pět. Vzhledem k tomu, že otevřená otázka byla povinná a respondenti nemohli dotazník poslat, aniž by ji vyplnili, těchto pět respondentů skutečnost obešlo tak, že do políčka vyplnili například tři tečky či pomlčku, čímž systém odpověď považoval za vyplněnou. Vhodné je zmínit i fakt, že většina lidí, kteří dotazník začali vyplňovali, ale neodeslali jej, přestala podle záznamu systému vyplňovat dotazník právě u této otázky. To se projevilo na návratnosti dotazníku, která činila pouze 54,5 %. Na základě výsledků se lze opět domnívat, že je povědomí o ekoturismu poměrně malé a že neschopnost si pod tímto pojmem něco představit, odradila respondenty natolik, že přestali vyplňovat otázky. Následující tabulka ukazuje zastoupení vzdělání respondentů a validitu jejich odpovědí.

Tabulka 1: Odpovědi respondentů podle vzdělání³³

Odpovědi /Vzdělání	Vysokoškolské	Vyšší odborné	Středoškolské (studenti)	Středoškolské (vystudovaní)	Vyučení	Základní
Správné	14	-	3	1	-	1
Částečně správné	71	4	53	8	4	4
Chybné	24	2	19	14	2	1
„Nevím“	8	-	5	5	-	1
Neplatné	1	-	1	2	1	-
Celkem	118	6	81	30	7	7

Vytvořeno autorkou a na základě interpretace dotazníku (2017).

I v tomto případě se ukázalo, že je uvedená hypotéza správná. Přesto bylo ale vyhodnoceno, že jen malá část dotazovaných má více méně odpovídající představu o smyslu ekoturismu, a že mnohonásobně větší část respondentů má o jeho významu velmi mylnou představu. Pozitivní je, že více než polovina respondentů alespoň vágní představu má, přesto je potřeba šířit mezi veřejnost informace o ekoturismu a jeho významu.

³³ V tabulce byli rozděleni středoškolsky vzdělaní lidé, kteří stále studují, tedy se předpokládá, že jsou na vysoké či vyšší odborné škole a vystudované, kteří se studiem už nepokračují.

4.2.3 Hypotéza 3

Hypotéza je postavená na předpokladu, že pokud jsou lidé zvyklí na cestování s cestovní kanceláří, budou také preferovat výjezd s cestovní kanceláří za ekoturismem. 55 respondentů se účastní zájezdů s cestovní kanceláří alespoň jednou ročně. To by znamenalo potenciál pro rozvoj ekoturistických cestovních kanceláří, kterých je u nás prozatím poskrovnu. Při vyhodnocení dotazníku se ukázalo, že hypotéza je z větší části správná – 37 respondentů by při ekoturistickém zájezdu opět volilo služeb cestovní kanceláře. Ovšem nezanedbatelná část, 15 respondentů, odpověděla, že by raději volila cestu organizovanou vlastními silami, což je poměrně překvapivá odpověď. Bylo by zajímavé zjistit motivace těchto lidí k preferenci právě této možnosti. Tři respondenti neuvědli žádnou z možností, na vysvětlení doplnili, že neví, co si pod pojmem ekoturismus představit. Na základě této hypotézy je možné argumentovat, že existuje poptávka po ekoturistických zájezdech do zahraničí, organizovaných cestovní kanceláří. Pro ilustraci je přiložen obrázek využití cestovních kanceláří mezi respondenty.

Obrázek 8: Četnost využití služeb cestovních kanceláří

Obrázek je převzatý ze severu Vypinto.cz na základě vyhodnocení dotazníku na serveru (2016).

4.3 Diskuze a limity

Dotazníkový výzkum pomocí online dotazníku je jedním z nejběžnějších nástrojů při výzkumu a má mnohá pozitiva i negativa. Pozitivní ve sběru dat je fakt, že je možné během krátkého časového období (v případě této práce 1 měsíc) nasbírat velké množství respondentů a zajistit relativně velký zkoumaný vzorek. Limitem dotazníkového šetření je ovšem nemožnost vybrat si zkoumaný vzorek tak, aby složení respondentů odpovídalo demografickým charakteristikám populace. Proto se může vytvořit nerovnováha, například v rámci tohoto dotazníku v zastoupení vysokoškolsky vzdělaných lidí a převaha žen nad muži³⁴. Výhoda internetového dotazníku je samotné vyplňování dotazníku, které v tomto případě trvalo průměrně 7 minut. Vyplňování online je rychlejší a přehlednější než vyplňování dotazníku osobně se snadnou možností opravy či změny odpovědi. Pro člověka, který jej bude vyhodnocovat, je takový sběr dat přehlednější a snáze vyhodnotitelný, bonusem je uniformnost písma, kde nehrozí nečitelnost. Pro dobré výsledky z dotazníku je nutné mít jasně a jednoduše formulované otázky, díky kterým u respondenta nehrozí mylná interpretace, neměl by být ani příliš dlouhý, aby respondenty neodradil. V případě této práce se ukázala zrádná otevřená otázka s dotazem na pojem, který evidentně není rozšířený do takové míry, s jakou se předpokládalo při sestavování dotazníku. Při vyhodnocování se ukázalo, že některé otázky byly nadbytečné a při zpracovávání dat se s nimi nepracovalo, například v otázce, kde respondent získává převážné množství informací o zamýšleném zájezdu do zahraničí, který organizuje cestovní kancelář.

Přestože všechny hypotézy byly v dotazníku potvrzeny, byly zjištěny zajímavé skutečnosti, například že mezi vysokoškolsky vzdělanými lidmi není tak velké povědomí o ekoturismu, jak se předpokládalo. Zajímavé je také zjištění při třetí hypotéze, tedy že nezanedbatelná část respondentů, kteří často využívají služeb cestovní kanceláře, by raději využila při ekoturistickém zájezdu organizaci vlastními silami. Je diskutabilní, čím je tento fakt způsoben, možná nedostatečnou nabídkou na trhu nebo nedostatečným povědomím o možnosti využít služeb cestovní kanceláře. Je také možné, že tolik lidí tuto možnost zvolilo, protože si pod pojmem ekoturismus představují něco jiného, než co skutečně znamená, jak napovídají odpovědi – jelikož část respondentů interpretuje ekoturismus jako transport do vzdálenějších míst s co nejmenšími impakty a ekologickou stopou – byly udávány příklady jako cesta vlakem, na kole, stopem či pěšky – je tedy logické, proč si nedovedou představit zprostředkování takové cesty cestovní kanceláří.

³⁴ Při vyhodnocování dotazníku z tohoto důvodu nebyl na pohlaví respondentů brán zřetel.

Závěr

Turismus představuje pro celou řadu zemí významné průmyslové odvětví, které přispívá do jejich ekonomiky. Přesto však cestovní ruch, stejně jako například průmysl nebo zemědělství, může při špatném managementu založeném na kvantitě působit v místě realizace negativní externality pro životní prostředí i pro místní komunity. V tomto ohledu jsou zranitelné převážně chudé rozvojové oblasti, které nemají na masový příliv turistů vypracované adaptační mechanismy, čímž hrozí vážná degradace životního prostředí a působí zde i neblahý vliv na obyvatele dané destinace. Mezi některé z nich patří globální i lokální znečištění zapříčiněné transportem, zejména leteckou dopravou, podobně závažné je i znečištění vod odpadky, se kterými si často rozvojové země nedokáže poradit, protože nemá k dispozici dobré odpadové hospodářství a odpady se tak hromadí na plážích, v horských oblastech či unikají do světového oceánu, kde ohrožují mořské živočichy, kteří si například igelitové sáčky snadno spletou s potravou a po jejich pozření nezřídka uhynou. Podle dat z úvodní kapitoly o důležitosti turismu a jeho příjmech je zřejmé, že odklon se od cestovního ruchu není možný, a proto se začaly vyvíjet alternativy ke konvenčnímu cestovnímu ruchu, které budou mít na destinace co nejmenší negativní dopady. Vznikl tak například *nature-based tourism* nebo zodpovědný turismus; nejpovedenější variantou se ale zdá být ekoturismus, který je postaven na principu udržitelného rozvoje.

Mimo to, že je cílem ekoturismu limitovat negativa cestování do odlehlých oblastí, poskytuje také šanci financovat z příjmů ochranu přírody a příjmy navíc plynou přímo do místních komunit, kterým z konvenčního turismu přichází jen málo – tyto příjmy totiž patří leteckým společnostem, hotelovým komplexům a podobně, z nichž většina sídlí v jiné, často vyspělé zemi. Pokud je tedy ekoturismus správně implementován a řízen, plynou z něj mnohé výhody, jak ilustruje příklad z Gabonu, jehož vláda vyhlásila 10 % rozlohy země za chráněnou krajinnou oblast a zakázala zde těžbu dřeva a lov zvěře, což byly jedny z nejuspěšnějších byznysů v zemi. Naopak zde propagují ekoturismus jako dobrou příležitost pro rozvoj a pro podnikání. Také Bhútán je příkladem dobře zvládnutého přeorientování na ekoturismus, stát zpoplatnil víza do země a limitoval tak příliv turistů, ze kterých zemi pramenilo jen málo financí. Místo toho teď peníze z cestovního ruchu plynou přímo do Bhútánu. Země je výjimkou v tom, že jako indikátor výkonu země nepoužívá klasický HDP, který je experty často kritizován, protože reflektuje pouze ekonomický výkon, který nemusí svědčit o rozvinutosti země, ale přišel s konceptem Hrubého národního štěstí, kde je HDP jen jedním z ukazatelů (Zastupitelský úřad ČR v Dillí, 2016).

Z odpovědi na výzkumnou otázku v první části práce vyplývá, že ekoturismus je zatím nejlepší kompromis pro turisty i pro cílové destinace. V rámci udržitelného cestovního ruchu a předcházení tvorby odpadů, které jsou jedním z největších environmentálních problémů současnosti, je velmi důležité podporovat udržitelně balené výrobky z převážně domácí produkce, čímž je posíleno podnikatelské prostředí. Jedním z nejdůležitějších komponentů ekoturismu je také spolupráce a předání rozhodovací moci do rukou místních komunit, jejich spolupráce s vládou země i regionálními autoritami a sousedními zeměmi. Pokud místní rezidenti pochopí výhody ekoturismu, bude pro ně jednodušší tuto aktivitu podporovat a implementovat ji a zároveň chránit svou přírodu.

Příkladem místa, které profituje z cestovního ruchu, ale zároveň trpí jeho následky, je ostrovní stát Maledivy. Toto místo v Indickém oceánu se potýká s odpady, z nichž část vniká v důsledku importu zboží pro uspokojení zahraničních klientů, kteří sem míří na dovolenou. Země nemá dostatečné mechanismy na vypořádání se s odpadem, chybí možnost ekologické likvidace nerozložitelných obalů a plastů, které se hromadí podél pláží a jsou neekologicky spalovány na rozlehlých skládkách. Mezi lidmi také chybí povědomí o důsledcích takového nakládání s odpadem a toxicitě nekontrolovaně pálených plastů. Některé z resortů a ubytovacích zařízení na ostrovech se vydává ekologickou cestou a snaží se životní prostředí, kvůli kterému sem turisté proudí, chránit a omezovat tyto impakty. Je však důležitá podpora a kooperace vlády a ostatních stakeholderů v oblasti, která je po zvolení nového prezidenta ke konceptu ekoturismu poměrně zdráhavá.

Součástí diplomové práce bylo vyhodnocení situace ekoturistických zájezdů na trhu České republiky. Jedna ze dvou částí se zabývala množstvím nabídky ekoturistických zájezdů cestovními kancelářemi, které klienty posílají do rozvojových zemí. Při výzkumu bylo zjištěno, že je na českém trhu nevelká nabídka takových zájezdů, i když některé cestovní kanceláře se specializují přímo na ekoturistické zájezdy, například na jemenský ostrov Sokotra, který má jedinečnou biodiverzitu a mnoho endemických druhů. Tyto kanceláře aktivně podporují ekoturismus v celé délce zájezdu ve všech jeho oblastech a jedna z nich, Stella Travel, dokonce i v rámci letu, kdy nabízí tzv. *green seats*, díky kterým mohou zákazníci kompenzovat emise vypuštěné během letu do destinace. Dále existují cestovní kanceláře, které mohou v rámci zájezdu alespoň nabízet výlet do ekoturistických oblastí či spolupracují s ekoturistickými ubytovacími zařízeními, ale aktivně se na tuto činnost nezaměřují. Bohužel větší část oslovených cestovních kanceláří odpověděla, že zájezdy podobného typu nenabízejí a ani neregistrují poptávku po tomto druhu cestování. Z toho vyplývá, že boom ekoturismu Českou republiku nejspíš ještě čeká. Jak totiž naznačuje druhá výzkumná část práce, je patrné, že mezi

českými cestovateli není dostatečné povědomí o ekoturismu jako alternativním způsobu cestování. Na obrázku 6 je patrné, že přestože většina cestovatelů neudržitelnost cestování a jeho impakty vnímá, nejsou jimi při cestování ovlivněni. Jak bylo zmíněno v diskuzi u hypotézy 1, je možné, že je to zaviněno malou nabídkou cestovních kanceláří, které se na ekoturismus nezaměřují a pokud by o existenci alternativ panovala větší osvěta, možná by lidé inklinovali k udržitelnějším zájezdům, které ne vždy musí být dražší – některé zájezdy mohou být cenově srovnatelné s konvenčními, nebo jsou dokonce levnější. Tuto domněnku ovšem není možné potvrdit bez dalších dat. Jedním z možných návrhů na zvýšení informovanosti by byla propagace udržitelného cestování mezi cestovní kanceláře, aby zakomponovaly ekoturistické zařízení a exkurze do své nabídky z vlastní vůle bez pobídky od klientů, aby šířily povědomí o existenci tohoto konceptu a ilustrovaly tak výhody onoho cestování bez ztrát výhod běžného zájezdu. Z dotazníkového šetření totiž vyplývá, že klienti cestovních kanceláří, kteří služeb využívají každoročně, by preferovali ekoturistický zájezd organizovaný cestovní kanceláří spíše než vlastními silami.

Samotný koncept ekoturismu podle vyhodnocení dotazníku českým cestovatelům uniká, alespoň pokud jej bereme v jeho celistvé podobě. Většina lidí má sice vágní představu o tom, že tento pojem existuje a že je to forma šetrného cestování, které se snaží neničit ve vybrané destinaci životní prostředí, ale ostatní dva pilíře – ekonomický a sociální – lidem často unikají. Pojem si také lidé pletou s jinými druhy turismu jako je *agroturismus* nebo *adventure turismus*, které se na rozdíl od ekoturismu nesnaží předcházet negativním vlivům cestovního ruchu. Je zřejmé, že je třeba mezi české občany rozšířit myšlenku udržitelného cestování a jeho alternativ například právě ve formě ekoturismu, aby mohli turisté při cestě do zahraničí myslet na dopad, který na destinaci jako jednotlivci mají, a v případě zájmu mohou sáhnout po zodpovědném druhu cestování, ať už v rámci zájezdu s cestovní kanceláří, nebo na vlastní pěst. Výhody ekoturismu jsou vůči klasickému cestování nesporné, nejen tím, že z něj benefitují rezidenti destinace a okolní divoká příroda, ale také je přívětivější pro cestovatele díky tomu, že nabízí víc než jen cestu do hotelového resortu *all-inclusive*. Nabízí kontakt s místní komunitou, možnost poznat jejich kulturu, hodnoty a tradice, místní jídlo a místní řemeslné výrobky a mimo jiné také jedinečnost okolní přírody. Ekoturistické zájezdy také poskytují informace o cílové destinaci a osvětu, proč je nezbytné tyto křehké ekosystémy a nezápadní civilizace chránit, takže zážitek z tohoto zájezdu je bezesporu více naplňující.

Zdá se, že ve vyspělých zemích světa se tento druh turismu začíná úspěšně prosazovat, což vyplývá ze studie uskutečněné společností Booking.com, která sdružuje ubytovací zařízení napříč všemi cenovými skupinami po celém světě. V rámci své zprávy *Sustainable Travel Report*

z roku 2017 ukazuje, že provozovatelé ubytování i cestovatelé stále více preferují ekologičtější volby.³⁵ Na základě výsledků Booking.com předpokládá, že se v roce 2017 zdvojnásobí počet cestovatelů, kteří využijí služby *eco-friendly* ubytování, na 65 %. Podle zprávy si 68 % cestovatelů spíše vybere to ubytování, o kterém ví, že je ekologicky přívětivější a 64 % dokonce potvrdilo, že by bylo ochotno si za služby udržitelného ubytování připlatit.

V České republice je třeba upozorňovat cestovatele na jejich vliv na navštívené destinace, jelikož ne všechny dopady jsou zřejmé na první pohled a turisté si tak svůj podíl ani nemusí uvědomovat a opakují jej stále dokola. Pokud budou mít o dopadech svých činů dostatečný obrázek, je pravděpodobnější, že se nejen v krajinách, které podporují udržitelný cestovní ruch, budou řídit mottem ekoturismu: „Odneste si jen fotky, zanechtejte jen své stopy.“

³⁵ Průzkum byl mezi 1 000 respondenty.

Seznam literatury

- ADVENTURA. 2014. *Proč s námi* [online]. Dostupné z: <<https://www.adventura.cz/proc-s-nami/>>.
- ADVENTURA. 2017. *Poznávací zájezdy* [online]. Dostupné z: <<https://media.adventura.cz/public/ke-stazeni/adventura/2017-adventura-poznavaci-web.pdf>>.
- AMARRADERO. 2013. *Amarradero apartmány* [online]. Dostupné z: <<http://www.amarradero.cz/>>.
- AMARRADERO. 2013. *Ekoturistika Karibik* [online]. Dostupné z: <<http://www.amarradero.cz/ekoturistika-karibik/>>.
- AMARRADERO. 2013. *FAQ* [online]. Dostupné z: <<http://www.amarradero.cz/faq/>>.
- AMARRADERO. 2013. *Karibik* [online]. Dostupné z: <<http://www.amarradero.cz/karibik/>>.
- AMARRADERO. 2013. *Ostrov* [online]. Dostupné z: <<http://www.amarradero.cz/ostrov/>>.
- BAKER, Andrew C.; GLYNN, Peter W.; RIEGL, Bernhard. 2008. *Climate Change and Coral Reef Bleaching: An Ecological Assessment of Long-term Impacts, Recovery Trends and Future Outlook*. In: *Estuarine, Coastal and Shelf Science* 80, no. 4, 435–471 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272771408003405>>.
- BERGACKER, Stephen; HILBOURNE, Simon and AHMED, Mohamed. 2016. Ústní sdělení. *Informace u příležitosti návštěvy mořského centra ve Four Seasons Kuda Huraa na Maledivách*.
- BOTSWANA TOURISM. 2013. *Eco Certification Systém* [online]. Dostupné z: <<http://www.botswanaturism.co.bw/eco-certification-system>>.
- BRIASSOULIS, Helen and STRAATEN, Jan van der. 2000. *Tourism and the Environment: Regional, Economic, Cultural and Policy Issues*. 2nd Edition. Berlín: Springer Science+Business Media.
- BUCKLEY, Ralf. 2009. *Ecotourism: Principles and Practices*. London: CABI Publishing.
- CABEZAS. 2008. *Tropical Blues: Tourism and Social Exclusion in the Dominican Republic*. In: *Latin American Perspectives* 35, no. 3, 21–36 [online]. Dostupné z: <www.jstor.org/stable/pdf/27648095.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents>.
- CLAVEL, Emilie. 2014. *Think You Can't Live Without Plastic Bags? Consider this: Rwanda Did it* [online]. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/15/rwanda-banned-plastic-bags-so-can-we>>.
- COAST LEARN. 2012. *Economic Impacts* [online]. Dostupné z: <http://www.coastlearn.org/tourism/why_economicimpacts.html>.
- COCHRANE, Janet. 2008. *Asian Tourism: Growth and Change*. Amsterdam: Elsevier.
- CREST. 2006. *A Simple Users's Guide to Certification for Sustainable Tourism and Ecotourism* [online]. Dostupné z: <http://www.responsibletravel.org/docs/Ecotourism_Handbook_1.pdf>.
- DIGITÁLNÍ NOMÁDI. 2011–2016. *Základní charakteristika digitálních nomádů* [online]. Dostupné z: <<http://digitalninomadstvi.cz/digitalni-nomadi/>>.
- DOVOLENÁ V BRAŽÍLII. Nedatováno. *Ekoturistika v Brazílii* [online]. Dostupné z:

- <<http://www.dovolnavbrazilii.cz/kategorie-produktu/ekoturistika-v-brazilii/>>.
- DOVOLENÁ V BRAZÍLII. Nedatováno. *Panatal Araras* [online]. Dostupné z: <<http://www.dovolnavbrazilii.cz/produkt/pantanal-araras-4-noci/>>.
- EAST CAROLINA UNIVERSITY. 2016. *Sustainable Tourism* [online]. Dostupné z: <<http://www.ecu.edu/cs-cet/sustainability/sustainabletourism.cfm>>.
- ECOTOURISM LAOS. 2009–2020. *Ecotourism in Laos* [online]. Dostupné z: <<http://ohmag.la/ecotourismlaos/index.php/lao-ecotourism>>.
- EDWARDS, Alasdair J.; CLARK, Susan; ZAHIR, Hussein; RAJASURIYA, Arjan; NASEER, Abdulla; RUBENS, Jason. 2001. *Coral Bleaching and Mortality on Artificial and Natural Reefs in Maldives in 1998, Sea Surface Temperature Anomalies and Initial Recovery*. In: *Marine Pollution Bulletin* 42, no. 1, 7–15 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0025326X00002009>>.
- EPA. 2017. *Overview of Greenhouse Gases* [online]. Dostupné z: <<https://www.epa.gov/ghgemissions/overview-greenhouse-gases>>.
- ETRAVEL. 2003–2017. *Cestovní kancelář Adventura* [online]. Dostupné z: <<https://cestovni-kancelare.etravel.cz/adventura>>.
- EVANS, Judith. 2015. *Maldives Island Swamped by Rising Tide of Waste* [online]. Dostupné z: <<https://www.ft.com/content/29399966-e80b-11e4-9960-00144feab7de>>.
- FONT, Xavier and BUCKLEY, Ralf. 2001. *Tourism Ecolabelling: Certification and Promoting of Sustainable Management*. London: CABI Publishing.
- FOUR SEASONS. 1997–2017. *Caring Conservationist* [online]. Dostupné z: <http://www.fourseasons.com/maldiveskh/services_and_amenities/couples_experiences/caring_conservationist/>.
- GARIBALDI, Roberta. 2015. *Travelling the World Sharing Your Home* [online]. Dostupné z: <<http://mariamanuelbaptista.com/pdf/ATLAS.pdf#page=26>>.
- GEFFROY, Benjamin; SAMIA, Diogo S. M.; BESSA, Eduardo; BLUMSTEIN, Daniel T. 2015. *How Nature-Based Tourism Might Increase Prey Vulnerability to Predators*. In: *Trends in Ecology & Evolution* 30, no. 12, 755–765 [online]. Dostupné z: <[http://www.cell.com/trends/ecology-evolution/abstract/S0169-5347\(15\)00246-3?_returnURL=http%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS0169534715002463%3Fshowall%3Dtrue](http://www.cell.com/trends/ecology-evolution/abstract/S0169-5347(15)00246-3?_returnURL=http%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS0169534715002463%3Fshowall%3Dtrue)>.
- GENELETTI, Davide and DAWA, Dorje. 2009. *Environmental Impacts Assessment of Mountain Tourism in Developing Regions: A Study in Ladakh, Indian Himalaya*. In: *Environmental Impact Assessment*, 29, no. 4, 229–242 [online]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/223606602_Environmental_impact_assessment_of_mountain_tourism_in_developing_regions_A_study_in_Ladakh_Indian_Himalaya>.

- GÖSSLING, Stefan; PEETERS, Paul; HALL, Michael C.; CERON, Jean-Paul; DUBOIS, Ghislain; LEHMANN, La Vergne; SCOTT, Daniel. 2011. *Tourism and Water Use: Supply, Demand and Security. An International Review*. In: *Tourism Management* 33, 1–15 [online]. Dostupné z: <http://www.ftf.lth.se/fileadmin/ftf/Course_pages/Faff15/Filer/Goessling_Vatten_och_turism.pdf>.
- GRACI, Sonya and DODDS, Rachel. 2010. *Sustainable Tourism in Island Destinations*. London: Earthscan.
- GREEN SEATS. Nedatováno. *How to Travel Green?* [online]. Dostupné z: <<https://greenseat.nl/en/how-to-travel-green/>>.
- GREENLOONS. 2017. *About Eco Certification* [online]. Dostupné z: <<http://greenloons.com/about-certification.html>>.
- GURUNG, Dhan B.; SEELAND, Klaus. 2008. *Ecotourism in Bhutan: Extending its Benefits to Rural Communities*. In: *Annals of Tourism Research* 35, no. 2, 489–508 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160738308000236>>.
- HIGHAM, J. E. S. 1998. *Tourists and Albatrosses: The Dynamic of Tourism at the Northern Royal Albatross Colony*. In: *Tourism Management* 19, 521–531.
- HILL, Jennifer Louise and GALE, Tim. 2009. *Ecotourism and Environmental Sustainability, Principles and Practice*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- HODNOCENÍ CESTOVNÍCH KANCELÁŘÍ. Nedatováno. *Albatros Travel and Expeditions s.r.o.* [online]. Dostupné z: <<http://www.hodnocenicestovek.cz/travel-detail.php?id=413>>.
- ICAO. 2001. *Aircraft Engine Emission* [online]. Dostupné z: <<https://www.icao.int/environmental-protection/Pages/aircraft-engine-emissions.aspx>>.
- IPCC. 2014. *Climate Change 2014, Synthesis Report – Summary for Policymakers* [online]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf>.
- KINICH TOURS. Nedatováno. *O nás* [online]. Dostupné z: <<http://www.pruvodce-mexiko.cz/about-us/>>.
- KOTB, Mohammed M. A; ABDULAZIZ, Malek; AL-AGWAN, Zaher; ZAJONZ, Uwe. 2004. *Status of Coral Reefs in the Red Sea and Gulf of Aden*. In: *Status of Coral Reefs of the World*, no. 4. 137–151. [online]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/230751435_Status_of_coral_reefs_in_the_Red_Sea_and_Gulf_of_Aden_in_2004>.
- KOTELAWALA, Himal. 2017. *Sri Lanka Death Toll Rises in Garbage Dump Collapse* [online]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2017/04/17/world/asia/sri-lanka-garbage-dump.html?_r=1>.
- KOUŘIL, Vít; MIESSLER, Jan. 2008. *Čerstvě natřeno. Zn.: Na zeleno* [online]. Dostupné z: <<http://www.sedmagerace.cz/text/detail/cerstve-natre-no-zn-na-zeleno>>.

- KRUJA, Drita; LUFU, Mariza and KRUJA, Iris. 2012. *The Role of Tourism in Developing Countries. The Case of Albania*. In: European Scientific Journal 8, no. 19., 129–141 [online]. Dostupné z: <<http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/308>>.
- LACANJÁ CHANSAYAB. Nedatováno. *Lacanja Chansayab – Pueblo de Lacandones* [online]. Dostupné z: <<http://www.lacanja.com/>>.
- LAURENCE, William F.; ALONSO, Alfonso; LEE, Michelle; CAMPBELL, Patrick. 2006. *Challenges for Forest Conservation in Gabon, Central Africa*. In: Futures 38, no. 4, 454–470 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016328705001412>>.
- LE GABON. Nedatováno. *Tourism and Ecotourism* [online]. Dostupné z: <<http://www.en.legabon.org/keys-sectors/tourism-and-ecotourism/presentation>>.
- LETECKÁ SPOLEČNOST. 2008–2017. *Charterové lety* [online]. Dostupné z: <<http://leteckaspolecnost.cz/charterove-lety/>>.
- LORTON CONSULTING. Nedatováno. *Principles of Sustainable Tourism* [online]. Dostupné z: <<http://tourismplanningprofessionals.com/?p=177>>.
- MAAFUSHI MALDIVES. Nedatováno. *Maldives Ecotourism Sustains a Nation* [online]. Dostupné z: <<http://maafushimaldives.com/maldives-ecotourism/>>.
- MACRAE, Graeme. 2010. *An Ocean of Rubbish* [online]. Dostupné z: <<http://www.insideindonesia.org/an-ocean-of-rubbish>>.
- MARINE SAVERS. 2012. *Video Showcasing our Reefscapers Work, Commissioned for COP18 – the UN Climate Change Conference in Doha, 2012* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/2012/12/reefscapers-cop18-promo-video/>>.
- MARINE SAVERS. 2012–2017. *Coral Frame Collection* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/coral-frame-collection/>>.
- MARINE SAVERS. 2012–2017. *Reefscapers – Specialists in Coral Reef Propagation* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/reefscapers-coral-propagation/>>.
- MARINE SAVERS. 2012–2017. *The Manta Trust* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/the-manta-trust/>>.
- MARINE SAVERS. 2012–2017. *Turtle Conservation* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/turtle-conservation/>>.
- MARINE SAVERS. 2016–2017. *Reefscapers Diary* [online]. Dostupné z: <<http://marinesavers.com/2017/01/reefscapers-diary/>>.
- MARKARIAN, Michael. 2016. *Eco-Tourism Worth More to African Economies Than Trophy Hunting* [online]. Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.com/michael-markarian/eco-tourism-worth-more-to_b_8455186.html>.

- MBAIWA, Joseph E. 2005. *Enclave Tourism and its Socioeconomic Impacts in the Okavango Delta, Botswana*. In: *Tourism Management* 26, no. 2, 157–172 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517703002358>>.
- MCCOOL, Stephen F. and MOISEY, Neil. 2008. *Tourism, Recreation, and Sustainability: Linking Culture and the Environment*. London: CABI Publishing.
- MLT Mexico. 2017. *O nás* [online]. Dostupné z: <<http://www.mltmexico.cz/o-nas>>.
- MOJE AFRIKA. 2008–2017. *O společnosti* [online]. Dostupné z: <<http://www.mojeafrika.cz/o-spolecnosti>>.
- MY NATOUR. 2011. *Ecotourism in Yemen* [online]. Dostupné z: <<http://mynatour.org/destination/ecotourism-yemen>>.
- NOMAD AFRICA. Nedatováno. *Green Seats* [online]. Dostupné z: <<https://nomadtours.co.za/about-nomad/green-seats/>>.
- NOORLOOS, Femke Van. 2013. *Residential Tourism and Its Implications for Equitable and Sustainable Development in Costa Rica*, [online]. Dostupné z: <http://www.landgovernance.org/assets/2014/07/website_Landac_Femke-van-Noorloos_May2013.pdf>.
- ORAMS, Mark B. 1995. *Towards a More Desirable Form of Ecotourism*. In: *Tourism Management* 16, no. 1, 3–8 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/026151779400001Q>>.
- PALATKOVÁ, Monika. 2014. *Mezinárodní turismus*. Praha: Grada Publishing.
- PENÍZE.CZ. 2000–2017. *Albatros Travel and Expeditions s.r.o. v likvidaci* [online]. Dostupné z: <<http://rejstrik.penize.cz/28071077-albatros-travel-and-expeditions-s-r-o-v-likvidaci>>.
- R.O.L.E. 2017. *Bali's Water Crisis* [online]. Dostupné z: <<http://rolefoundation.org/wastecrisis/>>.
- RESPONSIBLE TRAVEL. 2001. *Four Seasons Resort Maldives at Kuda Huraa* [online]. Dostupné z: <<http://www.artificialreefs.org/Articles/world%27s%20best%20responsible-ecotourism%20holidays%20Four%20Seasons%20Resort%20Maldives%20at%20Kuda%20Huraa.htm>>.
- ROSS, Sheryl and WALL Geoffrey. 1999. *Ecotourism: Towards Congruence between Theory and Practice*. In: *Tourism Management* 20, no. 1, 123–132 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517798000983>>.
- SCHEYVENS, Regina. 1999. *Ecotourism and the Empowerment of Local Communities*. In: *Tourism Management* 20, no. 2, 245–249 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517798000697>>.
- SIYABONA AFRICA. 2017. *Wildlife Conservation – Eco Tourism in Botswana* [online]. Dostupné z: <www.botswana.co.za/Wildlife_Conservation-travel/travelling-in-botswana.html>.

- SOCOTRA ECO-TOURS. 2014. *About Socotra Eco-Tours* [online]. Dostupné z: <<http://www.socotra-eco-tours.com/products/cz-about-socotra-eco-tours/>>.
- SOCOTRA ECO-TOURS. 2014. *Arrange Your Trip* [online]. Dostupné z: <<http://www.socotra-eco-tours.com/cz/arrange-your-socotra-trip/>>.
- SOCOTRA ECO-TOURS. 2014. *Naše webové stránky česky* [online]. Dostupné z: <<http://www.socotra-eco-tours.com/products/our-website-in-czech-language/>>
- SOCOTRA. 2013. *Ekoturistika* [online]. Dostupné z: <<http://www.socotra.cz/ekoturistika-3.html>>.
- SOCOTRA. 2013. *O nás* [online]. Dostupné z: <<http://www.socotra.cz/o-nas-2.html>>.
- SUNLU, U. 2003. *Environmental Impacts of Tourism*. In: Camarda, no. 57, 263–270, [online]. Dostupné z: <<http://om.iamm.fr/om/pdf/a57/04001977.pdf>>.
- SVATOŠ, Jan. 2007. *Ekoturistika – naděje pro rozvojový svět?* [online]. Dostupné z: <<http://www.rozvojovka.cz/clanky/504-ekoturistika-nadeje-pro-rozvojovy-svet.htm>>.
- TAGUA TOURS. 2014. *Amazonie* [online]. Dostupné z: <<http://www.taguatours.cz/ecotourism/america/amazonia.html>>.
- TAGUA TOURS. 2014. *Naše cesty změni váš život* [online]. Dostupné z: <http://www.taguatours.cz/about_us.html>.
- TAGUA TOURS. 2014. *Proč s Tagua Tours vyzkoušet ekoturistiku – váš návrat k přírodě?* [online]. Dostupné z: <<http://www.taguatours.cz/ecotourism.html>>.
- THE ECONOMIST. 2009. *Wisdom of the Small* [online]. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/13354355>>.
- TIES. 1990–2017. *EcoDestinations – Africa* [online]. Dostupné z: <<https://www.ecotourism.org/africa>>.
- TIES. 1990–2017. *EcoDestinations – Botswana* [online]. Dostupné z: <<https://www.ecotourism.org/botswana>>.
- TIES. 1990–2017. *EcoDestinations* [online]. Dostupné z: <<https://www.ecotourism.org/ecodestinations>>.
- TIES. 2006. *Global Ecotourism Facts Sheet* [online]. Dostupné z: <<https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id=588b6d97dc332df626666ab4&assetKey=AS%3A455170728435714%401485532566915>>.
- TIES. 2013. *Botswana Committed to Sustainability: Fifteen Camps and Lodges Now Ecotourism Certified* [online]. Dostupné z: <<https://www.ecotourism.org/news/botswana-sustainability-camps-and-lodges-ecotourism-certified>>.
- TIES. 2015. *Ecotourism in Botswana* [online]. Dostupné z: <<https://www.ecotourismconference.org/news/2015/ecotourism-botswana>>.
- TIES. 2015. *TIES Announces Ecotourism Principles Revision* [online]. Dostupné z: <<http://www.ecotourism.org/news/ties-announces-ecotourism-principles-revision>>.

- TIPPING, Andrew; SCHMAHL, Adrew and DUVIEN, Fred. 2015. *The Impacts of Reduced Oil Prices on the Transportation Sector* [online]. Dostupné z: <<https://www.strategy-business.com/article/00312?gko=ae404>>.
- TOURISM CONCERN. 2013. *Campaign Strategy* [online]. Dostupné z: <http://www.tourismconcern.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Tourism-Concern-Campaign-Strategy_2013.pdf>.
- TOURISM CONCERN. 2015–2016. *Annual Report and Accounts 2015/16* [online]. Dostupné z: <<https://tourismconcern.wpengine.com/wp-content/uploads/2016/08/Annual-Report-201516-web.pdf>>.
- TOURISM WATCH. Nedatováno. *Guideline Against Land Grabbing* [online]. Dostupné z: <<https://www.tourism-watch.de/en/content/guidelines-against-land-grabbing>>.
- TOURISM4DEVELOPMENT. 2016. *2017 International Year of Sustainable Tourism for Development* [online]. Dostupné z: <<http://www.tourism4development2017.org/about/>>.
- TOURISM4DEVELOPMENT. 2017. *Saudi Arabia Joins the Celebrations of the International Year of Sustainable Tourism for Development 2017* [online]. Dostupné z: <<http://www.tourism4development2017.org/news/saudi-arabia-joins-the-celebrations-of-the-international-year-of-sustainable-tourism-for-development-2017/>>.
- TRAVEL CENTRE MALDIVES. 2015. *Ecotourism in Maldives* [online]. Dostupné z: <<http://travelcentremaldives.com/maldives-blog/ecotourism-in-maldives>>.
- TRAVEL CENTRE MALDIVES. 2017. *The Roadway to Carbon Neutrality* [online]. Dostupné z: <<http://travelcentremaldives.com/maldives-blog/on-the-roadway-to-carbon-neutrality>>.
- TSAUR, Sheng-Hsiung; LIN, Yu-Chiang and LIN, Jo-Hui. 2006. *Evaluating Ecotourism Sustainability from the Integrated Perspective of Resource, Community and Tourism*. In *Tourism Management* 27, no. 4, 640–653 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517705000245>>.
- UN. 200. *Québec Declaration on Ecotourism Defines Basis For Its International Development* [online]. Dostupné z: <<http://www.un.org/press/en/2002/unep113.doc.htm>>.
- UNDP. 2012. *About Maldives* [online]. Dostupné z: <<http://www.mv.undp.org/content/maldives/en/home/countryinfo.html>>.
- UNEP. 2002. *Ecotourism Principles, Practices, and Policies for Sustainability Part 1* [online]. Dostupné z: <<http://www.unep.fr/shared/publications/other/WEBx0137xPA/part-one.pdf>>.
- UNEP. 2002. *Ecotourism Principles, Practices, and Policies for Sustainability Part 2* [online]. Dostupné z: <<http://www.unep.fr/shared/publications/other/WEBx0137xPA/part-two.pdf>>.
- UNEP. Nedatováno. *Environmental Impacts of Tourism – Global Level* [online]. Dostupné z: <<http://drustage.unep.org/resourceefficiency/environmental-impacts-tourism-global-level>>.

- UNEP. Nedatováno. *Impacts of Tourism* [online]. Dostupné z: <<http://drustage.unep.org/resourceefficiency/impacts-tourism>>.
- UNEP. Nedatováno. *Sustainable Tourism* [online]. Dostupné z: <<http://drustage.unep.org/resourceefficiency/sustainable-tourism>>.
- UNEP. Nedatováno. *Tourism and Environmental Conservation* [online]. Dostupné z: <<http://drustage.unep.org/resourceefficiency/tourism-and-environmental-conservation>>.
- UNEP. Nedatováno. *Tourism's Three Main Impact Areas* [online]. Dostupné z: <<http://drustage.unep.org/resourceefficiency/tourisms-three-main-impact-areas>>.
- UNWTO. 2002. *World Ecotourism Summit: Final Report* [online]. Dostupné z: <<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/WEBx0078xPA-EcotourismSummitEN.pdf>>.
- UNWTO. 2015. *United Nations Declares 2017 as the International Year of Sustainable Tourism for Development* [online]. Dostupné z: <<http://media.unwto.org/press-release/2015-12-07/united-nations-declares-2017-international-year-sustainable-tourism-develop>>.
- UNWTO. 2016. *Exports from International Tourism Rise 4 % in 2015* [online]. Dostupné z: <<http://media.unwto.org/press-release/2016-05-03/exports-international-tourism-rise-4-2015>>.
- UNWTO. 2016. *International Tourist Arrivals up 4 % in the First Half of 2016* [online]. Dostupné z: <<http://media.unwto.org/press-release/2016-09-26/international-tourist-arrivals-4-first-half-2016>>.
- UNWTO. 2016. *Tourism Highlights, 2016 Edition* [online]. Dostupné z: <<http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2016-edition>>.
- UNWTO. Nedatováno. *Tourism and SDGs* [online]. Dostupné z: <<http://icr.unwto.org/content/tourism-and-sdgs>>.
- VAUGHAN, David. 2000. *Tourism and Biodiversity: A Convergence of Interests?* In: *International Affairs* 76, no. 2, 283–297 [online]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/2626367.pdf>>.
- VISIT LAOS. 2016. *Gibbon Experience* [online]. Dostupné z: <<http://visitlaos.org/gibbon-experience/>>.
- VISIT MALDIVES. Nedatováno. *Four Seasons Resort Maldives at Landaa Giraavaru* [online]. Dostupné z: <<http://visitmaldives.com/item/four-seasons-resort-maldives-at-landaa-giraavaru/>>.
- WALL, Geoffrey and MATHIESON, Alistair. 2006. *Tourism: Change, Impacts, and Opportunities*. Essex: Pearson Education Limited.
- WANG, Jieyong and LIU, Yansui. 2013. *Tourism-Led Land-Use Changes and their Environmental Effects in the Southern Coastal Region on Hainan Island, China*. In: *Journal of Coastal Research* 29, no. 5, 1118–1125 [online]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/43215733.pdf>>.

- WEAVER, David B. and LAWTON, Laura J. 2007. *Twenty Years on: The State of Contemporary Ecotourism Research*. In: *Tourism Management* 28, no. 5, 1168–1179 [online]. Dostupné z: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517707000659>>.
- WEAVER, David Bruce. 2001. *The Encyclopedia of Ecotourism*. London: CABI Publishing.
- WEIBING, Zhao and XINGQUN, Li. 2005. *Globalization of Tourism and Third World Tourism Development*. In: *Chinese Geography Science* 16, no. 3, 203–210 [online]. Dostupné z: <<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11769-006-0203-2?LI=true>>.
- WILLIAM, Steve. 2014. *The Growth of the Global Ecotourism Industry* [online]. Dostupné z: <<http://ecowanderlust.com/ecotourism-2/growth-global-ecotourism-industry/1487>>.
- WILLIAMS, Stephen. 2004. *Tourism: Tourism, Development and Sustainability*. London: Routledge.
- WILSON, Tamar Diana. 2008. *The Impacts of Tourism in Latin America*. In: *Latin American Perspectives* 35, no. 3, 3–20, [online]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/27648094.pdf>>.
- WONG, P. P. 2002. *Tourism as a Global Driving Force for Environmental Change*. In: *Encyclopedia of Global Environmental Change* 3, 609–623.
- WONG, P. P. 2004. *Environmental Impacts of Tourism* [online]. Dostupné z: <<http://apps.hevs.ch/blog/getfilesFTO.aspx?id=825#page=470>>.
- WORLD BANK. 2017. *Maldives Overview* [online]. Dostupné z: <<http://www.worldbank.org/en/country/maldives/overview>>.
- WTO. 1997. *International Tourism: A Global Perspective*. Madrid: WTO.
- WWF GLOBAL. 2012. *Ecotourism in Bhutan* [online]. Dostupné z: <<http://wwf.panda.org/?203428/Ecotourism-in-Bhutan>>.
- WWF. 2017. *The Congo Basin at a Glance* [online]. Dostupné z: <http://www.wwf-congobasin.org/congo_basin_at_a_glance/>.
- XING, Y and Dangerfield B. 2011. *Modelling the Sustainability of Mass Tourism in Island Tourist Economies*. In: *The Journal of the Operational Research Society* 62, no. 9, 1742–1752 [online]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/20869015.pdf>>.
- YOUR TRAVEL CHOICE. 2015. *Easy Ecotourism Tips: 10 Simple Steps to More Sustainable Travel* [online]. Dostupné z: <<http://www.yourtravelchoice.org/>>.
- ZAKAI, David and CHADWICH-FURMAN, Nanette E. 2001. *Impacts of Intensive Recreational Diving on Reef Corals at Eilat, Northern Red Sea*. In: *Biological Conservation* 105, 179–187 [online]. Dostupné z: <http://wp.auburn.edu/chadlab/wp-content/uploads/2015/10/Zakai-and-Chad-Fur_2002_Diving-impacts-Eilat.pdf>.
- ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V BANGKOKU. 2016. *Souhrnná teritoriální informace Laos* [online]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/laos.html>>.

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V DILLÍ. 2016. *Souhrnná teritoriální informace Bhútán* [online]. Dostupné z:

<[http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2016/10/19/Nahled%20STI%20\(PDF\)%20Bhutan%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202016.170623309.pdf](http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2016/10/19/Nahled%20STI%20(PDF)%20Bhutan%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202016.170623309.pdf)>.

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V DILLÍ. 2016. *Souhrnná teritoriální informace Maledivy* [online]. Dostupné z:

<[http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2016/10/20/Nahled%20STI%20\(PDF\)%20Maledivy%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202016.160702932.pdf](http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2016/10/20/Nahled%20STI%20(PDF)%20Maledivy%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202016.160702932.pdf)>.

Přílohy

Příloha 1.: Dotazník

Ekoturistické zájezdy do rozvojových zemí

V rámci průzkumu pro diplomovou práci Udržitelný turismus do rozvojových zemí z perspektivy České republiky na oboru Mezinárodní rozvojová studia na Univerzitě Palackého vás prosím o vyplnění krátkého dotazníku. Cílem dotazníku je zjistit preference českého klienta při cestách do zahraničí. Druhá část dotazníku je zaměřená na problematiku ekoturismu a ekoturistických zájezdů do rozvojových zemí.

1. Jaký je váš věk?
 - 18–25
 - 26–35
 - 36–45
 - 45–55
 - 56–65
 - 65+
2. Jaké je vaše nejvyšší dosažené ukončené vzdělání?
 - Základní
 - Vyučen/a
 - Středoškolské s maturitou
 - Vyšší odborné
 - Vysokoškolské
3. Vyplňte pohlaví.
 - Muž
 - Žena
4. Jaký je váš status?
 - Student
 - Zaměstnaný
 - OSVČ
 - Nezaměstnaný
 - Důchodce
5. Jaká je výše vašeho příjmu na osobu za měsíc (čistého)?
 - Do 10000 Kč
 - Od 10 001 – 15 000 Kč
 - Od 15 001 – 30 000 Kč
 - Od 30 001 – 40 000 Kč

- Od 41 001 – 50 000 Kč
 - Od 50 001 Kč více
6. Účastníte se zájezdů do zahraničí organizovaných cestovními kancelářemi?
- Ne, cesty do zahraničí si organizuji vždy sám
 - Ano, ale zřídka či ve výjimečných případech (1–2 za 5 let)
 - Ano, služeb cestovních kanceláří využívám přibližně jednou ročně
 - Ano, služeb cestovních kanceláří více než jedenkrát za rok
7. Převážné množství informací o zamýšleném zájezdu do zahraničí organizovaného cestovní kanceláří obvykle získáváte:
- Z propagačních materiálů prodejce
 - Z hodnocení na internetu
 - Z referencí přátel a známých
 - Jinak – uveďte:
8. V případě, že se účastníte zájezdu organizovaného cestovní kanceláří do zahraničí, jaký typ zájezdu obvykle preferujete?
- Rekreačně-pobytový zájezd (odpočinek, načerpání fyzických a psychických sil)
 - Kulturně-poznávací zájezdy (poznávání nových a atraktivních míst)
 - Sportovní či turistický zájezd (aktivní trávení volného času, např. cykloturistika, pěší turistika, lyžařské zájezdy apod.)
 - Vzdělávací zájezd (různé výuky, například výuka cizích jazyků apod.)
 - Jiný – uveďte:
9. Jste si vědomi environmentálních problémů spojených s cestováním do zahraničí?
- Ano, je to důvod, proč se cestám do zahraničí snažím vyhýbat
 - Ano, je to důvod, proč volím šetrné způsoby cestování do zahraničí
 - Ano, ale na mé rozhodování o cestě do zahraničí to nemá vliv
 - Ne, tyto věci mne příliš nezajímají
10. Napište, co si představíte pod termínem ekoturismus.
- *Otevřená otázka.*
11. Zúčastnili jste se někdy ekoturistického zájezdu v zahraničí organizovaného cestovní kanceláří?
- Ne
 - Ano (uveďte prosím, kam cesta směřovala a s jakou společností)
12. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano, napište prosím, kam cesta směřovala a s jakou společností.
- *Otevřená otázka*
13. Jaký způsob ekoturismu v rozvojových zemích byste osobně preferovali?
- Zájezd organizovaný cestovní kanceláří
 - Zájezd organizovaný cestovní kanceláří

- Jinak (uved'te jak):
14. Co byste především očekávali od ekoturistického zájezdu/cesty v rozvojových zemích?
- Návštěvu a poznání přírodních krás
 - Poznání místní kultury a zvyků
 - Získání odborných znalostí o místní přírodě a její ochraně
 - Relaxaci a odpočinek
 - Dobrodružství a adrenalinové zážitky
 - Jiné – doplňte
15. Jaký nárůst ceny oproti běžné ceně zájezdu byste byli ochotni akceptovat v případě ekoturistického zájezdu do rozvojové země, pokud by splňoval zásady udržitelného turismu:
- 0 Kč
 - Maximálně do 1000 Kč
 - Mezi 1000 až 5000 Kč
 - Mezi 5000 až 10 000 Kč
 - Více než 10 000 Kč
16. Zhodnoťte význam faktorů, které mohou ovlivnit vaše rozhodnutí neúčastnit se ekoturistického zájezdu do rozvojových zemí (k hodnocení využijte následující stupnici od 1 do 5, kdy 1 znamená nejmenší význam pro rozhodování a 5 největší význam pro rozhodování).
- Vyšší cena zájezdu
 - Malá svoboda při rozhodování o navštívených oblastech a lokalitách
 - Nepohodlí při cestování ve vzdálených zemích
 - Obavy z cest do rozvojových zemí (např. z nemocí, terorismu apod.)
 - Nedůvěra k ekoturistice (nejsou naplňovány podmínky udržitelného turismu)
 - Jiné
17. Pokud jste u předchozí otázky u možnosti "Jiné" zvolili vyšší číslo než 2, uveďte prosím, jaké jiné faktory mohou ovlivnit vaše rozhodnutí.

Příloha 2: Foto k případové studii

Obrázek 9: Zachráněná želva v mořském centru při Four Seasons

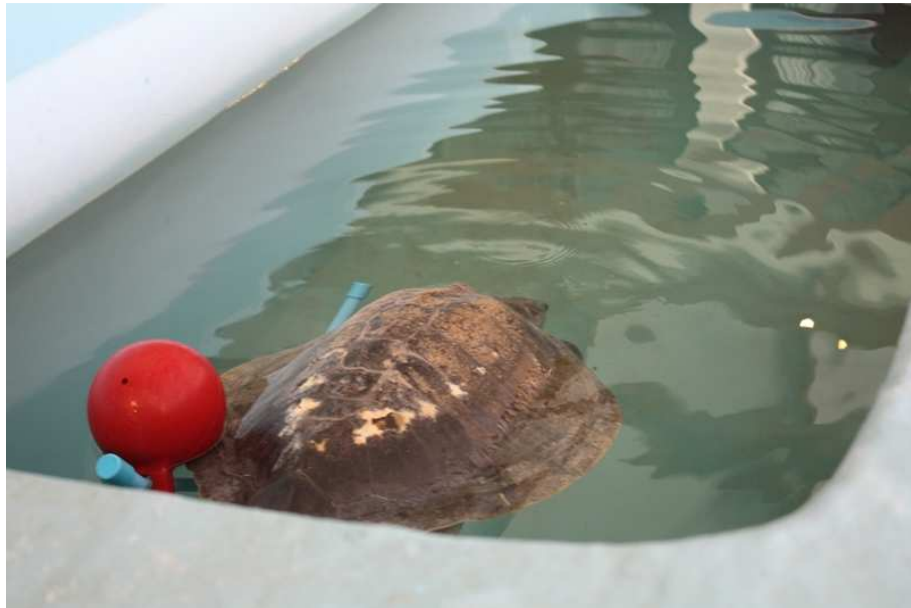

Foto z archivu autorky.

Obrázek 10: Foto mořského centra při Four Seasons

Foto z archivu autorky.

Obrázek 11: Odlehlá část ostrova Vili Gili

Foto z archivu autorky.

Obrázek 12: Pláž na odlehlé části ostrova Vili Gili

Foto z archivu autorky.